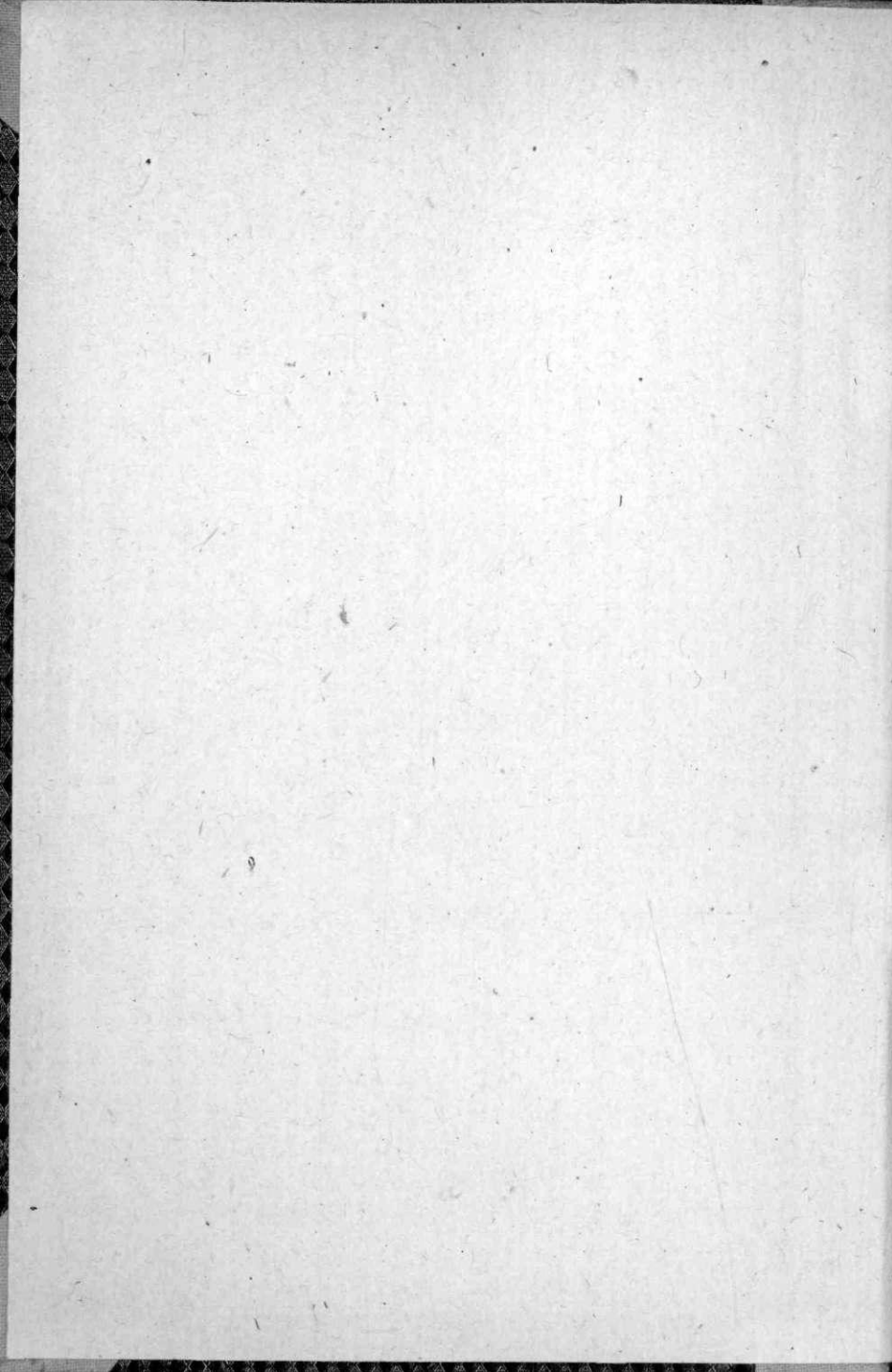


Narodna in univerzitetna knjižnica  
v Ljubljani

105772

b.



**JANEZA TRDINE**  
**ZBRANI SPISI**

VI. KNJIGA

**BAJKE**  
**IN**  
**POVESTI**

**V.**

**V LJUBLJANI 1909**  
**ZALOŽIL L. SCHWENTNER**

JANEZA TRDINE  
ZBRANI SPISI

VI. KNJIGA

BAJKE IN POVESTI

V.



V LJUBLJANI 1909

ZALOŽIL L. SCHWENTNER

# Bajke in povesti

V.

Napisal

JANEZ TRDINA



V Ljubljani 1909

Založil L. Schwentner

105772

**105772**



270 5030 / 1951

Natisnil A. Slatnar v Kamniku.

395195039

## Vsebina.

---

	Stran
Ptičji svat . . . . .	1
Vrtilničar . . . . .	43
Jetnica . . . . .	108
Pobožni mož . . . . .	158
Zadnji dan . . . . .	176
Kranjska jeza . . . . .	194

---

V petih knjigah so doslej zbrani spisi Janeza Trdine, kar jih je bilo že natisnjenih drugje. V njegovih literarni zapuščini je pa še bogat zaklad doslej neobjavljenih spisov: Bajk, povesti in črtic, daljši sestavek „Sprehod v Belo krajino“ in „Spomini“. Že doslej izdani spisi so pokazali, da je bil Janez Trdina zlasti po svoji originalnosti in naravnosti, po krasnem, bogatem narodnem jeziku eden najboljših slovenskih pisateljev, ki je žal še vse premalo znan. Rokopisi, ki sem jih kupil od pokojnika — z originalnim, prav Trdinovskim ugovorom — in ki izidejo v moji založbi, bodo potrdili nenavadno pisateljsko moč moža, ki ni nikdar pisal za ozkosrčne „aristokratske“ literarne namene, temveč mu je vsako vrstico porodila očitna notranja potreba. Umno in jezikovno bogastvo Trdinovih spisov bo gotovo pomnožilo število njihovih prijateljev tako, da doseže vsaj po smrti tisto splošno ljubezen in tisto spoštovanje, ki ga zasluži kakor malo kdo. S tem izročam prvo knjigo še nenatisnjenih Trdinovih spisov slovenski javnosti.

*L. Schwentner.*





## Ptičji svat.

Otroke, katerim se ni vedelo za starše, je zval prosti narod navadno „špitalarje“, dasiravno niso dohajali iz bolnišnice. V rejo so jih sprejemali ubogi ljudje, da dobe nekoliko goldinarjev. Plačevalo se je zanje prav slabo, in prav slabo so jih tudi odgajali. Ne da bi jih bili krušni starši trpinčili. Bog varuj! Naš narod je blagega srca do otrok. Hrano in obleko so imeli „pankrti“ z domačo deco enako, to se pravi, večidel neizrečeno borno, beraško, da Bog pomagaj! Dostikrat niso izvedeli špitalarji nikdar za pravo mater, še bolj poredkoma pa za pravega očeta. Životarili in tavali so po svetu kakor izgubljeni in zavrženi. Rasti trupla in duha jim ni pospeševal noben blagodaten žarek rodbinske ljubezni. Roditelji se niso včasi čisto nič brigali za nje, še veselili so se, da so se znebili tega bremena. Včasi sicer niso zatajevali prirojenega nagnenja, ali so se ga pred svetom sramovali. Po svojem zarodu so popraševali le skrivaj, podpirali so postranske otroke le po dolgih ovinkih. Darovi so prehajali skozi sto tujih rok, dokler niso dospeli tistim, katerim so bili namenjeni. Očetje so bili marsikdaj prav pre-

možni možje, tudi imenitni gospodje, matere pa navadno nesrečnice, ki so pri njih služile in jim dovolile pravico, katero sme ženska dovoliti z dobro vestjo samo zakonskemu tovarišu.

Na Dolenjskem uživajo pankrti vsaj to dobroto, ki je veliko vredna, da jih ljudje ne zaničujejo. Kadar se otroci medseboj kaj spro in stepó, padajo seveda včasih bridke strelice iz nečednih gobčkov na vrstnike špitalarčke. Ali če sliši take psovke kak odrasli, ni navada, da bi se jim smejal, kakor biva to na Gorenjskem; če ne s šibo, vsaj z ostro besedo bo šel brez zamude mirit in krotit jezične paglavce. Večkrat sem videl, da je kaka gospodinja, ko je dajala sosednjim otrokom jabolk, orehov ali drugih takih darov, poklicala najprej pankrta, ga božala in velela: „Na, ljubček! Tebi moram dati najprvemu in največ. Drugi imajo starše, ki za nje skrbe, ti sirotek pa nimaš nikogar razun Boga in dobrih ljudi.“

Tej blagosrčnosti se mora pripisovati, da na Dolenjskem nezakonskih otrok ne tepe tako grozna usoda, kakor v drugih deželah. Z domačimi vred rasto zdravo in veselo in se razvijajo in razcvetajo, se med njimi in z njimi bratijo, ženijo in može in včasih prav vrolo in uspešno gospodarijo in gospodinjijo. Nezakonskega rodu jim nihče ne očita, nihče ne šteje v sramoto. Če je prilika, jih hvalijo še bolj ko svoje: „Onegav Jože ni dobil po starših nič, še imena ne. Pa kaj za to? Zdaj je mož, da malo takih. Obdeluje polje, da noben sosed ne tako.“ „Poglejte onegavo Jero! Ne ve se, ne kje, ne od koga se je polehla. Dedec pa se le baha z njo in prav ima. Tako pridne in razumne babnice je ni v celi vasi.“

Za pankrta Marka, čegar življenje bom ob kratkem načrtal, se po pravici lahko trdi, da je bil najsrečnejši človek cele soseske, mil in drag Bogu in ljudem. Vas, v katero ga je zanesla usoda, stoji nekoliko ur pod Novim mestom. Pripeljal ga je tje komaj triletnega neznan, postaren mož. Šel je z njim najprej h gospodu Balasu. Gospod je vzel otroka v naročje in ga ogledoval vesel in ginjen, da so mu stopile solze v oči. Poslal je po kajžarja Jernejca in ga vprašal, če ne bi hotel vzeti dečka v rejo.

Mož se je praskal za ušesi, je nekaj premišljal sam ter se posvetoval tudi s svojo ženo Burgo, čez pol ure je dal roko in dobil Markca. Misлил si je siromak: Boljši bodo ti mali krajcarji vendar le kakor nič. Svojih nimam, tebe samega bo baba že gleštala, če ne lahko, pa težko. Sčasoma nama boš pasel kravico in pomagal razkapati edino njivico, ki je najina. Razun plače, ki bi dohajala, ne vem, ali iz Trsta, ali iz Ljubljane, je obljubil Jernejcu gospod Balas, da mu bo privrgel vsako leto par grošev tudi on, obenem mu je dovolil, da sme po njegovem polju Burga kaj popleti in popasti, da bo mogel rediti poleg čuhe še enega ali dva prasička.

Jernejec in Burga se nista nikoli pokesala, da sta sprejela Marka. Dobivala sta vsako leto trideset goldinarjev in vse brez pobotnic in drugih pisarij in sitnosti iz rok gospoda Balasa samega in kar je dodal ta častiti človekoljub iz svojega žepa, je bilo dosti obilnejše kakor sta se nadjala. Tudi to je bila velika sreča, da Markec ni bil ne bolehen, ne razvajen otrok. Vžival je kašo, močnik, krompir, ričet in kisline, sploh vse to, kar ona dva, samo da z veliko večim tekom in blagoslovom.

Rastel je hitro, da se je kar videlo. Lice se mu je smejalo, svetilo in rudelo, da so ga zavidljivo gledale druge matere. V malo mesecih mu je prišla v žile in mišice tolika moč, da je podrl v hudem boju sosedovega sina, ki je bil dopolnil že peto leto. Nagajal je res precej rad, ali to razposajenost mu je prizanašala potrpežljiva Burga brez nevolje, ker jej je bil v vseh rečeh tako pokoren in priden, zraven pa dober kakor duša. Jernejcu se je priljubil najbolj s tem, da se ni nikoli jokal in kujal. Karkoli je delal, poklical je dete k sebi, nekaj zato, da ga uči, morda še bolj pa zato, da mu krati čas s svojimi priprostimi vprašanji in opazkami in s svojimi za čudo duhovitimi odgovori. Rabil ga je lahko veliko prej, kakor je pričakoval. V šestem letu je pasel že kravo in je hiši tudi sicer koristil. Ali kako ne — saj je bil že velik in krepak, kakor da ima najmanj sedem let.

Vse to je blagega Balasa jako veselilo. Fant se mu je tako primilil, da ga je povabil včasih k sebi, mu dal kos štruce in mesa in kako ponošeno obleko, da mu naredi krojač hlače ali janko. Po njegovi želji je začel hoditi tudi v šolo.

Pravega izučenega učitelja pač ni premogla mala srenja. Otroke je učil nekdanji vojak, hromi Matevž za tako malo plačo, da še reveži niso dosti godrnjali. Matevž je bil vesel, da je dobil na leto od vsakega dve, tri petice, ali pa mesto denarja mernik krompirja, nežo cvička ali kak drug pridelek. Za Marka mu je Balas dajal vsak mesec dvajsetico, za to pa se je hvaležni učitelj tudi največ z njim ukvarjal.

Vsi ljudje, ki so ga poznali, so se čudili, kaj je to, da napreduje bistroglavi deček tako slabo. Ko mine

leto, še ni poznal vseh črk. Še čez dve leti je bral tako zmedeno, da ga ni razumel noben poslušalec. V šolo je hodil cele štiri leta brez posebnega vspeha. Zase je bral lahko, ali glasno branje mu je teklo zmerom o'korno in nerazločno. Hitro in lepo pisati pa se ni mogel navaditi nikakor ne, dasiravno se je trudil z njim Balas sam. Součence je prekosil samo v računih. Sicer pa mu ni šla v glavo nobena šolska stvar.

Balasa je to močno žalostilo in jezilo. Ljudje so pravili, da je hotel poslati Marka v višje šole, da postane gospod. Zdaj je videl, da ga še za ministranta ne more izuriti. Fant je ponavljal po cele ure eno samo vrstico, ali si je ni mogel na noben način zapomniti.

Balas ni bil tercijal; ali zahteval je, da se otroci dobro nauče krščanski nauk. Velika skrb in nevolja ga je obhajala, da se je kazal Marko tudi v tej reči skoraj popolnoma topega in nezmožnega. Kadar je blebetal očenaš, je izpustil večidel kako besedo. Včasih tudi celo prošnjo. Še veči križ je bil za druge molitve. Danes je včasih kaj znal, drugi dan mu je izginilo iz spomina vse, da ni mogel ne besedice povedati.

Enkrat ga vpraša duhovnik, ko ni vedel čisto nič odgovoriti: Koliko je Bogov? — Marko blekne: deset! — Vsa družba se zakrohota. — Duhoven pravi: Povej no, kateri pa so ti bogovi? — Deček se odreže: Prva: Veruj v enega samega Boga!

Otroci so se kajpada jeli tako smejati in rogati, da je moral za ta dan nehati poduk. Še čez petdeset let so pripovedovali deci in vnukom ta neobično abotni odgovor Markov.

Ljudje so ga sodili preostro v teh rečeh, ker ga niso prav poznali. Marko se je navadil lahko samo to, kar je videl in razumel. Moliti pa so ga učili le temne, skrivnostne besede in izreke, ne da bi mu razložili, kaj pomenijo. Za prazno čenčanje pa ni imel glave. Kdo poreče, da je bilo to zanj sramota in škoda? Vse njegovo življenje je sijajno dokazovalo, da je nosil in gojil v srcu zdravo klico krščanske vere. Ni se mu mogla očitati nobena velika napaka in hudobija. Ni ne kradel ne lagal, ne zavidal ne opravljal. Brez dela se ni potepal nikoli z otroci. Najrajši je ostajal doma pri rejnikih. Če jima ni storil kaj po volji, je opazil to precej sam in dejal: „To ni bilo prav, pa ne bodite hudi, drugič vam bom že bolje postregel.“ Tudi sladkosnedeč ni bil, ni klatil ne domačega ne tujeja sadja. Če je videl ležati na tleh kako jabolko ali kaj družega, kar mika otroke, je vselej vprašal gospodarja ali kakega družega domačina, če sme pobrati. Metal se je za šalo prav rad, ali premaganega ni nikoli suval in pretepal, ali se, kar je še hujše, pozneje iz njega norca delal. Ni dražil psov, niti lučal kamenja kakor drugi. Če je kaj imel, je rad dal drugemu, naj ga je prosil ali ne. Ljudem ni dajal nikoli grdih pridevkov in besed. Kadar ga je kdo zmerjal ali kako drugače razžalil, je to kmalu pozabil; nikdar ni koval maščevanja. V vsem vedenju je razodeval priljudnost in obenem prijeten ponos in skoraj neko vitežtvo.

Njegovo blago, veselo in odkrito srce se je prikupilo ljudem tako splošno, da ni imel nobenega sovražnika ne med vrstniki ne med odraslimi. Vsi fantje so iskali njegove tovaršije, ker se niso nikjer tako dobro zabavali. Marko se je znal tako lepo in mikavno šaliti,

peti in pripovedovati, da bi ga bili cele dni poslušali. Razumel je izvrstno vse narodne igre svoje okolice in je znal narodnih povesti in pesem na stotine. Najdaljšo pripovedko mu je bilo treba le enkrat slišati, pa je ni pozabil nikoli več.

Že za rana je zaigrala v njem prav živa pesniška žila. Ni se zadovoljil, da pripoveduje društvu samo to, kar je slišal od drugih, ampak je pravljice rad po svoji domišljiji preobražal in spreminjal; tu je kaj odjemal, drugje dodajal, vezal je dve bajki v eno, razvijal iz ene dve, prevstvarjal kralje v pastirje, pastirje v kralje, nesrečo v srečo, zemljo v nebo in tako dalje brez konca in kraja; prav šegavo je vpletal med delujoče in trpeče osebe sebe samega, kakor da bi bil deležnik in priča vseh veselih in žalostnih, smešnih in strašnih prigodeb, ki jih je razkladal. Pesmim je včasih predrugačil besede, včasih pa tudi napev, dajoč jim kakega družega, dostikrat novega, ki se je rodil v njegovem grlu.

Dolg čas ga ni nikoli nadlegoval, niti če je bil sam s svojo kravico na paši. Poznala in ljubila sta se, da nista mogla drug brez družega prebiti. Marko je ni nikoli udaril, ni zarjul nikoli nad njo, ampak je ravnal z njo vseskozi kakor z milo tovarišico svoje usode, jo je spremljal in miloval, božal in češljal, se prijazno pomenkoval, jej razlagal svoje prigodke, misli in občutke, jej prepeval svoje najlepše pesmi, se jej je smejal, jej žvižgal in ukal in plesal polko. Krotka žival je šla pred njim brez palice, za njim brez vrvi. Če se jej je za šalo skrtil, ga je kmalu pogrešala; začela se je ozirati, iskati ga in žalostno mukati. Ta nežna briga za čuho je bila gospodarni Burgi poglavitni dokaz,

da ga nima cela duhovnija tako vrlega dečka, kakor je njen Markec.

Drugi ljudje so ga tudi postavljali na prvo mesto med vrstniki, ali zaradi drugih, veliko krasnejših lastnosti, sosebnost zaradi neobičajne ukaželjnosti in spretnosti. Marko ni mogel ne eno uro mirovati; hotel je vse videti, vse izvedeti, vse poskusiti, navaditi se vsakega posla, dela in rokodelstva. Za vsako delo pa je znal tudi tako prijeto, da se mu je podalo in vsake reči se je lotil o pravem času in na pravem koncu. Jernejec se mu je le čudil in je obžaloval, da ni sin bogatinov, ki bi ga lahko dal kaj več in za boljši stan učiti. Z njim vred pravim tudi jaz, da je bila zanj in za mnoge rojake grozovita nesreča, da se niso rodili in odgojili v kaki svobodni in napredni deželi, kjer se cenijo talenti bolje in se razvijajo in dozorevajo lažje nego v naši stokrat ubogi, zanemarjeni in steptani Sloveniji.

Mi nimamo nič šol za umetnike, nič izobraževalnih zavodov za obrtnike in rokodelce. Naši mnogobrojni in odlični samouki zamirajo brez glasu in slave, kakor da bi se ne bili rodili. Vzrok je, ker nimajo čisto nobene prilike, da bi se pokazali, izkazali, izurili, koristiti sebi in domovini. Marko je imel voljo in sposobnost skoraj za vsako umetnijo, za vsako rokodelstvo. Že v otročjih letih je ves zamaknjen ogleđoval cerkveno uro, altarje, slike in podobe in je poskušal sam narediti vse te in take reči. Kadar je potreboval Jernejec čevljarja ali krojača, stal je deček cele ure pri njih in pazil natanko, kako delata, čemu imata to in to orodje, in kako ga rabita. Še bolj ga je mikala mizarjeva in ključarjeva delavnica. Če je ko-



ličkaj utegnil, je priskakljal k njima, da se seznanj z njunim trudom, načinom in vspehi. Oba sta rekla, da bi ga lahko rabila z veliko koristjo za pomočnika; in takrat je bil dopolnil komaj petnajsto leto.

Toliko praktične umnosti in iznajdenosti je fant razodeval že v tej zgodnji dobi, ko še ni dozorel prav za mladeniča. Ali njemu žalibog ni bilo vsojeno, da postane sloveč umetnik ali mojster. Za zdaj in še dolgo potem ga je hranilo skromno pastirsko življenje. Sreča zanj, da se mu ni pristudilo. Doma je pasel preljubo čuho, jesenski čas je gonil z drugimi vred prašiče na goro v bukovje. Včasih se je zbralo v tej odljudni gošči več ko 50 pastirjev in pastiric. Iger in veselje se tolikemu društvu ni moglo zmanjkati. Mnogi so prinesli od doma tudi vina. Marko ga je dobil le malokdaj kako merico, ali bi ga bil lahko pil, kolikor bi bil hotel pri drugih, toda ni maral; bil je preponosen, da bi visel drugim za brado. Če mu je podal kdo čutaro, je enkrat srknil, rekel: „Bog plati“ in dal posodo nazaj.

Tako možato se ni obnašal noben fant revnih staršev, nikar kak špitalarček. Drugi pastirji so se včasih grdo upijali. Takrat je pazil Marko brez jeze tudi na njihove prasce. Ni se bilo ravno bati, da bi se žival zgubila. Ali brez nevarnosti se ni paslo, ker se vlačijo po teh gorah radi volkovi. Neko leto je trta obrodila posebno dobro, pastirji so dobivali od nespaletnih gospodarjev vsak po tri in tudi po štiri merice vina na dan! Ni čudo, da so mislile zmešane glave le na burke in porednosti.

Marko pusti kmalu tovarišijo in gre za prasce, ki so se bili zapodili v oddaljeno sotesko. Že od daleč je zagledal volka. Zver se, ne mené se zanj, plazi tiho

in potuhnjeno med nizkim grmovjem proti dvema mladima prascema, ki sta se bila odločila od črede. Marko začne vpiti, volk se ozre, ali se ne preplaši. Marko zavihti sekiro, svoje edino orožje in jo zažene z vso močjo v volka. Ranjena zver zatuli strašno, pusti prasce in plane proti njemu. Ko blisk šine na bukev in kliče na vse grlo tovariše na pomoč. Čez četrto ure pridejo pastirji, naskočijo na krvavečo grdobo s psi, kolmi in sekirami. V petih minutah leži pred njimi razbita, razmesarjena, mrtva. Njihova zanikernost je bila tako neskončna, da še psov niso bili pustili pri čredi. Obvaroval jo je velike škode edini Marko. S tem slavnim činom si je pridobil prvaštvo med pastirji, tudi starejši družabniki so ga priznali brez zavisti za vodnika čredi in za ravnatelja vseh pastirskih veselic in opravil. Pod takim vodstvom so hrustali prasci brez nevarnosti svoje bukvice.

Ta pripetljaj je Marku dobro poslužil. Jernejec in Burga sta mu naglo umrla drug za drugim, oba brez oporoke. Njuna koliba je prišla v last sorodnikom, ubogi deček seveda ni dobil ne krajcarja. Imel je komaj trinajst let.

V tej dobi je bogme dosti bridko, če pahnejo človeka na cesto. Domača vrata se mu zapirajo, tuja pa se mu rada ne odpirajo. Siroti priskoči v pomoč tudi to pot dobrotljivi gospod Balas. Skliče vse gospodarje, jim razloži temeljito, kako koristno bi bilo za vse, da si najmo za vso vas samo enega pastirja in za črednika jim nasvetuje Marka. Drugi otroci bodo lahko doma kaj delali, se ne bodo pohujševali in učili lenobe na paši. Če sprejmo za govedarja vrlega Marka, se jim ne bo treba bati nič za živino. Čuval jo bode

bolje kakor domači. Deček je sicer še prav mlad, skoraj otrok, ali je jako močan in spreten, obenem pa skrben in zvest, da si boljšega pastirja ne morejo želeti. V bukovju je dokazal, da ga ni strah volka, ali je tudi dokazal, da je kos tudi zveri, ki je desetkrat hujša od volka, — vinski zmotnjavi. Soseščani privolijo v navsuet Balasov brez obilnega ugovarjanja; njegove besede so se jim zdele popolnoma pametne in neovržne. Službeno pogodbo naredi sam Balas, in srenjčani in Marko jo sprejmo.

Glavna določila so bila tale: Ker bo služil vsem, mu bodo skrbeli za hrano vsi, vsak dan druga hiša po vrsti. Ob nedeljah in praznikih bo hodil k Balasu. Pri njem bo imel shranjeno tudi svojo skrinjo. Obleko mu bo napravljala soseska: Možje bodo zvrgli, kar pride na vsakega in prinesli denar Balasu, iz njegovih rok bosta prejemale plačo čevljar in krojač. V denarju mu bo dajala vsaka hiša na leto dve stari petici. Jed in stanovanje bo imel po vseh hišah tudi po zimi in sploh vse tiste dni, ko se ne bo gnala živina na pašo, ali s tem pogojem, da bo moral pomagati delati. Za poboljšek bo dobival vsak dan, po leti in po zimi merico vina. Kadar ne bo pasel in bi rad ostal pri enem gospodarju po več dni zaporedoma, mu ne sme nihče braniti, ali za te dni drugi gospodarji niso zavezani in dolžni, dajati mu hrano.

S to originalno, staroočakovsko pogodbo se je Marko na svoje veliko veselje znebil dosedanje podložnosti; dosegel je svoje prve pravice, postal sam svoj, gospodar vsega časa, ki mu je preostajal po dovršenju prevzetih dolžnosti. Če bi mu bil dal kdo grajščino, ne bi ga bila tako veselila, kakor ta nova

svobodica, ta pohlevna srenjska službica. Imel bo, velela mu je domišljija, zadosti vsega karkoli potrebuje, zraven pa še gotovo plačilo v svetlih srebrnih peticah! Pastirski posli so se mu zdeli tako prijetni in lahki, da bi se jih bil lotil rad brez plače za najbornejšo hrano in dve, tri cape. Kar srce mu je poskakovalo in se smejalo od radosti, ko je pomislil na velikansko čredo, katero bo pasel, več ko 40 krav in volov!

Za pastirskega tovariša si je Marko zdaj izbral svojega starega prijatelja, Balasovega Čuvaja. S tem močnim in zvestim psom se ni bal ne tatov ne zveri. V starosti je dostikrat povedal, da so mu tekla v srenjski službi najsrečnejša leta njegovega življenja. In to se mu lahko verjame, kajti bil je takrat zdrav in zelen, mlad in lep, brez skrbi, samostalen, obenem pa živa in prebrisana glava, da ga ni nikoli stiskala misel, kako bi si kratil in sladil svoje samovanje na tako oddaljenem in odljudnem pašniku. Vsak dan mu je rodil nove osnove, vsaka ura mu donášala nova opravila, nove trude in nove sladkosti.

Dolenjski pokrajini dajejo prijetnost in dražest njeni hribi in bregovi, dolinice in tokave, vinogradi in dobrave, z eno besedo, njene brezštevilske različnosti. Vsak kraj ima svoj zrak, svoj značaj, svoje ljudstvo, svoje ugodnosti in neugodnosti. Ta čarobna izpremenljivost spremlja tudi Krka od njenega izvira do Novega mesta in še dve, tri ure niže. Pod Belo cerkvijo pa se ta podoba hitro gubi, bregovi kažejo novo, bolj velikansko lice. Gore odstopajo od obeh strani dalje in in dalje, Krka teče počasno in mogočno skozi prostrane ravnine. Tod se širi Krakovo, tod šentjernejsko in krško polje.

Velik kos te blagoslovljene zemlje je skrbno obdelan v rodovitne njive. Poleg njih in med njimi pa šume košati gozdi in logi in se zelene skoraj nepregledni travniki; dolenjske savane in prairije. Ti travniki se dele na sočne košenine in bolj puste, itak prekornostne pašnike. Nad njimi se vrte in pode gosti roji dolgočasnih kavk, po njih pa lazi, mrgoli in skače brez števila kobilic in vsakovrstnega mrčesa. Velike vasi ostajajo bolj na strani med poljem, po dobrih in tratah se vidi le tupatam kako malo selce, kaka samotna kolibica.

Tukaj ni doma siromaštvo. Pridni kmet ne strada ne kruha, ne mleka in mesa; bogati ga polje, še bolj zdatno pa živinoreja, ne oziraje se na razne druge prihodke, ki prihajajo nekaterim iz prekrasnih vinskih goric, drugim iz sadja, kupčije, vožnje itd. Veliki pašnik, kamor je zaganjal svojo čredo naš prijatelj Marko, leži prav ob Krki. Dejali so mu Melnik, to je „mejnik“. To ime je dobil od ogromnega kamna, ki je bil nanj zavaljen v znamenje neke stare, ali že zdavnaj pozabljene in zanemarjene meje. Po sredi Melnika je raslo bohotno grmovje, katero so imenovali Seč, kar pomeni živo mejo. Med njim in Krko je ostajalo kakih deset sežnjev prazne trate, ki je združevala obe polovici Melnika. Na drugem koncu je šla Seč daleč proti vasi do prastare, črne bajte.

Ta koča je slabo slovela; popotniki so se je radi ogibali. Ne da bi bili stanovali v njej kake tatovi ali kaka druga malopridna druhal. Njen zadnji gospodar je bil prav pošten, celo jako bogoslužen mož. Polovico svojega premoženja je zapustil za cerkvene potrebe in maše.

Po njegovi smrti je kupila hišo samica Meta, ki si je prislužila denar kot dekla in gosposka kuharica. Gospodu Balasu je stregla tri ali štiri leta, in dobivala od njega mastno plačo. To častno in dobro službo je morala pustiti, ne zaradi starosti — imela je komaj 40 let, — ampak zbog oteklih in hromih nog. Ko si je kupila domačijo, je živela na Melniku mirno in zadovoljno že kakih 10 ali 11 let. K hiši je spadala polovica kmetije, velik zelnik in lep, ali zanemarjen vrt. Da je laglje gospodarila, je vzela k sebi svoje tri sestre, stare samice, ki so se prej potikale po kmečkih službah in si niso mogle dosti prihraniti. Vsem sestram je tedaj dobro došlo to skupno življenje. Med sabo so se tudi ljubile, zato so obdelovale kmetijo z veseljem in vspehom, dasiravno s težavo. Redile so dva vola, dve kravi, po deset prascev in ovac, tudi njive niso bile izorane, pognojene in oplete nič slabejše od drugih kmečkih.

Ta sreča ni ostala Meti zvesta. V dveh letih jej je pobrala vse tri sestre smrt in v viharni noči so prilomastili v hišo cigani in jej odnesli vso gotovino in veliko blaga. Pridružila se jej je zdaj stara prijateljica Urša z nezakonsko hčerjo Tinico, ki je bila še otrok. Kmalu jej vzame smrt tudi Uršo. Druge tovaršice ni hotela več iskati, z malo Tinico pa ni mogla gospodinjiti. Dala je vse polje v najem, živino je prodala razun krave in dveh ovac, zelnik in vrt je obdržala zase. Od najemščine sta živeli ona in sirota lahko in tembolj brez skrbi, ker so jo odračunavali najemniki večjidel v pridelkih, za katere ne tare kmeta tako kakor za denar. Ali dela jima je še zmerom ostajalo toliko, da nista utegnili dosti posedati in postavati.

Ljudem se je zdelo grozno čudno, da Mete ni strah živeti v taki samoti. Dobila je najprej pridevek „puščavnica“, kmalu pa tudi „coprnica“, in ne brez vzroka. Še razumni možje, ki niso verjeli nobeni vraži, so trdili resno in soglasno, da na Melniku straši. Nekateri so dejali, da prisežejo na to, če je treba. Videli so po noči pred Metino hišo plesati razmršene babe z gorečimi metlami. Včasih je prikorakal proti človeku velikanski snop, ki se je glasil. To so vaščani že od nekdaj vedeli, kadar roma kaka omožena coprnica na Klek, da pusti pri možu mesto sebe otep škompe, ali nikdar niso prej slišali, da bi otepi tudi hodili, ječali in tulili. Ni se moglo dvomiti, da se prikazujejo na Melniku strahovi nove vrste, veliko groznejši od dosedanjih. Največje čudo pa je bilo to, da je na Metinem vrtu včasih klenkalo kakor umirajočemu. Noben človek ni mogel reči, da je to le dozdevanje ali zmota, kajti tenki glas zvona se je nekaterikrat prav dobro slišal tja do vozne ceste, da so stopali ljudem kar lasje po koncu. Razun kakega pijanca ali predrznega vlačugarja se ni drznila živa duša popotovati o polnočnem času po tej nevarni plani.

Marko je čul sto in stokrat take basni, zato mu ne moremo zameriti, da se je bal Mete že zanaprej, dasiravno ga je bilo sram, to povedati. Ko je gnal goveda prvokrat mimo črne kolibe na Melnik, oziral se je plaho na vse strani in se ves zganił, ko mu pride baba naproti. Ali kmalu se zopet ojunaci. Meta ga ogovori prav prijazno, izprašuje razne reči, se mu muza, ga prijemlje za roko in mu gleda v oči tako milo in prisrčno, da mu izgine vsak sled strahu. Ko ga prosi, da bi pasel tudi njeno čuho, privoli pre-

cej in radost se mu še poveča, ko mu poda kos potice in veliko dvajsetico. Začel se je sam v sebi prav živo sramovati, da je verjel ljudskim čenčam. Niti ranjka Burga se mu ni zdela tako ljubeznjiva, kakor ta razvpita starka. Videlo se mu je pri njej tako kratkočasno in prijetno, da bi jo bil le gledal in se z njo menil in šalil.

Govoril je z njo na vsa usta še nekako laglje, kakor z drugimi ljudmi. Kolikor večkrat se je z njo sešel, kolikor dalje je z njo občeval, kolikor bolj jo je spoznaval, toliko bolj se je v njem utrdilo dobro mnenje o njej, toliko bolj je hrepenenel po njenem društvu, toliko bolj jo spoštoval in ljubil. Jako ga je veselilo, ko se je prepričal, da ga ima tako neizrečeno rada. Kadarkoli je prignal, ga je čakala pred vrati in ga radostno pozdravila kot tovariša svoje samote. Vselej se je nekoliko minut z njim pomenkovala, ga hvalila, mu gladila lase, ga božala, ga gledala tako zamaknjeno in se mu smehljala tako sladko, da se mu je kar srce topilo od neznanih občutkov, ki so ga ogrevali.

Ali pustimo za zdaj coprnico pri miru in poglejmo, kaj je delal Marko na Melniku. Kraj se mu je zdel prav ugoden in prijazen. Ko ga je dobro ogledal in prehodil, je začel modrovati: Na tem kamnu bom sedel, kadar bom jedel svoj kruhek in praznil svojo čutarico. Kadar se mi bo ljubilo, si bom pekel zraven njega svoj krompirček. Hvala tistemu, ki je zasadil Seč. Za njo se bomo hladili prekrasno jaz, moje kравice in moji volički. Onile okrogli griček na levi se kaj lepo poda mojemu pašniku. Z njega bom videl vsako živinče in pazil, da mi ne zablodi kam. Têle jame in luže mi niso všeč, žabe in skuki mi pojo



pregrdo v njih; moral jih bom odpeljati v Krko in očistiti. Ti Krka, si velika in debela vodica, ali ne bojimo se ni tebe. Breg se ti znižuje prav polagoma in to je dobro; kravice in volički te bodo hodili pit brez truda in nevarnosti. Kak požirek boš dala blagovoljno tudi meni. Oh, stezica, ti se mi pa viješ grozno krivo in neumno! Čakaj, te bom že poravnal. Pa kaj bi se hudil na te, saj imam široko cesto, da se bom lahko gibal in sukal. Ti zeleni pašniček boš odslej moja cesta, moja vas in hiša, moj bratec in sestra, moj prijatelj in nerazdružen pajdaš. Bog daj tebi in meni svoj blagoslov.

Tako dobrega črednika se je živina hitro privadila. Domači fantje so jo topli in bičali, jo drvili s kamni in krepelci, se nad njo zadirali in jo preganjali semtertja, da je morala izgubiti še tisto mrvico pameti, ki jej je narava podelila. Marko pa dela zdaj z njo tako krotko, tako po krščansko. Kakor ni nikoli udaril Jernejčeve čuhe, ni rabil palice niti na Melniku. Zdaj je stopil k eni živali, zdaj k drugi, tolažil in čehljal je vsako, milil in dobrikal se vsaki. Toliko razuma ima tudi žival, da spozna kmalu svojega prijatelja. Kako tožno je živela prej, kako prijetno se pase zdaj v svoji svobodi pod oblastjo usmiljenega Marka! Ta razloček je bil ogromen in je neizrečeno dobro del živini. Prva dva meseca je trpel črednik prav veliko s svojimi kravicami in volički, kajti dobil je vse zbegane in zdivjane. Ko pa opazijo novo gospodarstvo, začno mu izkazovati radovoljno posluš in pokorščino. Sosebno kravice so se dale Marku kmalu božati in ga jele oblizovati v znamenje svoje prijaznosti in hvaležnosti. Pobodla ga ni že prvo leto nobena. Pozneje si je čredo tako

ukrotil in privadil, kakor da pase sama jagnjeta. Na prostornem travniku se je živina po svoji volji sprehajala in krmila, nadziranje ni prizadjalo Marku veliko truda in nadleže.

Ostajalo mu je še dovolj časa za razne druge opravke. Teh je imel zmerom na kupe. Najprej se je lotil smradnih mlak. Kjerkoli se je dalo, je prekopal v Krko jarek in je posušil na tak način več velikih mlakuž v prav kratkem času brez težave. V hladu goste Seči se je počivalo o lepem vremenu prav prijetno, ali za dež ni dajalo grmovje dosti zavetja. Fant si je znal pomagati. Prinesel je s sabo balto in si je izsekal v široki meji ličen šator. Streho je spletel iz tenkih vej in jo pokrnil z deskami. Naredil je celo vratca, ki so se dala prav trdno zapreti. Kadar je smuknil v šator in se zaprl, ga ni doletela ob najhujši plohi ne ena kaplja. Ob vedrem vremenu je navadno sedel na gričku in se oziral po čredi, zraven pa ukal, žvižgal, prepeval in izdeloval kako podobo ali igračo. Okoli njega pa se je šetal in polegal verni Čuvaj, ki je pozabil Balasa in se primiloval in prikupoval na sto načinov svojemu novemu gospodu. Marko se je pa tudi brigal za prijazno žival, deleč z njo vsak založek. Kadar je prejel od Balasa ali Mete kako klobaso ali kos štruce in potice, se ni mastil nikoli sam.

Prazni hribček, ki ga je gledal vsak dan, se mu je zdel kmalu preveč pust in otožen. Že prvo spomlad je jel posajati po njem razna drevesca in zeli, v dveh letih ga je obsejal in obsadil vsega okoli in okoli od vrha do tal in pustil nanj samo ozko stezico zase in za Čuvaja. Gomila je dobila prav ljubko podobo, krasno zelena in košata je razveseljevala vsa-

kega potnika. Poleg krepkih hrastičev so štrlele šibke smrečice, bolj proti vrhu so se zibali gabrčki, bukvice in divje hruščice. Holmec je opletala z ene strani pernatata vinika, z druge trta zelenega bršlina. Prav vsaka rastlina se pač ni prijela. Na veliko žalost Marku je usahnul bršlin, tem bohotneje pa je vspeval mesto njega hmelj.

Vselej, kadar se je kaj posušilo ali še pognati ni moglo, je skrbel Marko za nov zasad, ki se je bolje prilegal tej planoti in prsti. Med drevesci so cvetele jagode, se pomaljale mile vijolice, so šibali iz tal pomladni jugovčki, so majali s čudnimi glavicami zvončki in šmarnice, so rase še mnoge druge biline in cvetlice prerazličnega duha in barve. Na tako ozaljšanem gričku se je dalo paziti, peti in rezljati vse drugače sladko in z voljo kakor na prejšnji puščobi.

Te prijetnosti je hotel uživati Marko zložno, zato si je naredil na vrhu majhno klopico, da je lahko sedel. To se razume samo ob sebi, da je prebrisani deček tudi dobro ogradil svoj gaj, da mu ga ne popase in potepta kako živinče. Razne veselice je imela zanj tudi Krka. Od konca se je le umival v njej, sčasoma je zagazil globoče in poskusil plavati. V poldrugem mesecu je že štrkal in švigal po vodi kakor riba — riba, ki ga je tako neskončno mikala, da so mu se kar sline pocedile, kadar je ugledal katero. Stoječ na tenki veji kakega visečega drevesa, je privabil marsikatero ščuko na svoj trnik in jo nesel gospodu Balasu, ki mu jo je vselej prav dobro plačal.

V Seči je vse mrgolelo vsakovrstnih tičkov. Marko je že od nekdaj ljubil te nežne stvarce in njihovo gostolenje; ni jim razmetaval nikoli gnezd, ni jim jemal

jajčkov ali mladičkov, niti ni lovil, trpinčil in moril starih.

Kaj rad in dobro pa je posnemal njihovo petje. Izuril se je v tem tako dovršeno, da še kak tičar ne bi bil lahko razločil njegovega glasu od škrijančevega, seničnega ali kosovega. Ali to so znali tudi nekateri drugi fantje, in ni bilo tedaj nič posebnega. Marko pa je dosegel tako umetnost, kakršne ni razumel noben človek v tej duhovniji. Naučil se je namreč po dolgih vajah oponašati sladke harmonije slavčkove. Radi te nenavadne mojstrije je dobil dosti grošev od Balasa in njegovih gostov, katerim je dostikrat v nedeljo popoldne prepeval po slavčevo. Kakor Dolenjci sploh, je gorel za godbo tudi Marko. Godci sodijo po njegovi misli med najsrečnejše ljudi na svetu, ker si lahko zmerom sami delajo kratek čas in tedaj ne trebajo iskati druge zabave.

Vrb je raslo dosti ob vodi. Marko si je torej kmalu naredil celo zalogo piščalk. Prve so bile proste, navadne, ker se je držal tujih izgledov. Ali on je bil vajen dalje misliti, izpopolnjevati se in napredovati. Po glavi mu blodi: Kaj, ko bi se dalo napraviti kako umetnejše glasbilo, če ne čisto godčevsko, vsaj tako, ki bi bilo godčevskemu nekoliko podobno v moči in blagoglasju? Premišljuje, zarezuje, poskuša, dolgo brez uspeha ali ker ne odneha, se mu nazadnje vendar le posreči. Iznašel je piščalko nove vrste z raznimi dirami in zatiki, ki je dajala tako poln in zvoneč glas, da je Marko kar strmel. Sedeč na svoji klopici, je godel po cele ure na novo piščalko. Donela je tako silno, da se je razlegalo tja do Mete. Kadarkoli je starka začula to mogočno sviranje, je prišla na mo-

stovž in je poslušala s solznimi očmi dostikrat do konca. Tako je preteklo čredniku prvo leto službe v kratkočasnicah in zabavah, ki so bile zanj vse enako mi-kavne, nekatere pa povrh tega koristne in dobitne. Vaščani so bili z njim tako zadovoljni, da so mu dali premožnejši še več plačila, nego je bilo uganjeno. Vsi so govorili, če ostane pri njih, da si ne bodo iskali nikoli družega pastirja.

Ali hvalili so ga tudi z dobrim razlogom. Živina se jim je na paši zlepšala in odebelila, da niso imeli še nikoli take. Borne petice si je fant pošteno zaslužil. Razun tega ni godrnjal za nobeno reč na nobenega gospodarja kakor drugi služabniki. Užival je zadovoljno in v slast tudi netečno in včasi skoraj gnusno hrano. Krompir je bil dostikrat napol gnil, kruh trd in ple-snjiv, jed sploh malo slana in slabo zabeljena. Noben hlapec ne bi bil prebil ob tej hrani. Marko je molčal, dobro vedoč, da revni kmetje sami nimajo nič bolj-šega.

V tem je ostal vedno enak; zmeren, trezen, ne-izbirčen, z vsem zadovoljen je bil v devetnajstem kakor v štirinajstem letu, v starosti kakor v mladosti. Ob ne-deljah in praznikih se je rad nosil prav lepo; omislil si je sčasoma kastorov klobuk, krasne jerhaste, zraven pa tudi svetle suknene hlače, dragoceno janko, več svilnatih robcev in pavoľjnatih srajc. Za delavno opravo ni trosil veliko, imel je rad tudi grobo in garavo, samo da je bila trdna in trpežna. Če se mu je razparal črevelj ali obleka, ni klical precej čevljarja in krojača, ampak si je pomogel sam, saj je znal rabiti oboje, šilo in ši-vanko. Tudi zaplato si je navadno sam prišil. Plača res da ni bila sijajna, ali ker ni zapravlil ne krajcarja

na vino in drugo potrato, si je lahko vsako leto prihranil polovico, dasiravno ga je nedeljska oprava drago stala. Vendar se ne sme prezreti, da brez obilnih darov Balasovih ne bi bil tako lahko izdelaval.

Zimski čas mu je ugrabil marsikatero ugodnost, ali nikoli se mu ni tožilo, ker je imel opravil in naukov zmerom čez glavo. Iz hiše v hišo ni rad pohajkoval, pa niti ni potreboval. Mnogo srenjčanov ga je vabilo in prosilo, da ostane pri njih cel mesec ali dokler hoče. Marko ni jedel nikjer kruha zastonj. Razumel je izvrstno vsak kmečki posel, zraven pa mu ni bilo dano, da bi postajal in lenobo pasel. Najrajši je prebival pri ključarju in stolarju. Dajala sta mu dosti boljšo hrano od drugih in vina toliko, da ga ni mogel popiti.

Ali k njima ni zahajal za to, da dobro je in pije, ampak da se nauči kaj novega. Vsako nedeljo je popotoval več ko uro daleč k samouku, ki je izdeloval orožje. Z njim se je ne le seznanil, ampak tudi prav prisrčno sprijaznil. Puškar je kmalu trdil, da ga bo djal Marko v koš. Komaj da je pregledal desetkrat njegove izdelke, je že znal skoraj ravno toliko kakor mojster.

Da je jako rad opazoval ure, sem že povedal. Cerkveno uro je poznal popolnoma od zunaj in znotraj, on jo je navadno tudi navijal. Bila se je nekaj pohabila, zato pošlje župnik po mestnega urarja in povabi Marka, naj pride gledat popravljanje. Njegov namen je bil, da izuri njega za popravljča, kajti res je bilo sitno, klicati za vsak kvar iz take daljave urarja. Bil je preverjen, da se bo ženijalni fant kmalu naučil — in ni se motil. Mestni mojster je spravil v red tudi

dve žepni uri Balasovi. Tudi ta gospod ga je povabil, da pride opazovat in se vadit. Marko ni prezrl najmanjše stvarce, neprenehoma je popraševal, čemu služi in kako se nareja in popravlja to kolesce, to peresce ali kaj družega takega. Mojster je obšel zaradi ur še več drugih vasi. Marko ga je spremljal povsod. Časa je imel za to dosti, kajti službena pogodba ga ni vezala na nobeno hišo in službo tiste mesece, ko je prenehala paša.

Če se je napotil proč iz vasi, se ve, da je moral živeti ob svojem. Ali to ga ni brigalo. Kadar je hotel videti kaj novega in se navaditi, je malo maral, če jé kaj kuhanega ali nič. Kupil si je za groš kruha, napil se na vodnjaku vode in želodec je dobil svoj del. Večih filozofov ni na svetu nego so pravi samouki. To zimo se ni še naučil urarstva, niti sledečo ne, ali tretjo je bil že toliko izurjen, da je lahko sam popravil cerkveno uro.

Balas ga vpraša enkrat: „Marko, kaj praviš, ali bi mi mogel kaj pomoči? Glej, moja žepna ura mi že spet nagaja.“ Fant odgovori: „Če se ne bojite zanjo, dajte jo sem, bom poskusil.“ Dovršil je takrat ravno šestnajsto leto. Balas premišljuje, sumi in dvomi, nazadnje veli: „E, tu jo imaš. Če mi jo potareš, naj se pes obesi.“

Marko se zaklene, vsede, razdene uro, jo očisti z omelcem in pregleduje. Nadloga je sedela v kolescu. Z malim trudom jej pride v okom in čez dobro uro je popravilo dogotovljeno. Balas je bil popolnoma zadovoljen. Ura mu je tekla odslej, kar se prej še nikoli ni zgodilo, dve leti brez pomote. Odslej ni potreboval več mestnega mojstra.

Z vrstniki je Marko zmerom rad občeval, še rajši pa oni z njim. Na samotnem pašniku se mu je domišljija še živeje razvnela in se obogatila z novimi podobami, čuti in ideali. Kadar se je vrnil nazaj v tovarišijo, je pripovedoval bajke in pravljice še veliko bolj zanimivo, slano in šaljivo nego prejšnje čase. Še bolj znamenito se mu je uglasilo in okrepčalo grlo za petje. Nekateri menijo, da morajo biti praktični ljudje v društvu suhoparni, dolgočasni pusteži. To pa ni resnica. Že pri nas na Slovenskem, še bolj pa v blaženi Rusiji se odlikujejo prav obrtniki najbolj z ognjeno fantazijo, šegavostjo in domišljavostjo.

Marko se je zmerom rad udeleževal narodnih praznikov in veselic. Ob takih prilikah je večidel on nosil zvonec, dasiravno ni hrepenel po njem. Na dan vseh svetnikov in vernih duš je razsvetlil grob svojih krušnih roditeljev Jernejca in Burge z ličnimi lampicami, katere je sam izmislil in naredil. Uresil ga je prekrasno s kamenčki, mahom, naravnimi in umetnimi cveticami, da ga je prišla vsa vas gledat. Dandanašnji se vidijo v Šentjerneju, Šentpetru in drugje ta čas prekrasno ozaljšani grobi kakor na mestnih pokopališčih. Na deželi je vpeljal to blagodejno navado v tem kraju črednik Marko.

O Božiču so ga hoteli imeti v vseh hišah, da jim napravi jaslice. Naslikal je papirnatih pastirčkov, narezljaj lesenih ovčic, kravic in hlevcev s sveto družino brez števila. Pred pustom je delal vsem fantom šeme. Gorenjci so včasi sploh mislili, da je ta šala strašno pregrešna in da jo je večkrat Bog ostro kaznil s tem, da so se šeme prijele obraza in se niso dale na noben način odlepiti. Nekoliko te abotne vraže se



je doteplo tudi na Dolenjsko, ali se ni nikoli tako razširila in verjela, da bi se bila mladina bala naše-movanja.

Tudi Kurenta je naredil vsako leto Marko; pod njegovim vodstvom je dobilo to staroslovansko praznovanje neko posebno živahnost in občo veselost. K cvetni nedelji je sestavil za Balasa najlepšo butaro cele fare, razobesil je po nji cele kupe bršlina, vencev, pisanih robcev, trakov in jabolk. Bila je tolika, da je segala cerkvi skoraj do stropa. Ljudje so jo le gledali in niso utegnili dosti moliti. Celo duhovni so dejali, da večje in krasnejše niso videli še na Gorenjskem nikjer.

Zima se je po malem začela umikati spomladi. Vaščanje so se spomnili Markovih zaslug in ga povabili o sv. Gregorju na tičjo svatbo. Gorenjci ne poznajo te prijazne šege; gubi se močno tudi po Dolenjskem, ali pozabljena še ni. Naš narod govori menda sploh, da se o sv. Gregorju tiči ženijo. Ženitev se pa ne da misliti brez gostije. Ptiči jedo in pijo ves dan, drugo jutro se razlete, mladi zakonci si gredo iskat mahu in perja za gnezda. Svatje dobro zalagajo, ali tako lačni niso, da bi vse povžili in odnesli, kar je pripravljeno. Otroci to vedo. Komaj začne svitati, poskačejo iz postelj, pa hajd v hosto in po vseh vrtilih in mejah, iskat ostankov tičje svatbe. Kdor je srečen, najde med trnjem potice, štruice, jabolk in drugih dobrot, ki diše drobnjavi.

Srenjčani so rekli Marku, naj se napoti v Seč, na mesto svoje muke in slave. Bil je sicer že precej odrastel, ali to mu ni smelo kaziti veselja. Sveti Miklavž, kadar je prav dobre volje, nosi na Dolenjskem še očetom in materam. Tičem je poskrbela za svatbo

v Seči, kakor se spodobi, dobra kuharica, melniška Meta. Nekaj so jej prinesli vaščani, nekaj je dodala iz svojega. Ko začne Marko razgledovati goščo, se je imel čemu čuditi in radovati. Razun raznih okusnih založkov je spravil v torbo lep jermen, par novih nararnic, svilnat robec in svetle čizme. Bil je prepričan, da mu je poslal Balas čizme, robec pa Meta. In tako je korakal tudi zanaprej vsako leto po sv. Gregorju k Seči in vsako leto so ga doleteli lepši in draži ostanki.

Povedal bom zdaj še nekatere druge reči, s katerimi se je pečal in zabaval naš mladi umetnik na svojem premilem pašniku. Po vrsti tega ne morem razkladati, kaj je prijel v roke drugo, kaj tretje, kaj še le peto leto svoje službe. Dobrotljivo Meto, katero je zval svojo „ljubo tetko“, je razveselil s paternoštrom, kakršnega ni videl še noben Dolenjec. V Krki in tudi na suhem se nahaja brez števila mladih, starih in prastarih polžkov različne podobe in velikosti. Nekateri so lično izrezljani kakor igračice. Marko je nabral najlepših, prevotlil jim lupine in jih nanizal na nit. Najdebelejše je uvrstil za očenaše in vero. Mesto svetinje je pripel križec z izveličarjem, ki ga je naredil sam prav čedno iz lipovine. Meta je od veselja kar poskakovala. Marku je dala cel križevce, ali je priznala, da je to vse premalo, taka lepota se ne da preplačati.

Zdaj je hotela dobiti kaj novega tudi Tinica. Marko jej obljubi in jej izrezlja najprej angelčka, ki je držal v desnici trobento in stal na obroču, ki je pomenil mavrico. Deklica mu prinese zanj srebrn groš in ga prosi, da bi jej naredil še kaj družega. Dobila je res še marsikatero igračo in podobo, n. pr. mačko z režečim gobcem, v katerem je tičala miška, zelen

hribček s cerkvico in zvonikom, v katerem so bingljali majčkeni zvončki, ki so se komaj videli i. t. d. Večkrat je pritekla Tinica k njemu na travnik gledat, kaj in kako dela.

Bralce prosim, naj nikar ne pričakujejo, da se bo izcimila iz tega občevanja kaka idilična ljubezen. Marko je narejal Tinici podobe zato, ker ga je ta posel mikal in mu jih je tudi plačevala. Treba je zraven pomisliti, da je bila deklica dobra štiri leta mlajša od fanta in še takrat, ko je on nehal pasti, skoraj otrok. Ali tudi brez tega razločka dobe ne bi bile mogle v Markovi glavi zabrenčati take muhe, kajti v zdravem truplu je nosil zdravo, naravno srce, katerega mu niso spridile blodne tovaršije in ga niso okužili in ostrupili nemški romani in njihovi, večidel malo-pridni otroci: slovenske novele. Njegov delavni duh sploh ni bil vstvarjen za nikake, najmanj pa za ljubavne sanjarije in prismodije.

Ta čas je postal Marko deležnik Metine skrivnosti in — coprnije! Iz obližja se je bil razširil že po vsem Dolenjskem čudni glas, da puščavnica čara, da lazijo in rogovilijo mimo njene hiše strahovi in hudiči.

Marko je pravil tetki dostikrat, kaj se ljudje o njej pogovarjajo in jo vprašal, če ve, od koga in odkod da bi mogle izvirati te hudobne bajke. Meta je vselej skomizgnila z ramami in se smejala. Marko si je mislil, da mora imeti kakega velikega sovražnika, ki jo obrekuje pri ljudeh. On sam že davno ni verjel ne v coprnice ne v duhove, ker mu je ničnost in grešnost teh domišljij dokazal gospod Balas.

Neko soboto večer se pokaže na Melniku tolika svetloba, da so jo videli vsi vaščani in se jeli križati,

da se obvarujejo peklenske sile. Marko bi na vso moč rad izvedel, kaj to pomeni in se napoti tja. Kmalu sliši tudi zvoniti. Zdaj se prepriča, da govorica ni bila popolnoma izmišljena. Po znanih stezah se plazi med grmovjem, kar more tiho, proti melniški koči. Na trati pred njo gori grmada. Blizu nje stojite Meta in Tinica. Marko je bil že tako blizo prilezel, da je lahko slišal njun pogovor.

Meta pravi: „Treba bo še drv, da se bodo zbali ponočnjaki že od daleč. Detešencaj, sem se vendar le zmotila; nekdo že spet koraka; vidim, da grmada sama ne zadostuje. Oh, najrajši bi se ulegla, ali nocoj ne smem; v fari je jutri semenj; falotje potrebujejo denarja. Nevarnost je velika, Tinica! podvizaj se, nocoj morava posebno dobro coprati, ho! ho! ho! Že peti popotnik pojde tod. Morava ga oplašiti. Na noge, Tinica! Premoženje hranim za se, ne za cigane in v drugič nečem biti okradena.“ Meta in Tinica planete nato po metle, jih prižgete in vihrate z njimi popotniku naproti. Najprej se smejete sami sebi, ko se tujec približa, pa začnete tuliti, vihteti metle in skakati v velikem krogu okoli njega. Mož se križa in moli glasno s klepetajočimi čeljustmi začetek očenaša, ali kmalu zopet utihne, ko mu zapre strah glas in sapo. Ko odide že precej daleč, vržete metli od sebe, Meta prinese novih polen na grmado, Tinica pa smukne na vrt in zavzoni. Zvonček je visel na nizki češplji.

Marko skoči zdaj iz goščave, se zakrohoče na vse grlo in reče osupnjeni Meti: „Ala ste vidve premeteni! Zdaj razumem, tetka, vašo coprniijo. Bogle imate prav, da odganjate tatove s strahom. Sto psov vas ne bi branilo tako gotovo in uspešno, kakor ta

nedolžna burka z ognjem in zvoncem. Za Vas je res velika sreča, da so ljudje tako zabiti, tako praznovni. Kadar bo prav nevarno, povejte, ljuba tetka, tudi meni, da vama pridem pomagat.“ — Meti sicer ni bilo po volji, da jo je Markec zasačil, ali zamerila mu ni te zijačnosti, ker jej je dal roko in besedo, da ne bo tega nikomur povedal. Nekaterikrat je prišel res tudi sam coprat. Meta in Tinica sta plesali z gorečimi bakljami in metlami, Marko se je pa zaril v step in klempal počasno in važno za ponočnjaki.

Balasov hlapec je znal hoditi na palicah (Gorenjci pravimo: na vižalnih) in je naučil tudi Marka. To umetnijo je rabil na Melniku s sijajnim uspehom. V vasi je živel malopridni Fajdiga, prvak vseh pijancev, babjekov in preklinjalcev, človek brez strahu, sramu in poštenja. Neko noč prisopiha domu bled ko smrt, poklekne in se jame trkati na prsi, jokati in moliti. Drugi dan je šel čez 15 let prvokrat zopet k spovedi. Od takrat, pravijo, da ni nikoli več zaklel, se upijanil ali potepel s kako vlačugo.

Znancem je Fajdiga pozneje rad razlagal, kaj ga je privedlo na pravo pot. Ko se je vračal čez Melnik domu, da se mu je prikazal hudič in ga hotel vzeti. Velik da je bil kakor drevo, same noge so mu bile višje od Metine hiše. Gobec se mu je svetil, kakor da ima v njem žerjavico. Po tem ognju da ga je najbolj spoznal, da je hudič, ki je prišel ponj. Takrat je obljubil Bogu poboljšanje, če ga reši te nevarnosti. Precej, ko je začel moliti, je čutil, da peklenšček ne pritiska več tako trdo za njim. Ko je odmolil očenaš in se ozrl, mu ni bi bilo ni duha ni sluha; že ga je bila pogoltnila zemlja.

Kadar je deževalo, je sedel Marko, kakor vemo, lepo na suhem. Ali z ubogih goved se je vse cedilo, da so, pobešaje glave, dostikrat prav otožno mukala. Dobremu pastirju se žival smili. Jel je premišljevati, kako bi jej napravil kako streho, kako stajo za največo silo.

Vsak drug bi si bil kmalu pregnal tako misel iz glave kot neumno, nepotrebno in neizvršljivo. Bil bi dejal: Krave so dežja navajene in voli tudi; ne bodo se mi raztajali, če jih moči par ur. To jim še ugaja, jih pere in snaži, živina pa potrebuje snage kakor človek. Ali mehko srce Markovo ni moglo verjeti v to dobroto, niti njegova volja ne odjenjati, če se mu je zdela kaka reč vredna in potrebna popravka in zboljška. Za Sečjo precej zraven šatora je zatolkel več velikih in nekoliko dalje prav toliko manjših kolov, pribil na nje starih gred in desek, pokril to streho s smrekovo skorjo in slamo, in špranje, ki so tupatam ostale, je zakrpal z mahom in ruševino. V štirinajstih dneh je stala staja gotova. Gradivo in orodje sta mu dala Meta in Balas. Ta mu je hotel poslati na pomoč celo krovca, ali Marko je opravil lahko brez njega. Staja sicer ni zaslužila tega imena, ni bila družega, ko najprostejši oder, ki se da misliti. Ali živini je rabila vendar le prav izvrstno. In to je zadostovalo. Kakega lepega poslopja tako ni mislil narediti.

Razun goved je pasel Marko že drugo leto nekoliko svojih ovac, ki so mu delale veliko veselja, nadlege pa nobene. Obedovat in prenočevati so hodile, kakor je bolj kazalo, včasih k Meti, včasih k Balasu. Gospodar bi bil postregel svojim ljubčkom kaj rad s

kakim bolj okusnim grizljajem, nego jim ga je podajal Melnik in Seč. Iz Krke je štrlel mal, krasen otočec, obraščen čezinčez z najžlahtnejšo in pregosto travo. Ta bi predrto dobro teknila njegovim ovčicam. Ali kdo mu jih spravi čez vodo? Kolika sreča zanj, ko bi imel kak čolniček! Služil bi mu za prevoz na otok, za ribištvo, povrh tega za prelepo zabavo. Ladij in čolnov je že veliko videl, tudi je po priliki vedel, kako se tešejo.

Zdi se mu mogoče, da bi naredil tudi on kaj takega. Da se podučiti še bolj staremu izvedencu, vpraša za svet Balasa. Gospod se mu nasmeje in reče: „Marko, Marko! varuj se samega sebe. Človeku ni dobro biti preveč umetnemu. Pregovor pravi, kdor vsa rokodelstva zna, kruha petljá. Čoln bi koristil, vem, da veliko. Rabil bi ga včasí še jaz. Šel bi čez Krko na lov, ali obiskat kakega znanca; mostovi in brodovi so mi preveč od rok. Postaral sem se že in pohabil, da bi hodil po takih ovinkih; voznja pa me ni veselila nikoli; čepim rajši doma za pečjo. E, pa veš kaj? Če si dela kos, poskusi, morda ti steče. Les in drugo pripravo dobiš pri meni, če boš hotel tudi dečka, da ti pomore.“

To je bilo Marku prav. Ves vesel in navdušen se loti dela, z njegovo pomočjo dovrši čoln že ob mesecu na veliko čudo vaščanom in Balasu. Preračunil je tako na tanko vse razmere, da se ni nagibal na nobeno plat, da ni zajemal nikjer vode. Ponosno stopi vanj in prevesla svoje ovčice na otok in, ko se namulijo, spet nazaj. Čoln ni bil bogve kaj; držal je komaj dva človeka, ali večega ni mojster mislil niti narediti. Saj ga ni delal za družega, kakor zase, za

svoje ovce in za Balasa. Temu gospodu ne bi bil mogel z nobeno rečjo bolje ustreči. Vsak teden najmanj dvakrat se mu je dal prevesti na drugi breg, da vidi Krakovo in obližje in se tam razveseljuje.

Taki vspehi so napolnili Marka z neizmernim pogumom in zaupanjem v samega sebe. Jel je misliti, da zmore človek vse, ako se le čvrsto loti dela in ne opeša. Britka iskušnja ga je naučila, da se moti. Obide ga želja, imeti kako orožje in naredi si puško. Pokaže jo samouku puškarju, on jo pregleda in pohvali. Ali niti samouki ne spadajo med nezmotljive izvoljence. Ko jo Marko poskusi, se mu razleti na vse strani in ga rani precej nevarno v roko in obraz. Sramota ga je pekla stokrat hujše od telesnih bolečin. Ko okreva, začne precej delati samokres in ker je zdaj vse bolj premišljal in pazil, se mu posel posreči.

Vsi vaščani so se bahali z Markom, češ da ga nima ne domača ne sosednja duhovnija mojstra, ki bi se mogel z njim meriti in kosati; vsi so želeli in zahtevali, da dobe od njega kako iznajdbo njegovega uma, kako umetnino njegovih rok. Dobrosrčni fant jim je rad storil po volji ter je naredil enemu lesenega moža s pipo, drugemu spečega leva, na katerem se igrajo miške, tretjemu razpelo, četrtemu oltar, petemu mrtvaško glavo i. t. d. Sčasoma je imela vsaka rodovina od njega kak spomin, ter ga je kazala s ponosom vsakemu, ki je stopil prvokrat v hišo. Najkrasnejše izdelke je prejemal seveda njegov dobrotnik in prijatelj Balas.

Med njimi je slovela dolgo časa daleč na okolo sprehodna palica. Vrezal je vanjo sto in štirideset prav majhnih, ali odlično zadetih podob. Krdelo lovcev



s psi in zverino, celo domačo vas s poslopji in drevjem, slovesen sprevod z duhovniki in zastavami, gospoda Balasa in zraven njega samega sebe, sedečega na klopicu melniškega grička. Balas mu je zanjo podaril debel tolar in je dejal, da je ne da za dvajset goldinarjev. Napravil jo je črednik brez družega orodja, kakor s svojim nožičem in železno iglo.

Skrivaj se je pa celo leto ukvarjal z neko drugo rečjo, za katero ni hotel živi duši nič povedati. Ko pride Balasov god, mu gre čestitat in mu poda nekaj zavitega s prošnjo, da blagovoli vzeti ta mali podar v znamenje in spomin njegove neskončne hvaležnosti za prejete dobrote. Gospod odpre zavitek in ostrmi. Pred njim stoji čudovito izdelana ura. Na malem hribcu sta stala dva košata, zelena hrasta, po katerih so lazili rujavi hrošči, s katerih je visel droben želod, na katerih so se zibali lični tički različnega rodu in perja. Okoli njiju se je opletala bela kača, debela in strašna kakor zmaj. Rep je zvijala deloma na trati, deloma ga je skrivala v grmovju. Glava se je pa med hrastoma pod vejami nagibala in gnusno režala proti tlom. Ogromno oko se je gibalo in brenčalo. Oko je bila ura.

Balas objame Marka in veli z ginjenim glasom: „Hvala ti prisrčna, moj mili Marko, za krasni dar. To delo spričuje, da si rojen za kaj boljšega kakor za črednika. Škoda, da imam toliko revne žlahte, ki bi morala brez mene stradati. Oh, kako rad bi te poslal na Dunaj ali v Švico, da se izuriš za mojstra! Ali ne boj se. Pomagalo se ti bode na vsak način, ali tako ali tako. Pomenil se bom z znanci, priporočil te bom prijateljem, podpiral te bom tudi sam. Vsekako je

tvoje pastirstvo zdaj dokončano. Tvoja ura bo stala na tej omarici. Ohranil si jo bom do smrti za najljubši spomin, za najdragocenejši lišp svoje hiše, da vidi in hvali tvojo umetnost vsak prihodnik, ki me obišče.“

Te besede so naznanile Marku, da se mu ni bati za bodočnost, ali vendarle so ga nekoliko vznemirile. Najrajši bi bil ostal vse žive dni na svojem Melniku, kjer je toliko lepih misli začel in izvršil, kjer je preživel toliko brezskrbnih, srečnih dni, kjer je užival vso sladkost dela, dobre vesti in svobode. Temu glasu srca pa se je protivil njegov bistri razum in hrepeneči duh, ki je zahteval popolno samostalnost in prostranejšo polje za delovanje. Takrat je bil dopolnil že skoraj devetnajsto leto. Bil je korenjak od nog do glave, lep ko pomladni cvet, tenak ko jelka, visok in močan ko hrast.

To je izprevidel, da se mora posloviti s čredo, ali kaj trdnega zanaprej ni mogel lahko snovati, ker ga je čakala skoraj brez dvombe vojaščina. Jako ga je sicer mikalo, pogledati lepi svet, občiti z izkušenimi in pametnimi možmi, ali ga je itak bolela duša, ko je pomislil, koliko ljubih krajev in dobrih ljudi bo moral zapustiti. Vaščanom je bilo neizrečeno žal, da bodo izgubili vrlega črednika in morali izročiti svoj najboljši imetek, svojo živinico, drugim rokam, ki ne bi utegnile biti enako zveste in zanesljive. Zahvalijo se mu za skrb in ga povabijo zadnjikrat v Seč, da si pobere ostanke tičje svatbe. Ti ostanki so rešili Marka vse brige in tožnega premišljevanja. Lepih daril je dobil dosti: na tenki vejici je visela n. pr. žepna ura, pošiljka Balasova.

V svojem šatoru pa zapazi Marko nekaj novega, bolj ko vse drugo mikavnega in važnega: bel robec,

v katerem je bilo zamotano veliko, zapečateno pismo. Marko osupne, odpre pismo in prebere. Oči mu zalijejo solze, pogleda proti nebesom, pade na kolena, zahvali se Bogu in moli za svojo dobrotnico. S tem pismom ga je Meta sprejela za svojega in mu volila vse svoje premoženje! Izgovorila je zase samo neko gospodinjstvo do smrti, za Tinico pa štiristo goldinarjev dote.

Metin imetek je presegal dvatisoč petsto goldinarjev starega denarja brez gotovine in blaga. Za kmečkega človeka, za siroto pastirja je bila dedščina vsekako ogromna, Markova sreča tako sijajna, da se mu je začelo vrteti po glavi in skoraj blesti. Ko se ozre, stoji Meta zraven njega in se zadovoljno smehlja. Vrže se jej pred kolena tako ginjen, da ni mogel spregovoriti ne besedice. Meta ga dvigne, objame in mu pritisne glavo na svoje toplo srce. Držala ga je dolgo — dolgo, dušo so jej širili in gibali občutki, morda še silnejši od Markovih.

Zahtevala je, da se preseli še tisti dan k njej in Marko jo uboga. Kot edincu matere kmetice se mu ni več bati vojaščine. Ali na umetnijo in rokodelstvo je moral seveda zdaj pozabiti, na kmetiji je treba kmetovati.

Če presodimo stvar s tega stališča, moramo reči, da je sreča Marku škodila. Ali morda ne bi bil v mestnem hrupu, v umetniškem napredovanju in blesku nikdar našel tiste čiste zadovoljnosti, v kateri je prebival vse svoje dni v tihi melniški koči. Naj bo kakor hoče, na vsak način se mu je lahko čestitalo. Pri materi Meti se je živelo mirno, brezskrbno, veselo v najljubši vzajemni spravi in ljubezni. Kadar je opravil

Marko kmečke posle, mu ni nihče branil, če si je hotel kratiti čas s kakim drugim priljubljenim delom. Tako je preteklo pet na vsako stran prav blaženih let. Tinica je bila medtem odrasla in se prekrasno razvila in razcvetala. Z Markom sta občevala po domače, prijazno ali modro. Strastna ljubezen ni vzbujala srca ne njej ne njemu. Fantje iz okolice pa niso ostali tako mirni. Nekatero je mikala Tiničina dota, nekatere pa še bolj njena lepota, marsikaterega tudi oboje. Sosebno Pinkov Jurček se jej je rotil in priduševal, da neče nobene druge, brez nje da mu ni živeti.

Tinica pove to prijatelju Marku. Ta jo debelo pogleda in vpraša: „No, ali si ga uslišala, ali kaj li?“ — Ona se nasmeje in šali: „To se ve. Enkrat mi je prišel že pod okno.“ — Marko se začudi in zajeclja: „Kaj pa ti?“ — Tinica odgovori po pravici: „Jurček je potrkal na okno in dejal: Tinica ali spiš? Jaz sem rekla: Mhm, spim, in sem se obrnila na drugo stran in sem res prav kmalu zaspala.“ — Marko zmaje neverjetno z glavo: „O, nikar ne taji. Nekoliko ga moraš že imeti rada, drugače se ne bi drznil, nadlegovati te po noči.“ Tinica napne šobo in zagodrnja nevoljno: „Seveda. Če bi ga imela rada, kaj res misliš, da bi komu povedala, da vasujeva? Ne bodi tako neumen!“ — Marko se zamisli in obmolkne. V nedeljo, predno je šla v cerkev, jej reče: „Veš kaj, Tinica? Ne bo škodilo, da ti tega ljubčka Jurčka nekoliko poskusiš. Saj vem, da te bo kje čakal in obgovoril. Naredi se žalostno in mu povej, da je tvojih 400 goldinarjev dote prazna govorica, da zdaj za gotovo veš, da ne dobiš dosti, morda še nič.“ — Tinica prikima: „Saj res, bom videla, kaj bo rekel. Ne mara, da se bo skujal.“

To tudi stori, ko se ji fant na poti pridruži, in dobro zapazi, da ta novica Jurčku ni preveč všeč. Skoraj se je sramoval zdaj iti zraven nje. Ko ugleda prve znance, jej veli, da jo mora pustiti, ker jim mora nekaj posebnega povedati. Grede iz cerkve ga ni več videla. Drugo jutro pa najde pred oknom slamnatega moža oblečenega v beraške cape. Pogodila je lahko, kdo jej je napravil to zabavljico in sramoto. Precej priteče k Marku, mu pove, kaj se je zgodilo in ga prosi, da bi se hotel mesto nje maščevati.

Marko jej obljubi to z nenavadno naglostjo in radostjo. Jurčka ni bilo Tinici več pod okno. Raznesel se je glas, da snubi bogato vdovo, kmalu za njim se je izvedela tudi nečast, katero je skupil ob tej priliki. Vdova mu je bila pokazala z eno roko veliko mošnjo, z drugo pa figo in mu rekla: „Tak potepuh ne bo duhal nikoli te le!“ V nedeljo zjutraj so se ustavljali vsi ljudje, ki so šli v cerkev, pred Jurčkovo hišo in se krohotali tako silno, da se je razlegalo po vsej vasi. Na slemenu je stala zalo oblečena ženska, narejena iz slame in cunj, ki je držala z eno roko polno mošnjo, z drugo pa kazala proti hiši figo. Med prsti se je lesketalo belo, lepo zapečateno pisemce. Fantje zlezejo na streho, vzamejo pismo in bero strašansko zabavljico na Jurčkovo snubitev, zloženo v prav gladko tekočo pesem.

To pismo je šlo od rok do rok po celi fari. Kjerkoli se je Jurček prikazal, so režali vanj hudobni obrazi, ga pikale zlobne besede. Več ko pol leta se ni upal priti v domačo cerkev. Na polje in v hosto je hodil, da nikogar ni srečal, le po ovinkih in stranskih stezah ali pa ob mraku. Ta kazen je Tinici tako ohladila jezo, da je zdaj obžalovala nesrečnega snubača.

Nekako ravno ob tistem času je Meta snovala in kovala nekaj novega. Govorila je najprej z Markom, potem tudi s Tinico, da naj bi se vzela. Tinica priskaklja k Marku na vrt in pravi: „Ti, naši materi se je menda jelo mešati. Tako čudno, kakor ravnokar, se niso še nikoli menili z mano. Tinica, so dejali, zdaj mi pa le po pravici povej, če imaš kaj rada Marka, to se pravi, če ga kaj štimaš, tako, saj veš, kakor se štimajo med sabo fantje in dekleta. Veš, jaz mislim, da bi bilo kaj prav, ko bi naredila vidva svatbo, predno ležem v grob. Jaz sem se materi nasmejala pa sem dejala: Saj menda vidite, da se z Markom ne prepirava dosti in nikoli ne pretepava. To je, mislim, že neko znamenje, da se hudo ne sovraživa. Ali ne vasujeva pa tudi ne, nisva se nikoli še ne objela ne poljubila. Mati se nato zareže in zagodrnjajo: Kaj vama je treba vasovati po noči, saj sta tako zmerom pod eno streho. Če se hočeta objemati in poljubovati, naj vama Bog blagoslovi! Saj vama ne brani nihče tega kosilca. Vidiš, tako prismodasto so mi čenčali, jaz pa sem utekla; nisem jih mogla dalje poslušati. Kaj praviš ti na to?“

Marko se namuza, zarudi in veli: „Tako nekako so pestili mene.“ Tinica ga hitro pogleda, pobesi še bolj hitro oči in zajeclja: „I, povej no, kaj si jim odgovoril?“ Marko pravi: „To, da imava še dosti časa, če se bova hotela vzeti, da se ne mudi tako silno.“ Tinica se oddahne in veli veselo: „Dobro si jim jo zasolil — to je res, če me boš hotel vzeti, to se pravi, če me ne boš zavrzel zavoljo premajhne dote, da nama ostaja še dosti časa za ženitev.“ Marku te besede nekoliko glavo zmedo, da sam ne ve, kaj bi rekel. Pa saj ni

bilo treba, da bi kaj rekel. Srci sta se spoznali in razumeli.

Odslej ni šla Tinica brez Marka ne v cerkev, ne iz cerkve, spremljati se ni dala sploh nobenemu drugemu.

Meta je vedno bolj hirala, včasih je ležala po več dni v postelji. Po hudem kašlju, ki jo je skoraj zadušil, pokliče Marka in Tinico in ju vpraša: „No, ali sta še zmerom tako zabita, da ne vesta, če se ljubita ali ne? Dnevi mi potekajo. Če vama je prav, dajta se oklicati! To veselje bi še rada včakala, saj bo tako moje zadnje na tem svetu. Povejta razločno, kaj mislita! Siliti vaju na to zavezo ne morem, pa tudi ne bi hotela, če bi prav mogla. Ta reč je najbolje, da se godi po prosti volji.“

Fant in dekle se treseta in gledata v tla. Čez nekoliko trenutkov se Marko ojunaci in reče s trdnim glasom: „Pa dobro! Če je Tinica zadovoljna, se je ne branim.“ Tinica, rudeča ko rak, se pritisne k njemu in začne jokati. Meta se zadere s hripavim glasom: „Prismoda, kaj se boš cmerila in hlinila? Daj mu rajše roko, vrat in usta! Kaj bi že neki tako dolgo onegavila, kar ni nič!“

Ni bilo drugače, Tinica je morala ubogati krušno mater. Zunaj je rekla Marku: „Zdaj sem še le zares vesela, ker vem, da si moj. Veš, zmerom sem se strašno bala, da te bodo premotila priliznjena dekleta farne vasi. O, dobro sem opazila, kako je prežala na te krčmarjeva Polda in kramarjeva Lojza. Prosim te, Markec, ljubi me vsaj na pol tako, kakor ljubim jaz tebe. Zdaj ti že smem odkriti pravo misel. Bog sam ve, da sem jo nosila v duši že dolgo, več let, ali me je bilo tako sram, da ti je nisem mogla povedati.“

Marko objame in poljubi Tinico nemara dosti bolj goreče, kakor v izbi pred bolno Meto.

Na njuni svatbi ni rojil, razsajal in norel noben svat tako srborito kakor gospod Balas. Razigral in razvnel se je tako čez vsako mejo in mero, da je pozabil svoja leta in svoj stan ter plesal po vrsti z vsako tetko, z nevesto, z vsemi babami in deklami, ki so prišle gledat in nazadnje tudi — s staro Meto, kateri je nekoliko odleglo. Neznansko so se mu čudili in smejali vsi kmečki svatje. Več ko stokrat je ponovil besedo, da je ta dan najveselejši njegovega življenja.

Meta je umrla še tisto leto, kmalu zanjo je šel na boljši svet tudi gospod Balas. Oporoka je dokazala, kako resnično je ljubil Marka do smrti. Zapustil mu je namreč celih pet sto goldinarjev v srebru in skoraj vse žito in drugo blago.

S svojo Tinico je živel Marko veliko let na Melniku zdravo in veselo pod varstvom milosti in blagoslova božjega. Kakor zahteva že kraj, se je pečal veliko bolj z živinorejo nego zemljedelstvom. V petnajstih letih si je podvojil premoženje. Kadar ga niso zadrževala bolj nujna dela, je po stari navadi kaj rezljal, klepal, strugal, popravljal kako uro, sestavljal kak samostrel i. t. d. Hišo si je uredil in uresil prav po svoji volji in glavi. Napravil je okoli in okoli nje ličen mostovž, katerega so držali tenki stebrički. Streho je nekoliko dvignil in jo pokril z opeko. Domovanje si je ozaljšal zunaj in znotraj z vsakovrstnimi rezami in podobami. Kak izobražen popotnik bi bil lahko mislil, da si je postavil na Melniku kak bogatin švicarsko pristavo ali rusko „dačo.“ Vrt je obsadil s celo hosto sliv in ga ogradil kaj okusno deloma z živo mejo, deloma z leseno re-



šetko. Hiša je dobila ime: „Pri tičjem svatu,“ v spomin, da mu je prinesla imetek tičja svatba, z imetkom pa tudi temelj njegove zakonske in rodbinske sreče.

Domoljub, ki mi je pravil to povest, me je vprašal, kako mi dopade? Rečem mu, da me Markov značaj jako veseli, ali mladi črednik se mi zdi nekoliko preveč umeten; toliko raznih sposobnosti se težko nahaja kje v eni glavi. Skoraj nikakor pa ne morem verjeti v toliko darežljivost Metino. Če ima kmet tujega človeka rad, mu pomaga z dobrim svetom, s priporoko, včasih tudi z nekoliko goldinarji, ali mu ne daje izlepa svoje hiše in kmetije. Če nima svojih ljudi, zapušča premoženje cerkvi ali za kak koristen zavod, za splošne potrebe, za uboge i. t. d.

Mož veli: „Počakajte malo! Kar govorite, niste dobro premislili. Ali poznate res tako slabo našega človeka, da dvomite o njegovih različnih zmožnostih? Peter veliki je bil cesar in je znal do malega vsa rokodelstva tega sveta in še kako dobro! Če ste brali o goriškem Slovincu Staniču, sami veste, koliko raznih reči je razumel in delal. Na Kranjskem so samo gospoda spačena. Naš kmet pa se nauči lahko vsega, če le hoče. Ali to je hudir, da mu manjka dostikrat volje, dostikrat pa tudi prave prilike. Kadar si bo naš kmečki stan kaj bolj opomogel in dobil veljavo, ki mu gre, boste videli čuda. Prekosil bo vse narode celega sveta. Svojih rojakov ne smete soditi po Nemcih. Prosti Nemeč, ki ne hodi v šolo, ostane res strašno zabit in je na svetu samo za eno rabo, kakor sveder. Naš kmet ga dene stokrat v malho, ker ima glavo za vse. Ta moj sosed n. pr. zna izvrstno kmetovati, kupčevati in krčmariti, zraven pa tudi tesati, strehe kriti, har-

monike delati in gosti. Ali poznam nekatere, ki so še veliko pametnejši od njega. Pa saj mi jih ni treba iskati okoli. Tako lastnost ima vsak dober kmet. Naši gospodarji ne znajo le orati, in druga taka opravila, ampak vse tiste reči, ki se v hiši potrebujejo: Umejo popraviti pohabljeno orodje, narediti stopnico, plug, brano, zdraviti z domačimi leki ljudi in živino; za silo so zidarji, tesarji, vrvarji, krojači, čevljarji, krovci, klavci, vse obenem. Marko je pokazal svojo pamet že v zgodnji mladosti. Zato pa sem tudi povedal, da je prekosil vse vrstnike. To ni prav nič čudnega, da dozori razum nekaterim ljudem dosti prej nego drugim. Poznal sem enajstletnega dečka, ki je naredil prav sam, brez vsake pomoči lep kolovrat. Sploh pa sem vam Markovo življenje tako prodal, kakor sem ga kupil. To pripovedko sem slišal od mož, ki so z njim pajdašili, katerim je popravljal ure, delal orožje in druge reči. Iz svoje torbe nisem nič dodal, rajši sem kaj izpustil, ker je človek v mojih letih že pozabljiv. Kar pa se tiče darežljivosti Metine, je pač res, da se jej ne more lahko verjeti. Tudi jaz sem od konca majal z glavo in dejal: Ta je bosa. S to lažjo je hotel nekdo zabeliti povest, da bolje tekne. Pa je, vidite, tudi ta reč popolnoma resnična. Vašemu sumu sem kriv sam, ker vam poglobitve okolnosti dozdam še nisem povedal. Če bi kaj dosti ugibali, bi jo morda pogodili brez moje pomoči. Ali nečem, da si trpinčite s tem možgane. Ena beseda vam bo razjasnila vso srečo Markovo. Ta pankrt je bil — kajne, da se vam je že skoraj kaj tacega dozdevalo? — Balasov in Metin sin. — — —



## Vrtilničar.

Živeč dvanajst let v hrvaški Reki, sem spoznal marsikaterega rojaka, ki si je opomogel z bistrumnostjo in spretnostjo. Prvo leto sem stanoval pri Gorenjcu Andreju Špendalu. Ko se je bil doselil v Primorje, mi je sam pripovedoval, da ni imel nič in da ni znal nič. Kmalu pa se je izuril v kupčijstvu in si pridobil svojo hišo in bogato zalogo sukna in družega blaga. Mož ni bil sicer nič izobražen ali slovenski um in slovensko srce sta ga pripeljala k narodni stranki, kateri je ostal zvest do zadnjega diha. K njemu je prišel za prostega hlapca Dežman, gorenjski fant, doma v Lancovu pri Radovljici. Tudi on se je izmodril za trgovca in se povzdignil do premožnega štacunarja, žganjarničarja in hišnega posestnika. Njegov sin Ivan Dežman je bil moj učenec in spada zdaj med prve domoljube in najizvrstnejše pisatelje hrvaške kraljevine.

Iz ilirske Bistrice je pricapljal v Reko peš in bos deček preubogih roditeljev Jelovšek. Dostikrat sem slišal, da si je služil svojo polento prvi čas s tem, da je snažil gospodom čizme. Sčasoma pa je postal tudi on gospod in še velik. Prigospodaril si je hišo, ki se sme imenovati palača. Več let je zahajal z mano v

isto krčmo goriški Slovenec Kavc, poštenjak od nog do glave. V mladosti je nosil kakor drugi Tolminci in Bolčani od hiše do hiše koš. Plezal je z njim čez domače in nemške planine, nazadnje si je pripeljal toliko grošev, da je ustanovil svojo trgovino v Reki in kupil domovanje, premogel 40—50.000 goldinarjev in razpošiljal do petnajst fantov, da mu prodajajo blago po Istri, Hrvaški in Sloveniji, po suhem in po morju, na kvarnerskih in dalmatinskih otokih.

Nikdar ne bom pozabil prijetnih dni, katere sem preživel s svojim farmanom in prijateljem Gregorjem Blažem. Brezdušni profesorji so ga pregnali iz ljubljanske gimnazije. Zapuščena se je usmilil mož židovske krvi in protestantske vere, trgovec Heimann. Pri njem se je izučil za kupca in si izbistril in obogatil duh, kakor bi si ga ne bil nikdar v latinskih šolah.

Zapustivši Ljubljano je potoval in prebival po laških in podonavskih deželah in se seznanil temeljito ne le s svetsko trgovino, ampak tudi s svetsko politiko. Srce se mu je vnelo za vzvišene ideje devetnajstega stoletja, za slavjansko vzajemnost, za živo vero v slavjansko bodočnost. Ob njegovem strošku je prišla na svetlo Majarjeva slovnica ruskega jezika, krasni predgovor te knjige je pritekkel iz njegovega peresa. Zdaj živi v Reki že kakih deset let in se šteje med najbolj izobražene in spoštovane trgovce tega mesta. Značaj mu je tako čist, srce tako blago, duh tako obsežen in moder, da se čuti vsakdo srečnega v njegovem društvu in je ponosen, če se more nazvati njegovega prijatelja.

Tudi brat France se mu je priselil v Reko in je obogatel s trgovino. Po izgledu Gregorjevem se je tudi

on vnel za slavjanstvo in politiko. Ruskega jezika se je naučil sam brez tuje pripomoči; slavjanske dežele, posebno Rusijo pozna bolj natanko kakor marsikateri strokovnjak; vedno stoji v prvi vrsti, kadar je treba pristopiti kakemu domačemu društvu, ali podpirati z denarjem naše narodne zavode.

Tudi kupec Anton Kandut mi je ostal v prijaznem spominu. Rodil in odgojil se je na Štajerskem v Slovenski Bistrici. Slovensko ni imel prilike se dobro naučiti, tembolj pa se je trpinčil s tujimi jeziki. Dasi-ravno mu teče domača beseda okorno in grapavo, ohranil si je v prsih pošteno slovensko srce. Kamorkoli je prišel, vpisaval se je le v čitalnice, nikjer in nikoli ne v kazine; za domače potrebe je imel vselej odprto mošnjo; za jugoslavensko akademijo je podaril lepo svoto — celih dvesto goldinarjev. V Reko je prišel brez imetka za kupčijskega pomočnika. Pozneje je delal tako srečne špekulacije, da si je kupil lepo hišo in stesal ladjo, ki je stala do 70.000 goldinarjev. Brodaril je z njo po Evropi in Ameriki, po sredozemskem morju, po atlantičnem in tihem oceanu, dokler se ni vrnil po brezbrojnih izkušnjah in nevarnostih srečno nazaj v ljubljeno domovino.

Iz neomikanega stanu bi naštel lahko še veliko izgledov, kako premeteno si znajo Slovenci v tujem kraju služiti svoj kruh, kako neutrudno love krajcar za krajcarjem, goldinar za goldinarjem, kako uspešno se pomičejo naprej in naprej, dokler se ne prerinejo skozi sto težav in zaprek do premožnosti in samostalnosti.

Ali za zdaj me ni volja to popisovati, kajti namenil sem se govoriti v tej knjigi bolj obširno samo

o Dolenjcih in Dolenjkah. Tudi njih se nahaja dovolj v Primorju, v službi in na svobodi, v tujih in svojih hišah. Nekateri žive ondi le začasno, drugi zopet stanovitno; če vjamejo kak dobiček, frče nekateri naprej, da oskubejo še koga drugega; drugi pa se oženijo, odpro kako štacuno ali krčmico in pravijo: Naš dom bo tukaj; mati božja trsatska bodi nam milostljiva; blagoslovi naše trude, ki se bodo vršili pred tvojimi očmi. Tebe ne mislimo nikdar več zapustiti, pa nas niti ti ne zapusti.

Poznam Dolenjce, ki so se popolnoma porečili, to je poitalijančili in pociganili. Sploh preti v Trstu in Reki velika nevarnost slabotni slovenski narodnosti. Starši po navadi še ne zataje svoje krvi, otroci pa se izvržejo večjidel v strupene laškutarje in madjarone, ki so hujši od korenitih Tržačanov in Rečanov. Hrvaški pisatelj in patriot prvega reda Ivan Dežman je izjema brez para. Zaradi tega je skoraj sreča, da našega človeka morje ne mika. Edinemu Kraševcu se v Primorju ne toži, kar ni čudo, ker je burje in kamenja navajen. Gorenjec pa milo zdihuje po svojih zračnih planinah in zelenih planeh, vendar se dostikrat vda ter pozabi domačijo pri dobrem zaslužku veliko laglje od Dolenjca, ki komaj čaka, da uteče primorski puščavi, žegi in burnosti nazaj v svoje ljubke gorice in tihe dolinice.

Dolenjec, ki stanuje v Trstu ali Reki, spodablja na lastovko in druge selice, ki gredo proč, kadar jim vreme več ne ugaja. Pride, prebije nekoliko let, včasih le nekoliko tednov ali dni, začne toževati, kleti, pohajkovati, na enkrat izgine kakor kafra in se nikdar več ne povrne. Za pravilo se more postaviti, da izmed

deset dolenjskih prihodnikov komaj eden umrje v Primorju in še njega zadržuje večidel le kako srečno ali nesrečno naključje. Slovenec se zaselil in prime rad in lahko samo v takih krajih, katerih podnebje se ne razlikuje preveč od domačega, na priliko: v gornji Hrva-tiji ali severoameriški Minesoti. Sčasoma se mu bo priljubil nemara tudi Kavkaz, Bosna in Srbija; goreče in pusto obrežje adrijatičnega morja pa ga bo gotovo zmerom dolgočasilo in odganjalo.

Najzanimivejši človek, katerega so mi pokazali znanci v Reki, je bil egiptovski Jožef. Vprašal sem jih ves v čudu, kaj pomeni to ime. Rekli so mi, da se mož piše za Vrankarja, ali da ga ne zove nihče drugače, kakor egiptovskega Jožefa, ker mu je krstno ime Jožef in živi večidel v Egiptu. Za fužinsko fabriko si je pridobil to sijajno zaslugo, da je prvi razglasil njene krasne izdelke v orientu in jih začel izvažati tje. Egipčanom so se tako močno prikupili, da jih cenijo deloma še bolj od francoskih in angleških. Odprl je tedaj široko polje domači obrtnosti, postavil jo je zmagovito na svetski trg. V Dvor popotuje vsako leto, da naznaní tvornici, kako gre njen posel v Egiptu in kaj bi trebalo predružačiti in popraviti, da se še bolj razprostire in dvigne. On je ustanovil še le pravzaprav slavo temu zavodu, ki je do njega živetaril le v tem-nih mejah.

Jako sem obžaloval, da mi ni bilo mogoče, se-znaniti se in dalj časa občiti s tem Jožefom, da izvem od njega kaj več in bolj natanko. V Primorju se je mudil vselej le kratek čas, dokler ni dočakal ladje, ki ga je peljala naprej v Egipt. Prišedši na Dolenjsko, sem slišal v Žužemberku strašno novico, da

je Vrankar v Krki utonil. Kapelan mi je pravil, da se je rodil onkraj Save v moravški ali vaški duhovniji. Vsekako se bom potrudil, da poizvem natanko njegovo življenje in delovanje. Ob priliki ga mislim priobčiti beročim Slovencem, da spoznajo slovečega rojaka v izgled in posnemanje.

Dolenjke Neže pa nisem le videl, ampak se z njo tudi razgovarjal. Pripeljala je v Reko večkrat fužinsko in gorenjsko železnino. Ali niti ona ni ostajala tam. Čez pet, šest dni je natovorila robo v ladjo in odjadrala z njo proti Dalmaciji. Pomudivši se kratek čas v Spljetu ali Dubrovniku, je naložila blago na mezge pa hajd naprej v Bosno in Hercegovino. V Sarajevu in Mostaru je poznal pogumno Slovenko vsak otrok. Po Turčiji je romala pol leta skupaj, svojo železnino je prodajala z dobrim dobičkom do zadnjega žreblja. Ali je pa znala blago tudi priporočati in hvaliti, da so se kupcu kar sline cedile. Veliko jej je tudi koristilo, da je govorila srbsko tako gladko, da je ni bilo moč razločiti od rojenega Bošnjaka. Še dosti bolj pa jej je pomoglo, da se je znala velikašem tako medeno prilizovati.

Bolj gizdavih in častilakomnih ljudi ni na vsem svetu nego so bosenski spahije (grajščaki). Prav po slovensko ponižno je prišla Neža k njim, se jim priklonila do črne zemlje in prosila, da bi blagovolili tako bogati, mogočni, slavni, častiti in obče ljubljene gospodje usmiliti se uboge tuje reve, ki nima razun njih nobene podpore pod božjim solncem, in kupiti od nje kako malo stvarco, da ne pogine od truda in lakote.

Turčinu je kar duša igrala ob toliki pohvali; jel se je muzati, frkati brke in mrmrati blagodušno: E, si



sirota, si, vidim; ali ne plači, ne javkaj, pokaži, kaj imaš, da izberem in plačam, kar bo za me. — Tudi turškim ženam je umela govoriti na srce, tožila jim je hinavka tako živo svoje izmišljene nadloge, da so se jokale včasih okoli nje kakor otroci in jo z denarjem kar obsipale.

Enkrat je zašla med tolovaje in hajduke. Ona je dobro vedela, kaj da so in se jih ni čisto nič ustrašila. Jela jim je razkladati železnino, hvaliti robo in jih opominjati: To je trg za take slavne junake kakor ste vi. Rabili boste to, pa to, le pogledjte sami, kako se vse sveti in kako čvrsto je skovano. — Tolvajskemu starejšini je dala v roko lep, močen nož in rekla: Na, ponižaj se, vzemi ga blagovoljno za podar od mene, tvoje nevredne služabnice. — In na tak način je še veliko govorila in res omehčala hajduke. Jeli so se babi smejati, kupili so od nje neke malenkosti in odšli govoreči, da bi ta coprnica samega hudiča pridobila.

Še bolj obrtnega ali manj poštenega se je izkazoval po svetu Višnjan Lobè. Trgoval je s podobami. V Reki je prodajal sliko pekla, nebes, sv. Jožefa, Matere božje trsatske in druge take reči, katere slovenski in hrvatski kmet rad kupuje. S takim blagom je obhodil vso južno Evropo in si pritržil hišo v Trstu in več kmetij, katere je izročil sinovom. Kaj rad sem se z njim pomenkoval, ker se ni nič hlinil, nič skrival in tajil, ampak pravil na vsa usta svoje umetnosti in zvijače. Povsod je ponujal to, kar je vedel, da privabi kupca.

Dejal mi je: Vsak trgovec ima svojega Boga in svojega hudiča; eden bi bil za vse ljudi premalo.

Pameten človek zažiga povsod kadilo, ali ne gleda, komu. Svet hoče tako imeti, mi ga ne bomo preverili, da nima prav. Te modrosti sem se držal zmerom in sem dobro izhajal. Kranjcem prodajam, ker so pobožni, podobe svetnikov in svetnic, posvetnim Nemcem pa fante in dekleta, ki se objemajo in še drugače ljubijo; he he he, ali ni to pametno? Švajcar kupuje najrajši hribe z lepimi hišicami, debele krave, slapove, republikanske može s hudimi brki. Mislil sem si: Naj jih ima, da jih le plača; in plačeval mi je vse pošteno. V Avstriji sem po mestih spečal brez števila slik cesarjevih, cesaričinih, Radeckijevih, Hesovih. Kadar sem hotel iti na Laško, sem dal vse to lepo spraviti, pa sem izvelkel Kavurje, Garibaldije, Macinije. Ljudje so se zanje kar trgali; dajali so mi več nego sem zahteval. Če sem prišel v papeževo deželo, pa sem te puntarje seveda dobro skrtil in ponujal roženkrance, Pija IX. in druge papeže. — Pri starih duhovnih sem iztržil marsikatero svetlo liro za to svetost, mlajši pa so mi zašepetali dostikrat na uho: Ali nimaš nič Kavurjev? — Dejal sem: Za vas, zakaj ne? — Padlo mi je za Kavurja po trikrat toliko, kakor za Pija IX. — Garibaldijev pa sem prodal največ v rimskih kloštrih. Može so menda komaj pričakovali, da jim bo rogovilež odprl kletko; pozneje se je to res zgodilo, pa so tički izfrčali in si šli iskat babic.

Na Laškem, verjemite mi, — je pravil — ni doma ne senca kranjske bogoslužnosti. Poslušajte, kaj sem doživel v Siciliji pri Mesini. Prišel sem k pojedini, kjer je bilo zbranih gotovo več ko dvajset ljudi, samih duhovnikov. Ker jih nisem poznal, kakšni so, sem jim začel razkazovati papeže in druge svete reči. Pijani

farji se mi krohotajo in me povprašujejo: Te ni sram, kupčevati s tako sleparijo? — Nekateri primejo žlice in me jamejo nabijati po ušesih. Zdaj sem začutil, kaj bi radi, pa sem rekel: Morda bi vam ustregel s Kavurjem, Garibaldijem, Macinijem? — Kakor divji zavpijejo vsi v en glas: Daj Macinija, Macinija! — Slika je bila dosti grdo zmazana, ali vrgli so mi precej za vsako cel škud; še vprašali niso, kaj velja; jaz bi ne bil zahteval za eno več od lire.

Na Grškem pa — je premetenec pripovedoval — ne bi bil nič opravil niti z Macinijem. Ljudje so hoteli imeti staroversko šaro, ladje, morske viharje in bitve, Bocarisa, Miaulisa in druge take vrage, katerim nisem prej ne imena slišal. Kaj sem hotel? Moral sem se vdati in tržiti z robo, ki je obetala kaj dobička.

Med Turki se mi je od konca prav slabo posrečilo. Bedaki imajo za smrten greh, da se naslika človek in žival; kupujejo tedaj le podobe mrtvih reči. Nadejal sem se, da bom bogve kako dobro izvedel njihovega sultana; mrhe pa so jele vame pljuvati, me vrgle na tla in teptale, da sem ostal komaj živ. Pozneje sem se prepričal, da niso vsi Turki take avše. Bogatini so me povpraševali, če imam kaj nagih žensk. Dejal sem: Jih bom dobil, če jih želite. — Grki in Armeni izdelujejo te robe na cente. Kolikor večja je grdobija, laglje se proda, seveda skrivaj, da prosto ljudstvo ne vidi.

Iz Carigrada sem potoval v Rusijo. Mislil sem, če so Turki take svinje, ne bodo Rusi dosti boljši, — ali sem se prokleta spekel. Komaj sem razstavil svojo zbirko golih bab, me zgrabi za vrat kosmatin in mi veli: Falot, pojdeš z mano. — Tiral me je pred sod-

nika, ki me je pestil, kakor hudič pogubljeno dušo. Rekel je, da me izpusti samo zato, ker sem Kranjec, ruski brat. Naj vzame hudič take brate! Pobrali so mi polovico blaga, da ga nisem nikoli več videl. Ali preveč ne smem kleti Rusov. Bil sem si sam kriv, ker nisem vedel, da so taki tercijali. Pozneje so mi dali veliko skupiti, živel sem med njimi bolje kakor kjer si bodi, jedi in pijače sem dobil pri njih več zastonj, ko za denar. Pa tudi plačevali so mi prav po gospodsko, še kmetje. Rusija je strašno velika in neskončno bogata dežela, s svojim žitom napase v sili lahko ves svet, zato ni tam za denar tako hudo, kakor pri nas.

Rusom so bile vseč vse drugačne reči nego narodom, katere sem bil spoznal prej. Moral sem jim prinesiti cesarja, sveto Moskvo, Kijev, Jeruzalem, Kozakov, Čerkesov, Sevastopol, sinopski boj, Nahimova, Evdokimova in druge zverine, pa sem prodal v pol ure vse, čisto vse v najmanjši in v najbornejši vasi. Potem si lahko mislite, kako sem trgoval še le v bogatih in velikih mestih, v Odesi, Taganrogu, Harkovu.

Zdaj bi se nikjer več ne prevaril; poznam ljudi in njihove šege; pokažem vsakomur, kar vem, da mu je ljubo in tako romam po svetu varno in srečno že veliko let, brez zamere, brez zgube, brez škode. Mošnja se mi redi, da ne vem, kako; obenem pa čutim, da ugaja to popotno življenje tudi zdravju. V mladosti sem bolehal, odkar sem se podal med ljudi, sem ostal zdrav kakor riba. Imam že 55 let, ali se ne morem tožiti, da bi me bila telesna moč kaj zapustila. Skoraj da dvignem zdaj še večjo težo, nego sem jo mogel dvigniti v 30. letu. —

Ali čas je, da pustimo Lobeta in korakamo dalje. Njega in nekatere druge rojake sem hotel pokazati le od daleč; k vrtilničarju Matičku pa moramo stopiti, da si ga ogledamo od blizu in mu pretehtamo nekoliko tudi osrčje in obisti. Ne trdim, de je vreden te pozornosti kaj bolj od drugih imenovanih in neimenovanih tovarišev, ali s temi bi imel teži križ, ker mi niso odprli vrat do svojega osrčja in obisti na stežaj kakor Matiček.

Videl sem tega moža prvokrat v nečedni krčmi pri Quattro porte, kjer so se zbirali tujci, sosebo Kranjci brez razlike stanu in omike. Govoriti se z njim ni dalo, ker je bil že precej natrkan. Slonel je za mizo in godrnjal nekaj sam zase. Krčmar me vpraša, če ga poznam. Ko rečem, da ne, mi veli: Škoda! To je premeten dedec, da malokateri tako. Kadar je trezen, pridiga, da bi ga človek le poslušal. Doma je tam nekje na Dolenjskem pri Mokronogu. Poprej je kmetoval, pa je vrgel plug v kraj, prodal, kar je imel in si kupil „ringelšpil“. Hodi z njim po svetu šele kakih deset let, pa si je privrtil že deset-tisoč goldinarjev kakor en krajcar. Danes se je pogajal za hišo na trgu. To pot mu ni steklo, ali vem, da ne bo odnehal, dokler se ne posadi med reške purgarje. Včasi si ga privošči, ali ne mislite, da je pijanec. Mrcina rajši stiska nego razmetava. Ni kranjske sorte; ne bo popil denarcev, ne; danes si je naredil praznik; moral je imeti posebno masten dohodek. —

Že prvi pogled mi je povedal, da Matiček ne trpi revščine. Imel je majhen, ali dobro rejen život, precej debel trebušček, rudeč, lepo zalit obraz, gladko čelo, goste, še čisto črne lase. Jaz sem se usedel

na drugo stran mize in ga gledal. Ko se nekoliko zdrami in me opazi, skoči po koncu in se mi globoko prikloni ter pravi: Ne zamerite, da sem se zavalil sem za gosposko mizo. Veste, jaz sem zarobljen kmetavs, nisem hodil nič v šolo, znam začrkati svoje ime in kako številko. To je ves moj nauk. Bahati se z njim ne morem. Če pa začneva šteti denar, pa bogve, če ne bo mojega še kak sold več kakor vašega. Pa brez zamere! Ali pijan sem, pri moji duši, res, drugače ne bi bil pozabil, ponuditi vam kupico. Fej te bodi! Nute jo izpiti v znamenje, da niste name kaj hudi.

Jaz srknem in postavim čašo nazaj predenj. Društvo se mi je zdelo jako neprilичno; ko sem popil merrico, sem hotel odriniti. Zdaj pride v krčmo Matičkova hči, brhko dete, ki je imelo kakih enajst, kvečjemu dvanaajst let. Stopivši k očetu, se začne dreti kakor sraka: Kaj, ali se ga še niste nažlevili? Je pač res, da se pijanec nikoli ne poboljša. Tolikokrat ste že rekli: Ne bom ga pil nikoli več čez mero. Lepo izpolnujete svojo obljudo! Lani ste se upijanili celo leto komaj petkrat. Letos je še le Kres, pa vem, da ste se ga nakravali že več ko desetkrat. Sram vas bodi! Sami ste nam pravili, kako trdo vas je imelo. O, pa vas bo še, da bi vas tako ne. Zaslužek ne bo tekel vsak dan kakor zdaj. Naše zdravje je v božjih rokah. Če zbolimo, treba bo trošiti, da vas bo glava bolela. Bog ne bo dolgo prizanašal. Kadar začne tepsti, pa veste, da ne neha kmalu. Kaj res mislite, da smo jaz, brat in mati le zato vstvarjeni, da se trudimo, vi pa le zato, da zapijate prislužek? Če tako računite, se jako motite. Mi se bomo skoraj naveličali, pa vam porečemo: Če

smrdi delo vam, bomo pa tudi mi postavali in postopali. Ko bi bila jaz vaša žena, bi vam že pokazala! Mati so preveč potrpežljivi. Jaz bi vas že nabunkala! Pritresla bi vas iz krčme domu kar za ušesa. Tako pa se ve, da ne bo moja beseda nič izdala.

Matiček je mirno poslušal to čudno grajanje svoje hčerke. Ko preneha, začne se jej na ves krohotati in veli: Micika, danes si se naučila dobro svojo pridigo. Za to pridnost moraš izpiti celo kupico kar na dušek, na!

Deklica blekne togotno: Nečem. Rajši bom vzela kos pleča, ker vam ga je toliko ostalo; vidim, da ste ga vi siti. Dajte sem, pa brž, meni se mudi.

Oče jej porine kar meni nič tebi nič, brez besede, pladenj in jo jame božati in jej gladiti razkodrano glavico. Nevihta je naglo zahrumela in naglo potihnula. Matiček in dete se pogovarjata v najlepši prijaznosti. Micika pomomlja meso in nekoliko založkov kruha, se nasmeje in pravi: Zdaj mi pa le ponudite vino! Kaj čakate? — Ko izpije kupico do dna, prime očeta za roko in ga odpelje s sabo. Branil se ni nič; plačal je v veži račun pa šel pohlevno in urno za njo, kakor pišče za kokljo. Videl sem prizor iz dolenjskega življenja. Ker mi je bilo takrat še skoraj popolnoma neznano, se nisem mogel načuditi predrznosti hčerini in ovčji naravi njenega očeta.

Na Matička se nisem v Reki nikoli več nameril. Napotil se je z vrtilnico proti Trstu. Preteklo je več let, da ga nisem niti videl, niti nanj pomislil. Usoda naju je zopet združila šele poldrugo leto po mojem odhodu na Dolenjsko.

V Mirni peči je bil semenj. — Jaz sem prišel nanj popoldne, ko so se bili ljudje že precej porazkropili. Kakor navadno sem ostal tudi to pot v Sosedčevi gostilni. Le semtertja je sedel še kak gost, samo pri najmanjši mizi je pila večja tovarišija, sedem mož, ki so pripotovali, kar sem spoznal lahko po besedi, iz mokronoške okolice. V kotu je slonel čokljat možak bolj majhne postave in zapečenih lic, ki se mi je zdel nekoliko znan. Po kratkem premišljevanju uganem, da je Matiček. Leta so ga bila že nekaj malega spremenila. Na glavi se mu je svetilo že dosti belih las in trebuh mu je narastel do tiste velikosti, ki že kazi človeka.

Mokronožani so se pomenkovali, kakor je navada po vsakem sejmu, koliko je bilo kupca, počem je šla živina, kje se je točilo najboljše vino, koliko in kaj so ukradli cigani, in tako dalje. Te reči me niso mogle mikati. Tembolj pazljivo pa sem jel poslušati, ko pride na vrsto vrtilničar. Eden izmed pivcev ga vpraša: Ali se misliš muditi kaj dalje med nami? Zdaj smo ostali bolj sami, hrup nas ne bo motil, jaz bi prav rad izvedel, kaj te je prignalo enkrat v domačijo. Pa mislim, da boš ustregel celemu društvu, ne le meni, ako nam boš razložil bolj natančno, kako se ti je godilo po svetu. Slabo, vidim, da ravno ne. Imaš denarja kakor črepin; ko si prej izvlekel iz žepa bukvice, sem dobro zapazil več bankovcev po sto goldinarjev. Toliko let se že nismo sešli, da te pri moji veri še poznal več nisem. Sosed Tone je bil edini, ki je precej rekel: To je Matiček in noben drug, le pogledjte mu na bradavico pod desnim ušesom, radi katere smo mu toliko nagajali. Odkar si



prodal hišo, smo malokdaj kaj čuli za te. Nekateri so trdili, da si čisto obubožal in da služiš nekje za hlapca; še drugi so dejali, da si že zdavnaj umrl in tvoja babnica da je vzela nekega Kočevarja. Veš, to ni lepo, da si tako popolnoma pozabil na dom. Kaj zlodija si delal, da si se nalezel tolikih denarjev? Govori zdaj! Tvojim sosesčanom menda ne boš zameril, da so malo zvedljivi in zijalasti. Meni se močno dozdeva, da si skusil tudi ti naš stari pregovor, da je Kranjcu povsod dobro, samo na Kranjskem ne. Ali ni res?

Matiček je bil po naravi jako beseden mož; ni ga bilo treba dosti prositi, da kaj pove. Brez dvombe bi bil začel tudi brez nagovarjanja priobčevati svoje prigodbe, že zato, ker je bil z njimi lahko zadovoljen in ponosen. Najprej se nasmeje, zakašlja in usekne, potem veli:

„Imaš prav, Janez, ki me grajaš, da se nisem spominjal dosti svoje domačije! Trpel sem na gruntu res veliko, ali znanci niso bili tega krivi. Vsako leto enkrat bi jim bil res moral kaj pisati; večkrat sem to namenil, ali hudik si ga vedi, kako je vselej prišlo nekaj vmeš, da se nisem mogel nikoli pripraviti. Tako sem odlašal in odlašal, minilo je deset, petnajst let, nazadnje sem dejal: Zdaj že ni vredno pisariti. Sosedje so me pozabili, mnogi znanci že gotovo pomrli, bližnje žlahte v tem kraju nimam, tako dobrega prijatelja pa nisem niti prej imel, da bi me vezala z njim kaka dolžnost, naznaniti mu, kje sem in kako se mi godi. Pravimo, da je laž kratkorepa, ali verjemite mi, da niti prijaznost nima dolgega repa. Dokler sem mogel koga pogostiti, so me od vseh strani pozdravljali, objemali in častili. Ko pa se je prazni hram

zaprl, so prijatelji odleteli v boljše kraje kakor žrjavi. Ostali smo z babo in otročaji sami. To vidite, me je najhujše vjedalo. Vendar priznavam vseeno, da nisem ravnal spodobno. Bilo je dosti vrstnikov in vaščanov, ki mi niso storili nič žalega; če so ga popili kak polič pri meni, sem ga popil tudi jaz pri njih. Tem poštenjakom je trebalo na vsak način kaj pisati. Ali Kranjci smo že taki. Kadar pridemo med tuje ljudi, se začnemo leviti kakor kača; slečemo kranjsko srajco, tuje pa ne moremo obleči, da res nismo nikomur podobni. Naš rojak piše domu kaj rad — po denar ali po kaj družega. Če nič ne pričakuje, se pa poleni kakor dihur, da kar smrdi: še starši ne dobe po več let ne črke od njega. Dokler je mlad, še ni tako zanikarn. Pozneje pa nahaja sto izgovorov, zakaj ne piše.

Tak sem bil tudi jaz. Če bi hotel prav po pravici povedati, kaj me je zadrževalo od pisanja, bi moral reči: Kranjska lenoba, tista prokleta nemarnost za vse, kar je domače, za rojstni kraj, za kamen, pri katerem smo prejeli sveti krst in zagotovljenje svojega izveličanja, za vrstnike, s katerimi smo odrasli in preigrali najslajše dni svojega življenja, za pokopališče, na katerem počivajo kosti naših staršev. Poglejte Lahe, kako lepo se vedo proti nam. Tudi med njimi se dobiva dosti revežev. Hodijo si iskat hruha na Kranjsko in v druge dežele. Ali menim, da ne eden še ni zatajil sebe in svoje domovine. Saj veste, kako žive zmerno in trezno; vsak krajcar, ki jim ostane, pošiljajo svojim ljudem v Italijo, dopisujejo jim vsako spremembo svoje sreče in svojega stanovanja, kadar si količkaj opomorejo, pravijo: Z Bogom, ščavi! — pa

se preseljujejo nazaj v svojo domačijo. V Karlovcu sem poznal poštenega Laha, ki je težko zbolel. Slišal sem ga na svoja ušesa, kako je milo zdihoval, da bi se za vse drugo ne bal smrti, edino to mu dé težko, da bo moral umreti na tuji zemlji, da mu truplo ne bo našlo večnega pokoja med svojimi rojaki.

Te besede so me grozno pretresle. Rekel sem: Nak! tuji so mi dajali zaslužek, ali pravice do mojih kosti ne smejo imeti. Sin mi je odrastel, izročil sem mu vrtilnico, jaz pa sem se, kakor vidite, vrnil na Kranjsko, da prebijem še te ure, ki so mi prisojene in se vležem, kadar me Bog pokliče k sebi, na stran svojih ranjkih roditeljev, sorodnikov, otročičev in farmanov. Domačo hišo bom kupil, če je na prodaj, nazaj; po moji smrti naj jo uživata hči in njen mož, rojen Kranjec, ki mi je sam rekel, kadar se bo naveličal hrvaške trgovine, da misli priti na vsak način zopet v našo preljubo dolenjsko deželico. S svojim okolišem sem obhodil veliko sveta, zabaval sem ljudi v Zagrebu in Karlovcu, v Varaždinu in Celju, po vsem Primorju od Senja do Gorice. Žena in sin igrata zdaj v Sisku. Domu nisem hotel iti naravnost. Mudil sem se nekaj dni v Novem mestu. To mesto se mi je priljubilo, ker sem zastavil v njem svoje novo življenje in našel res boljšo srečo, nego mi jo je dajala kmetija.

Morebiti niste dosti slišali, ali vsaj ne resnice, zakaj sem se grunta znebil in si izvolil stan, ki je močno podoben komedijaškemu in se zdi marsikomu sramoten. Vi ste sicer moji farmani, ali niste iz moje vasi in me niste mogli poznati bolj natanko. Ker vidim, da vam ni zoperno moje govorjenje, vam bom razložil po vrsti

vse okolnosti, v katerih sem živetaril, in katere so me prisilile, dati kmetovanju slovo. Po očetu sem pode-  
doval dosti veliko razvlako, več ko 20 oralov zemlje. Njiv ne bom grajal; rodile so za domačo potrebo dovolj. Ob dobrih letih sem pridelal v svojem vinogradu na-  
vadno petdeset veder, včasih tudi sedemdeset. Z gorico in poljem sem tedaj mogel biti zadovoljen. Tudi hoste sem imel dosti, ali v devetih krajih, tu krpo, tam krpo, nekateri deli so bili po dve uri daleč. Oče jih je tako očistil, da mi ni ostalo ne eno dobro deblo, katero bi bil mogel prodati. Travnika pa nisem dobil čisto no-  
benega, seno sem moral kupovati in si pomagati ko-likor se je dalo, z deteljo in slamo. Na vrtu je raslo veliko sliv, ali ležal je preveč proti vetru; piš in mráz sta mi sčasoma ugonobila skoraj vse drevje. Sosedje so sušili in prodajali češplje, kuhali slivovko, jaz nič. Ves imetek je cenila gosposka na 3000 goldinarjev, namazala mi je vsako leto veči davek, ni se nič brigala za sedemsto goldinarjev dolga, ki so bili na-  
pisani na hišo. Kakor vidite, me oče ni položil na mehko posteljo. Kak posebno razumen gospodar, ne velim, da ne bi bil mogel izhajati.

Po očetovi smrti je hotela prevzeti kmetijo mati, ali se je je kmalu naveličala, ko je videla stiske, ki jo čakajo. Rekla mi je: Matiček, oženi se in gospodari! Jaz sem se neizrečeno razveselil, kakor pač fantalin, ki ni še nič izkusil in nič vedel. Dal sem si narediti lepo obleko, za klobuk sem vtaknil šopek in se jel ozirati po dekletu. Imel sem takrat že 25 let. Po malem sem tudi prej vasoval in na shodih in božjih potih sem napajal marsikatero. To govorim vam, ker ste možje, pred otroci bi molčal. Ali naj sem se likal in

lišpal, kolikor sem hotel, ženske me niso dosti marale; ho ho ho — prav so imele, to je bila še moja sreča. Bil sem zanje, veste, nekoliko premajhen in prešibak. Za Breceljnovo Miciko sem trdo stopal. Dobil sem jo na samem in jej rekel: Bodi moja ljubica! Nimaš ne ti nikogar, ne jaz nobene, bilo bi prav za oba. Kaj misliš? — Micika se je namrdnila, pogledala parkrat moje trupelce od stopal do vihra in se odrezala zaničljivo: Počakaj, dokler boš za dve, ali vsaj za eno glavo višji in nekoliko pametnejši. Ta bi bila lepa, ta — ljudje bi od smeha popokali, ko bi me videli s tabo; bi me povpraševali, če te peljem k birmi ali k prvi spovedi. Oh Matiček! ti ne veš, kaka avša si. Pojdi za zdaj še domu in poslušaj očeta in mater, da boš dolgo živel in ti bo dobro na zemlji.

Dopolnil sem bil takrat dvaindvajseto leto, pa si lahko mislite, kako nemilo so se mi zapičile Micikine besede v srce. Skril sem se v senico in sem se valjal po mrvici kakor nor in jokal kakor otrok. Da so me prezirale druge punčarne, me ni peklo prav nič, ali Miciko sem ljubil iz globočine srca in brez greha, s trdnim namenom, živeti z njo v nedolžni prijaznosti, dokler ne bi bilo moč, da se poročiva.

Od takrat me je minilo vse veselje za fantovanje in vasovanje. V krčmi sem ga pil s kakim tovarišem, najrajši pa sam, ker sem se sramoval vsacega človeka. Menil sem, da je Micika povedala doma in drugod, kako osorno me je odpravila. Če se je kdo vpičo mene smejal, sem bil preverjen, da se smeje meni. Če sta se dva kaj pogovarjala, blizu mene pa obmolknila, bi bil prisegel, da sta reševala mojo nesrečno ljubezen. Še v cerkvi se mi je včasih dozdevalo, da leti ta in ona beseda

name, ker sem bil prepričan, da so priobčile babe mojo sramoto tudi duhovnikom. Še če me je kdo po naključju bolj srpo ali debelo pogledal, sem precej mislil, da mi hoče s tem očitati mojo nečast. Včasi sem se hotel nad Miciko razjeziti; namenil sem, če se spet srečava, da se ne bom nanjo ne ozrl, da bom pred njo pljunil ali se menil vpricho nje prav prijazno s kako drugo žensko, kakor da sem bogve kako vanjo zaverovan. Kadar pa mi je prišla pred oči, sem zijal vanjo kakor beremo, da so zijali ajdje v svoje malike; pozdravil sem jo, kar sem jo najlepše mogel in se brez konca radoval, če mi je ljubeznjivo odzdravila in se obenem sladko smehljala.

Ko bi bil babe bolje poznal, ne bi bil pretil ne ene solze za Miciko. Hinavki se je pravzaprav dobro zdelo, da sem se vanjo zatelebal. Moje tovarišije se ni nikoli ogibala, ampak se je jako rada z mano razgovarjala. Samo ljubezni jej nisem smel spomniti. Bala se je, da se jej ne bi drugi fantje rogali in smejali. Pečala se ni z nobenim dosti. Da nisem bil tako slep, bi bil lahko zapazil, da me ima vendar nekoliko v čislu, dasiravno nisem bil tako visok in močan kakor moji vrstniki.

Presnetnica je dobro vedela, da sem gruntarski sin in edinec svojega očeta. Takih dečkov dekleta nikoli ne zaničujejo od srca; zabavljice jim gredo samo s konca jezika. Žalost mi je počasi prešla, ali togotil sem se le, da me ne spozna očitno za dragega, kajti rad bi se bil z njo bahal pred svetom, da se govori: Lejte si no, s kakšno rožico se sprehaja Matiček; kerlec je, če prav je majhen. Tega veselja mi ni privoščila Micika. Zato pa sem jej tudi jaz nekoliko nagajal.

Ko so mi mati kasneje izročili gospodarstvo, sem dejal: Čakaj tičica! Iovil sem te dosti dolgo, pa te ne bom več; priletela mi boš sama na limanico. Premalo te je, da se ne bi vjela. Kmalu mi je dekla prinesla od nje šopek, ne iz zeli, ki rasto na travnikih, ampak iz samih pisanih, dišečih cvetlic, katere si je morala dobiti iz kakega grajskega vrta. Šopek sem seveda spravil, ali sem rekel: Avši se menda blede, da mi to pošilja.

Dekla jej je to povedala, pa je kar ostrmela in dejala: Za božjo voljo ga prosim, naj mi odpusti, če sem ga kaj razžalila, reci mu, da ga ne bom nikoli več.

Jaz pa se nisem hotel zdaj tako hitro udati. V nedeljo bi bil Miciko lahko srečal, pa nisem hotel. K maši sem šel v Trebelno. Dekli je dala ljubica popoldne drugi šopek za me, še lepši in bolj dišeč od prvega. Vprašala jo je s trepetajočim glasom in s solznimi očmi, zakaj se je ogibljem? Ona jej je odgovorila mrzlo: Ne vem, morda zato, ker neče, da bi ga ljudje razvpili za babjeka. Naš Matiček je postal jako pameten.

Jaz je nisem najel, da ji to reče; podražila jo je kar sama, kajti bržkone je vedela, da doslej nisem bil v taki milosti pri Miciki. Punco je jelo skrbeti. Drugi dan je prišla vprašat našega mlinarja, če je že zmlel, kar je pripeljal njen oče pretekli teden. Storila je to za izgovor, da je mogla govoriti z mano. Stopila je k nam v vežo, češ da se napije vode. Po naključju ni bilo nikogar doma razun mene. Imela sva tedaj priliko za pomenek.

Micika se zajoka, ko me opazi, na ves glas in mi veli: Kaj pa misliš, Matiček? Jaz sem se nate znašala, pognala sem tebi na ljubo vsakega družega,

ti pa si začel bežati od mene, kakor da sem okužena. Vem, kaj te je užalilo. Hotel si, da ti bom ljubica. Ali ni prav, da se jeziš, ker ti nisem izpolnila te volje. Saj sam dobro veš, da nam gospodje prepovedujejo take zaveze, pa te uči tudi pamet, da jih poštena dekleta ne smejo delati. Pred tremi leti ni nikamor kazalo; gospodarili so še tvoj oče, kako neki bi me bil mogel vzeti? Branila sem se sramote, ne pa tebe. Če si slišal o meni le najmanjšo nespodobnost, je prav, da me zapustiš. Izbriši me za vekomaj iz srca! Ker pa nisem nič zakrivila, ker sem čakala tebe in odbila radi tebe vse ponudbe naših fantov, te pa lepo prosim, kakor se da sam Bog prositi, da me nikar ne zametuj zdaj, ko sem pripravljena te ljubiti, ker se ljubiva lahko brez greha in strahu pred celim svetom. Rekla sem ti bila res nekatere preostre besede, ali verjemi, da mi je bilo precej žal. Pa saj si spoznal iz mojega obnašanja proti tebi, kam da se mi nagiblje srce. Kadar mi nisi jemal v misel tiste prismodaste ljubezni, se nisem z nikomer rajši pogovarjala kakor s tabo. Če snubiš mene, saj si ne boš navlekel na vrat kake beračice. Dote mi je uganjene pet sto goldinarjev. Takih nevest si iščejo tudi gruntarski sinovi. Kaj ne, Matiček, da me boš spet rad imel in hočeš biti moj, kakor sem jaz iz celega srca tvoja?

Tako, vidite, me je obdelovala Micika. Takim besedam nisem bil kos. Postal sem tako mehak in gorak, da sem se jel tudi jaz jokati. Miciki sem rekel, da mora počakati mater. Ko so se vrnili s polja, sem jim povedal, da sem si ženo našel in jim pokazal Miciko.

Dejali so: Če je povšeči tebi, je tudi meni. — Čez dober mesec smo naredili poroko in svatbo.



Tako se je torej kmalu končalo moje dotedanje brezbrizno, zlato fantovsko življenje; okoli in okoli mene so jele rasti in se kopičiti stotere reve in nadloge kakor hribje in gore. — Vi možje sami kmetujete pa me razumete. Veste iz svoje izkušnje, kako težka butara tlači ubogega gruntarja dandanašnji. Če pa hočemo govoriti resnico, pa nam je žalibog priznati, da si je kriv grozno veliko križev naš kmetič sam. Včasi si pomagati ne zna, dostikrat pa si tudi neče. Drži se v vseh rečeh starega kopita pa misli, da gospodari. To je bogme prečuden gospodar, ki se boji zboljška in napredka. Kadar mu začne presti, misli, da ga tepe Bog, ne pa da se tepe sam. Na nepotrebности, na veselice trati polovico svojih prihodkov, nazadnje pa se čudi, da ne more več izdelavati. Ko bi se moral domisliti vzrokov svoje nesreče in delati na vse kriplje, da se izkoplje, začne pobešati glavo in obupovati. Mene je veliko let hudo pobiralo, zdaj pa čujte zakaj! Boste že videli, kam pripeljejo človeka naše dolenske šege, brez katerih ljudje menijo, da ni veselja in življenja.

Najprej vam moram povedati, koliko mi je zaleгла dota. Prejel sem res pet sto goldinarjev, ali kako! Tast mi je dal precej po poroki dve sto. Svatovali smo, da se ne opusti stara navada, štiri dni in noči po vrsti, po malem pa še dalje, gotovo kakih štirinajst dni. Računov se je namotalo, da je bila groza. Vino smo pili sicer domače, vendar ne porečem preveč, ako velim, da sem potrošil za gostarije in cape najmanj sto goldinarjev. Kam je prešla druga stotina, boste pozneje slišali. Dolga s tem delom dote nisem plačal ne krajcarja.

Cela tri leta nisem dobil od tasta po tem ne počenega groša. Ko se je spomnil zopet svoje dolžnosti, jel mi je dajati po pet, po deset goldinarjev, enkrat samkrat sem iztisnil iz njega z veliko težavo petindvajset. S takimi plačili si kmet ne pomaga; zamaši z njimi kvečjemu kako vsakdanjo luknjo, poglavitnega bremena pa si ne olajša. Z vsem ženinim imetkom sem odrinil komaj sto goldinarjev dolga; drugo leto potem pa sem si moral izposoditi novo stotino, da sem bil iznova tako bogat kakor prej. Z doto bi se bil kaj lepo okoristil, če bi bil dobil precej vso in bi jo bil nesel vso svojim upnikom, svatom pa rekel: Kdor ni zadovoljen s prostim in kratkim kosilom, naj ostane doma; jaz ga ne bom pasel in zalival, me ni volja razsipati denar po nepotrebem in neumnem. Ali Bog ne daj, da bi mi bil kdo kaj tacega svetoval! Pljunil bi mu bil v zobe. Hotel sem ljudem pokazati, da nisem prazen, obhajati svojo svatbo po vseh dolenjskih pravilih kakor gruntar. Če se spravim s tem tudi na nič, kaj za to? Trpel bom jaz sam, drugim ni nič mar zato. Glavno je, da se pred sosedi in znanci ne oblatim, da jim zavežem gobec. Tako se ustimo Kranjci.

Ali nismo pravi tepci? — Marsikje požro svatje toliko, da bi mlada zakonska lahko živela pol leta. Tako pa, kadar odidejo, včasih še enega groša ni, da bi si mogla kupiti za drugi dan soli. — Hiša stoji čvrsto le na dobrem temelju. Zakon je treba začeti brez težkih bremen in skrbi, v dobrem stanju in čistem veselju. Prav od konca je treba zakoncem najbolj gledati na vsak sold, najbolj varčevati; nič ne škodi, če tudi stiskajo in skoparijo. Razumen človek

jih bo pohvalil za skopost in rekel: Prav imajo, treba jim je zdaj največ trošiti, plačevati pekom, mesarjem, krčmarjem, farjem, dolžnikom, krojačem, mojškram, čevljarjem; treba jim je nakupiti novega orodja, živine, popraviti poslopja, zakrpati na hiši streho, postaviti novo, dobro peč, da leži v svoji kamrici lepo na gorkem in Bog ve, kaj in koliko družega tacega.

Ko bi mi cesar podaril to oblast, naredil bi za ženine dve postavi, kateri bi se morali izpolnjevati in častiti kakor božje zapovedi. Prva bi govorila: Dota naj se izplača takoj in do zadnjega krajcarja, da se poravnajo, kolikor je moč, dolgovi. Če pa nevestini ljudje tega storiti ne morejo ali nečejo, naj se preneso ženinovi dolgovi in prepíšejo na njihovo premoženje; to se pa razume samo ob sebi, da velja to samo za toliko dolga, kolikor je dekletu uganjene dote.

Druga postava pa bi ukazovala: Noben ženin ne sme trošiti za svojo svatbo več ko deset goldinarjev. Kdor se pregreši, bo ostro zaprt celo zimo (po letu ni časa za tako kazen) ob suhem kruhu in vodi in dobi vsako nedeljo mesto mesa pet batin. Vse deželne in cerkvene gosposke so dolžne paziti, da se ta postava natanko izvršuje. Vsako potrato in zapravljivost morajo prepovedati in naznaniti precej sodbi, da izreče kazen. Uradnika, ki bi bil v tej prevažni reči nemaren, je treba zapoditi iz službe, nemarnemu župniku pa naložiti za prvi pot tisoč goldinarjev globe, drugi pot mu vzeti vse kar ima, tretji pot pa ga zapreti do smrti v kak kloster. Take postave bi kaj koristile, Kranjci bi stopili po koncu, dote bi hiše rešile, ne bi se več moglo reči, da se dota izmota.

Zdaj pa moram zopet zatožiti samega sebe. Ljubezen je sladka in dobra reč, pametnim ljudem ne škodi nič. Sebe in svoje Micike pa ne morem pohvaliti, da sva bila s pametjo v bližnji žlahti; naju je ljubezen zapeljala in razdjala. Kar sem rekel jaz, je ona vse potrdila; kar si je izmislila ona, sem jaz vse poslušal, jej izpolnil vsako željo in trmo. Tastov stotak me je tiščal, pa sem vprašal ženo: Ti, ali bi rada videla Zagreb? — Mica mi je odgovorila: Oh, pa še kako! — Dal sem precej zapreči pa hajd, v Hrvatijo! — Vprašal sem jo: Kaj praviš, ali bi šla pogledat Celje? — Rekla je: Pojdiva! — Vozil sem jo za kratek čas po božjih potih, v Novo mesto, v Ljubljano. Zapravila sva stotino, da nisva vedela, kdaj in kako. Polenila sva se oba, da je bilo grdo. Mesto na delo, je šla žena v kuhinjo, da nama kaj speče in ocvre; z dnem nisva vstala prvo leto skoraj nikoli. Pozneje se je to seveda predrugačilo, kola so se prijela starega tira, trebalo se je potiti od zore do mraka. Prva ljubezen pogasne, še bog če se zmení v pošteno prijaznost. Pridejo otroci, zateče zibel, po dvorišču se suše plenice, človeku se ne ljubi več sedeti cele dni pri babi, se jej militi in dobrikati; mesto nje se pestujejo Jožki in Tinčki, Lizike in Metike.

Tako se je vršilo in godilo seveda tudi pri meni. Boga bom hvalil do smrti, da mi je dal ženo tako krotko in bogoslužno. Vroča kri se je kmalu ohladila, ali v krščanski spravi sva zmerom živela; nisva se nikoli ne pretepala, ne zmerjala, še prepirala se nisva dosti, ker je bila ona z vsem zadovoljna, kar koli sem rekel in storil. Najina nesreča je bila edino to, da nisem imel jaz prave razumnosti. Ženo je treba

voditi in učiti, ne pa razvaditi jo, kakor sem razvadil jaz svojo.

Ko je zanosila, sem jo opominjal: Micika! Ne hodi dosti na polje, varuj se vročine in truda! — Ali ni bilo to neumno? Saj nam veli vsakdanja izkušnja, da delo ne pohabi nobene noseče. S svojo bedarijo sem naučil ženo lenobe, katere prej ni poznala. Nastopil je čas poroda. Stregel sem Mici z vsako dobroto, naj velja, kolikor hoče. Pojedla je v postelji celo kur-nico kokoši, jajec polno košaro, govedine in teletine več ko vsa duhovnija. Kupil sem jej tri vedre najboljše starine; navadila se je piti in pijančevati. Tako sem ravnal nekaj zato, ker sem bil čez glavo zaljubljen, nekaj pa že zaradi tega, da izpolnjujem naše trapaste, dolenjske šege. Kar sem volil ženi o prvem porodu, nisem mogel opustiti pri drugem, tretjem in vsakem poznejem, sicer bi bila mislila, da ne maram več zanjo. Otroci so mi prizadeli silne troške, še predno so shodili, kaj pravim, še predno so se rodili. Dva še živita, sedem jih je pomrlo, pa je trebalo odpreti mošnjo na stežaj za pogrebe, za lačne in žejne pogrebe.

Menim, da ni težko preračuniti, kako me je vse to lovilo in žaljilo. Sreča za me, da mi je pošiljal Bog zaporedoma same dobre letine. Moglo bi se bilo kaj prigospodariti, kaj prihraniti, zaceliti nekoliko ran. Ali meni najbogatejša žetev in trgatev ni dala družega, kakor da sem poplačal s težo davke in obresti, ko so se množili otroci in stroški, pa še toliko ne. Vzrok je bil zopet ta, da se nisem mogel odreči niti ene dolenjske razvade. Pri nas žive možje kakor fantje: letajo po shodih in božjih potih, pijančujejo cele dni in noči, posedajo in popevajo po krčmah in hramih, ne mislijo

čisto nič na prihodnjost, da je treba denar varovati in rabiti samo za potrebe svoje rodovine in hiše. Nam Dolenjcem manjka gorenjske možatosti, gorenjske zastavnosti in modrosti, pa ni čudo, da nas mladina ne spoštuje.

Kako neki bi čislala človeka, ki z njo vred rjove, bljuje, se valja po tleh, gnoju in mlakah? Gospodaril sem tako zanikarno, da bi bil brez dobrih letin v desetih letih vse zapravil, še rjuho pod sabo in srajco na sebi. Vaščani pa še tega opazili niso, ker nisem delal nič nenavadnega, nič takega, česar niso tudi oni sami delali. Res je, ob delavnikih nisem pohajkoval po krčmah, sem pridno oral, mlatil, kopal, kolil, kosil, zanemarl nisem nobenega kmečkega opravila. Če bi bil prišel k meni kak tujec in me videl vsega v potu, obloženega vsak dan z drugim poslom, bi bil nemara rekel: Matiček je trudoljuben mož, skrbi za hišo, da je kaj, ne more se mu nič očitati. Istina je, da mi roke in noge niso mirovale, ali to, ljubi moji, še ne zadostuje. S samim delom brez glave ne izhaja noben človek, pa niti kmetovalec. Mi Dolenjci moramo začeti misliti in računati, če nečemo, da bi pokupili naše posesti tujci in nas zapodili po svetu. Koliko se nahaja med nami gospodarjev, ki ne tratijo, ki pijo vino samo za potrebo in ob velikih godiščih, ali takih, ki preračunijo natanko svoje letne dohodke in razhodke in tedaj vedo, koliko smejo potrošiti, da ne zagazijo v zgubo? Pritrdili mi boste sami brez pomisleka, da grozno malo. V drugih deželah pa jih vse mrgoli.

To sem slišal od mož, katerim se sme verjeti in sem se nekoliko tudi sam prepričal. Če se spomnim nazaj, me oblije rudečica, da sem se mogel tako abotno

vladati. Da sem pridelal precej vina, sem že omenil. Ali pa mislite, da sem ga kaj dosti prodal? Največ deset veder. Vse drugo sem polokal doma z rodovino in družino, ali pa v hramu s pasjimi prijatelji. Če bi bil izvel štirideset veder le po tri goldinarje, kako lepe denarce bi bil pritržil! V primorski Kastavščini poznam kmetov, ki ga nažmo po dvesto veder, pa si ga za dom ne ohranijo niti deset, žejo si gase s pikolinom. Zato pa se tam skoraj nikoli ne sliši, da bi gosposka komu grunt prodala. Pri nas jih oznanjuje birič vsako nedeljo nekoliko za prodaj. V svoji samopašnosti smo tako zašli, da vodo, najdragocenejši božji dar zaničujemo; pravimo, da delaven človek ne more prebiti ob njej. Nekateri še čenčajo, da škodi. Gorenjce hvalijo za najboljše delavce na svetu. To pa tudi sami vidimo, da so bolj zdravi in čvrsti kakor mi, da so rasti kakor steber, v obraz polni in rudeči, da je veselje. Ta moč in čilost jim ne dohaja od vina. Vživajo ga nekoliko in le nekateri samo ob košnji, drugače pa se krepčajo z vodo, z mlekom, jabolčnikom in hruškovcem.

Primorci so delali v Egiptu vodotoč, da napeljejo eno morje v drugo. Solnce pripeka v tistem kraju tako silno, da raztaja pečatni vosek in se morajo vsa pisma pečatiti z oblati. V toliki vročini niso vina ne pokusili, pa so vseeno lahko delali in ostali zdravi kakor riba. Nekateri Kranjci in Lahji, ki so bili z njimi, pa so mislili kakor mi, da brez vina ne bo moč prebiti. Jeli so ga za drag denar piti. Nasledek je bil, da so jako oslabei, nekateri pa tudi zboleli in umrli.

Naše pijančevanje je združeno s samogoltnostjo, kar naklanja gospodarju še večo zgubo. Pri vinu zahtevamo potico in meso.

Pri nas smo zaklali na leto vselej po dva prasca. Vsak je gotovo tehtal dva, dostikrat tudi tri cente in še več. Da smo si razdelili meso na celo leto, bi ga bili vživali lahko vsako nedeljo, pa bi ga bilo ostajalo nekaj tudi za godove in druge posebne prilike. Ali midva z Mico se nisva nikoli domislila, da bi nekoliko preračunila, koliko se ga sme kuhati vsako pot, da se bo izdelovalo od zime do zime. Komaj je odtekla prascu kri, udri po njem. Nekaterim sva razpošiljala koline, druge vabila v hram, tretji so se oglasili sami. Pili in žrli smo po živinsko, ne po človeško. Sosebno ob trgatvi in prve tedne po trgatvi ni mirovala nikoli kupica, nismo se gostili nikoli brez vilic. Po vsakem klanju se je začela taka svatba, kakor da nam ne more zmanjkati. Poldruzega prasca smo pojedli za samo veselje.

Dobrovoljiti smo se znali res, prepevali smo kaj lepo, šalili se prav slano, v prijaznem pomenku in smehu smo pozabili vse bridkosti in težave svojega stanu. Nikoli me ni nadlegovala misel, da si s takimi veselicami nakopavam nove bridkosti in težave. S pčlovico prasca sem moral zdaj božičevati, pustovati, velikonočiti, martinovati, praznovati proščenje in godove, začinjavati vsa težka dela družini in najemnikom, zabeleževati jedi po zimi in po letu. Da sem znal delati čudeže, bi bil izhajal, tako pa sem moral kupovati nazadnje meso in zabelo, če ni bilo denarja, pa stradati. Dolenjci, kadar imamo, se pasemo lahkomišljeno, kakor da se bliža konec sveta. Danes smo bahači, jutri berači; danes kozljamo, jutri se nam delajo po trebuhu pajčevine. Hlastno lovimo vsako priliko, da se moremo kratkočasiti.



Drugi ljudje napravljajo likof samo takrat, kadar se prodaja kaj večega, mi pa po vsakem opraviilu, po setvi in žetvi, po orali in mlačvi, po trgatvi in košnji. V novomeški okolici in v Mirni peči so ti zlodjevi likofi oglodali že marsikaterega gospodarja do kosti. Napake enega kraja se selijo v druge, dobrote pa ostajajo doma. Moja stara mati se je primožila v mokronoško duhovnijo iz Smolinje vasi in je prinesla s sabo razvado, ki se je pri nas kmalu vkorenila. Smolinjci delajo po mlačvi gosposki likof. Delavcem se daje pol vedra vina in četvero meso: pleče, govedina, bravina in petelin, zraven seveda tudi mastni štruklji in potica. Zvečer neso domu še posebej v vsakem žepu pečen štrukelj. Te bahate potrate se je prijela tudi naša hiša in sosedje so jo posnemali. Drugi dan pa včasih ni bilo ne soli ne zabele. Celo leto smo se mastili z mesom morda vsega skupaj kake tri tedne, naj bo cel mesec. Druge dni smo kuhali krompir zjutraj, opoldne in zvečer; tolkli smo pusti ričet; srebali kisko repo; veselili smo se suhih žgancev; če se je vlil nanje zabeljeni krop, smo kar vriskali. Po štirinajst dni je hodila na mizo ista jed, rekli smo: Še bog, da je kaj, nekateri še tega nimajo.

Po eni plati je že resda velika sreča, da se z vsako rečjo zadovoljimo, da nič ne zdihujemo in ne tožimo, če jemo meso in štruklje ali ne, da se veselimo, pojemo in ukamo tudi ob najbornejšem zmesnem kruhu, ob najnetečnejši kislini, ob najgnjusnejšem močniku. Po drugi plati je pa ta prevelika zadovoljnost naša nesreča in sramota, ker je kriva, da ne živimo bolje in se ne moremo nikdar spametovati. Drugi se vesele dobre trgatve, ker jim obeta velik dobiček,

mi pa zato, ker nam prinese priliko, da žremo in se nalivamo.

Obilna žetev daje drugim denar in bel kruh, dobro življenje za celo leto; mi pa pravimo: Štruca ni za kmeta, pšenico in rž je treba prodati za davke in obresti; natočite nam vina, skuhajte mesa, saj smo zaslužili kratkočasnico. Drugje hite najemniki radi na delo, da jim vrže zdaten prislužek, da si kaj prihranijo za prihodnjost, za slabe čase; našim delavcem pa ni mar za denar, takih poslov se radujejo edino za to, da dobe nekoliko poličev vina. Le pogledjte, kako škodo trpe gospodarji. Kadar sem potreboval najemnike, sem jemal najrajši tiste, ki so zahtevali najmanj plačila. Našel sem take, ki so rekli: Daj nam na dan dva groša, jed in dosti pijače, pa pridem, kadar in kolikorkrat hočeš. Jaz tepec sem mislil, da sem zadel terno. Dejal sem babnici: Ne sramoti nam hiše, speci in skuhaj, da bodo ljudje siti. Ne pozabi štrukljev, da nas ne bodo opravljali. Vina jim prinesi, kolikor ga morejo popiti. V svoji neumnosti sem bil prepričan, da mi kaj po ceni delajo in nisem vedel, kako bi jim izkazal hvaležnost. Ko bi bil količkaj preudaril vrednost jedil in pijače, bi se bil prestrašil in opazil, da me delavci presneto drago stanejo. Tako sem jahal dolenjskega osla povsod, v hiši in zunaj hiše.

Po hribih rodi ajda dosti dobro, da jo je vredno sejati, ali naše debelozemne doline niso zanjo vstvarjene, naj se reče, kar hoče. V desetih letih mi je plenjala komaj dvakrat. Jaz sem je sejal veliko vsako leto, ker je bila navada. Dobiček sem lahko spravil. Pri nas ugaja svet pšenici, ječmenu, koruzi, konoplji, lanu, detelji, krompirju. Te reči se nam ne izneverijo

skoraj nikoli, zato se jih moramo tudi držati in ne smemo siliti naravo, da nam da še ajdo. Koruze sem pridelal na leto kakih trideset mernikov. Zdala mi je res prav veliko, ali bi bila zdala še dosti več, ko bi jo bil pridelal po osemdeset, po sto mernikov, kar mi je bilo čisto mogoče, da mi ni jemala prostora jalova ajda. Niti na proso se ne moremo zanesti. Mene to ni brigalo. Dejal sem: Proso potrebujemo za kašo, uživamo ga radi v kruhu, proso je steber kranjske dežele, brez njega kmet ni kmet. Modroval sem tako, ker sem slišal modrovati tako druge. Vsak otrok ve, kako proso kruh kazi, da se človeku gabi. Ali ta neokusnost, ta omlednost me ni spametovala; dejal sem: Komur ne diši prosen kruh, ni vreden nobenega, dasiravno niti meni ni dišal.

Tako sem govoril zgolj iz neumnosti in nevednosti, ker dobrega kruha še poznal nisem. Pekli smo vedno zmesnega iz koruze, ajde, ječmena in prosa. Netečne čobodre ne bi bil opustil za noben denar; zdelo bi se mi bilo pregrešno in še kako. V stare čase se je sadilo in pojedlo veliko več boba nego dandanašnji. Mi smo se nekako pogospodili, bob si kuhamo le za silo, kadar ni družega, mesto njega smo se poprijeli fižola, ki tolikokrat pozebe, ali ne obrodi dosti še iz mnogih drugih vzrokov. Malokdo čuti, da se nahajamo na krivi poti. Za bob bi se reklo z večjo pravico nego za proso, da je steber za deželo in za kmeta. Vreme ga ne opali in opari z lepa. Junak mu kljubuje. Izmed deset kratov nam rodi gotovo sedem, tudi osemkrat. Nihče ne reci: Bob ni dober. Treba ga je znati jesti. Ob novini, dokler je še [mehak in ne dozorel, drči po grlu brez spotike sam. Takrat ugaja

kmetiškemu truplu bolj od vsakega fižola in graha. Pozneje, kadar se posuši in postara, naj se mesi med zmečkani krompir, pa da jed, ki je zdrava, močna in okusna, da se ne ustraši nobene druge. Zaradi šege sem sadil tudi jaz vedno več fižola nego boba, če prav sem se prepričal, da si delam škodo.

Gnojiti ne zna pri nas noben kmet. Enkrat so me vprašali kaplan: Matiček, koliko mernikov pšenice dobivaš od mernika posetve? — Jaz sem jih debelo pogledal in rekel: Ne vem. Tega računa ne razumem. — Tak biček sem bil. Gospod so se jeli smejati in so dejali: To menda vendar veš, koliko navadno poseješ in omlatiš? — Rekel sem: Kajpada; dvanajst mernikov posejem pšenice, pridelam je pa štirideset, včasih tudi petdeset. Gospod pravijo: To je malo, morda ne gnojiš dosti? — Rekel sem: Včasih še nič, kakor pride. — Gospod so se še bolj nasmejali in dejali: Zahvali Boga. Mora te imeti posebno rad, da ti ob takem kmetovanju toliko da. — Učenjaki zdaj dokazujejo, da kmetiški gnoj ni za nič, ta suha, izparjena šara da ne more zemlji nič koristiti. Može se hudo motijo. Naš kmet že zdavnej ve, bržkone že od nekdanj, da je mastni, tekoči gnoj boljši od izsušenega in ga navozi dosti na polje. To se nam pa res lahko očita, da ga dajemo žitom in sadežem sploh premalo, mnogokrat pa še nič. Radi te nemarnosti nimamo od njiv ne pol tiste koristi, katero bi nam lahko donašale. Naš župnik je gnoжил kakor se spodobi, pa je dobil od zrna pšenice po osem zrn. To smo dobro vedeli, ali smo avše govorili: Far copra. Živi duši ni prišlo na misel, da je treba izgled posnemati. Tako bi znal tudi kmet coprati, ko bi hotel.

Kaplan so me večkrat opomnili, da naj svoje pridelke natanko štejem in zapisujem. Jaz pa sem se zakrohotal in dejal: Čemu? — Vprašali so me: Koliko mernikov ste nakrpali krompirja? — Odgovoril sem: Toliko, da ga nam ne bo nič ostalo, naj ga bo sto ali tisoč mernikov. — Vprašali so me: Koliko je ajde? — Jaz sem se odrezal: Morda petdeset mernikov, morda deset več ali manj. Natanko nisem štel, ker bi je ne bilo ne za zrno ne več ne manj, pa naj jo izmerim stokrat. Pojedli bomo vso. —

Še zdaj se vselej sramujem, kadar se spomnim teh zarobljenih in trapastih besed. Še rž in pšenico sem izmeril tako ničemurno, da ne bi bil nič zapazil, ko bi mi je bil ukradel kdo kake tri ali štiri mernike. Travnika pri hiši ni bilo, ali bi si ga bil lahko sam naredil. Nad vrtom je tekla voda. Če bi jo bil napeljal nanj in ga iztrebil, bi bil imel košenino prvega reda; pol leta bi bil krmil živino s svojo mrvo. Pa nak! Češplje mi je podavil mraz ali pa jih je polomil veter. Zasadil sem druge; pozeble in popadale so vsako tretje leto; jaz se nisem naveličal, zasadil sem zopet druge in tako ni bilo ne vrta ne travnika.

Oče mi je bil zapustil starega konja; požrla mi je žival strašno veliko, zalegla pa mi ni skoraj nič. Drugi vaščani so se bili konj že močno znebili, ker so sprevideli, da je naš hribasti kraj za vole, ne za konje. Jaz pa sem častil kljuso kakor kakega svetnika. Do Mokronoga smo imeli precej daleč. V nedeljo sem dal zapreči, da smo se peljali k maši. Zdelo se mi je hembrano moško, da se jaz vozim, drugi pa korakajo vsi peš. Ta voznja je bila edina korist od konja, za nobeno drugo reč ga nisem mogel rabiti. K maši bi bil prišel lahko brez te

drage baharije. Čez nekoliko let mi je crknil. Jaz bi bil moral reči: Hvala Bogu, da sem se rešil nepotrebnih stroškov. Ali pamet me še ni srečala. Žaloval sem po mrhi hujše nego po kakem otroku. Kravo sem redil največ zaradi prireje. Naša hiša je spadala med tiste brezštevilne, ki zaničujejo mleko. Govorili smo: Mleko ni za odraščene. Mica ga je kuhala samo za otroke, za nas druge le takrat, ko nam je zmanjkalo zabele. Če ga je vlila na žgance, je človek precej uganil, da ni pri nas v nobeni posodi ne za žlico zaseke ali masla. Taka beračija se je dosti potov prikazala. Gorenjec je svoje žgance vselej mastno začinjene, da kar plavajo. Če bi mu kdo povedal, da jih belimo mi z mlekom, bi mislil, da se šali. Jako smo se ponašali, da priredimo junce doma. Veselili smo se jih, kakor da smo jih dobili zastonj. Zdaj spoznam tudi to zmoto. Sami veste, kako dolgo mi jih je trebalo krmiti, predno so dorasli za delo. Ob dobrih letinah, kadar je bilo dosti klaje, me niso stali ravno toliko; moglo se je izhajati. Kadar se je krma podražila, pa sem potrošil nanjo silne denarje in bi bil bolje storil, da sem prodal teleta izpod krave in si kupil vole. Kdor nima svojih travnikov, ne bo s prirejo nikoli obogatel.

Lepih naukov sem prejel na cente od duhovnih gospodov, od oskrbnika Mahačka in tudi od nekaterih razumnih kmetov, ali zame so bili bob v steno; od starih navad se nisem mogel odmakniti ne za korak; vse karkoli sem počel, sem delal edino po izgledu svojega očeta in svojih sosedov in po svoji trmasti, slepi glavi. Župnik so mi rekli: Matiček! Hoste imaš preveč in premalo; tisto, ki je preveč oddaljena, pro-

daj; Šentjanžani se bodo zanjo vlekli, ker jim je na roko; s tem denarjem boš poravnal lahko polovico dolga. Bližnje dele pridrži, ali jim obsadi goličave s smrekami in bukvami. V desetih letih boš imel že čeden listnik. Smreke dorastejo pri nas v tridesetih ali štiridesetih letih; če ne ti, se bodo z njimi okoristili tvoji otroci; zapustil jim boš zaklad, za kateri ti bodo hvalo peli še vnuki. — Jaz sem se smejal in dejal: Dokler me ne prisili gosposka, ne bom prodajal nič. Še manj pa me je volja kaj saditi. Hostno drevje raste samo. — Za se pa sem si mislil: Farju se blede, da me nagovarja na take bedarije.

Če bi bil poslušal župnika, kam sreče! Sto tistih stenic, katerim pravimo skrbi, bi bil s tem zamoril. Prodajal in kupoval sem vsako reč v zgubo. Za vola mi je ponujal doma mešetar stodeset goldinarjev, pa ga nisem hotel dati, ker se mi je zdel vreden stodvajset goldinarjev. Celo leto sem ga gonil po sejmi, šel sem z njim po pet ur daleč. Nazadnje sem ga izvedel za stopetnajst goldinarjev. Na potu in sejmi sem zapravil zaradi njega gotovo dvajset goldinarjev, še rajši več. Zdaj pa izračunite moj dobiček! Pohajkoval sem sploh po vseh sejmi z opravo in brez opravo, kakor da bi se brez mene nobena beratija ne mogla ovršiti. Dolenci sejmujejo iz navade, ne iz potrebe, samo da zijamo, da kaj novega slišimo, da se naklepetamo, da dobimo izgovor za postavanje in pijančevanje.

Najmanjša stvarca me je stala drago. Potreboval sem na priliko novo sekiro. Iskal sem jo doma in na sejmi, po vaseh in celo v Novem mestu; dokler nisem iztaknil prave, sem zapil in zajedel po krčmah pet, tudi deset rajškov. Dal sem skoraj za vsako orodje

dvakrat, včasih desetkrat toliko, kolikor je bilo vredno. Marsikaj bi si bil lahko naročil, si dal dopeljati ali prinesiti, pa ne! Povsod in vselej sem moral priti sam, se sam pogajati. Skoraj nobene reči nisem kupil v pravem kraju in o pravem času. Videl sem v kaki štacuni to in to, kar me je mikalo; blago sem spoznal za trdno in dobro, bil sem ga krvavo potreben. Sline so se mi cedile močno in dolgo, nazadnje sem odšel s praznimi rokami, ker nisem imel dosti denarja, ne pri sebi ne doma. Za vino, meso, štruco se nam denarja nikoli ne zdi škoda; konec je ta, da ostanemo v največji sili na suhem, da ni groša ne za obleko ne za obutalo, ne za orodje, ne za sol. Vsakemu kmetu, gruntarju bi moralo ležati v mošnji zmerom kakih sto goldinarjev, da si pomore, kadar ga prime sila. S svojo sedanjo pametjo in skušnjo bi dal vsakega preklicati, dejati pod jerobstvo, v čigar skrinji se ne bi našlo, kadarkoli bi se iskalo ali vprašalo, najmanj trideset goldinarjev.

Nikar se ne smejte! Jaz govorim za resnico. Porečete: To ni mogoče, še bog, če bi bilo vselej za sproti! — Če pa pomislite, koliko lepih denarcev izmečemo na vino in drugo potrato, pa se boste z mano vjeli in pritrdili, da je to mogoče, seveda razun nekaterih redkih pripetljajev, na priliko, če bijejo človeka zaporedoma požari, povodnji, uime in druge take veliko nesreče. Zadnja leta so se tudi naši rojaki nekoliko postavili in prebrisali. Kdor ne more naprej s kmetijo, si pomaga s trgovino ali z drugim delom. V Trstu, na Hrvaškem, na Koroškem sem se nameril na polno Kranjcev prostega stanu, ki so si prislužili in priberatali lepe hiše, velike posesti, denarja cele mer-



nike. Okoli mene pa je bil svet še ves zapažen; menil sem, da je kmetu namenjeno, da kmetí, dalje Bog varuj gledati in segati. Kaplan so mi dokazovali dobiček, ki ga daje reja svilnih črvičev; dosti so me priganjali, naj se poprimem tega lahkega opravila. Jaz pa sem jih zavrnil: Kdor je kmet, ostani kmet; s težo zmaguje svoj posel, kaj bi še iskal drugih! Oskrbnik Mahaček me je silil, da naj grem skupljevati ježice, slive, kosti in ne vem kaj še. Denar bo dal on, dobiček si bova pošteno razdelila. Enkrat sem šel, ali to drapanje po hribih in tokavah se mi je že prvi dan priskutilo. Denar sem nesel gospodu nazaj in mu rekel, da naj si dobi družega skupljača. Kmet ni stvarjen za to rabo.

Da sem se napotil na Hrvatsko, bi se bil bržkone rešil. V šumi bi si bil prislužil po zimi sto ranjškov. Gorenjci hodijo v Varaždin slamo rezat. V pol leta si prihranijo po petdeset goldinarjev čistih. Jaz pa sem trdil: Kdor se ne drži domačije, ni pošten človek; bolje je doma od gladu umreti, nego na tujem tisoče šteti. Takemu modrijanu se ne da pomoči, zgubljen je, da ga noben angel in svetnik ne otme. Gospodarstvo je lezlo nazaj kakor rak. K starim dolgovom je trebalo delati nove. Tresel sem se, da mi ne bo hotel nihče posoditi. Korakal sem k bogatinu Štruceljnu, mu razodel nadloge in ga prosil za pomoč. Mož mi poda roko in me vpraša sladko: Koliko pa bi rad, Matiček? Milijonov ti ne morem nasuti, ali če ti morem ustreči s kakim stotakom, ti ga dam od srca rad, ker vem, da si mož, da si poštenjak, da mi ne boš odrekel krščanskih obresti. Te besede so me tako ganile, da so mi stopile solze v oči; mislil sem, da me je pripeljal k

blagemu dobrotniku sam Bog. Rekel sem mu, da mi zadostuje za zdaj sto goldinarjev, obresti naj si ugame sam. Ker vidim, da postopa z mano tako po človeško, mu bom radovoljno plačal vse, kar spozna za pravo. Štrucelj mi našteje stotino in pravi: Obresti te ne bodo obtežile. Imaš gozdov, katerih ne rabiš. V najdaljnem delu bom posekal s tvojim privoljenjem dvajset smrečic. Če jih poderemo kakih pet več, se ne boš smel jeziti. Tebi ta hosta škodi, plačuješ za njo davek, prihodka pa nimaš iz nje nobenega. Zdaj odračunaš z njo lahko letne obresti pa živiš brez skrbi. Če si mojih misli, udari! Vesel mu sežem v roko, se mu zahvalim za milost, katero mi je izkazal in odidem. Ko so izvedeli najino pogodbo sosedje, so se smejali in govorili: Matiček je Štruceljna lepo navihal. Oderuh je našel mojstra, ki mu je kos. S smrekami ni težko plačevati obresti. Raste jih povsod kakor plevela, zato so pa tudi komaj kaj več vredne. Bukve, orehi, hrasti — to so možje, to; smreka je pila sestričino s koprivo; kdor jih kupi za pet goldinarjev sto, so še preplačane. — Štrucelj mi je posekal skoraj vso hosto, vse, kar je bilo boljšega, ne pa tistih 25 smrek, kakor sva se bila zmenila. Jaz sem molčal in dejal: Bog mu blagoslovi! Ni se mi je zdelo vredno, da bi se togotil in ugovarjal.

Taki božji volki pa niso bili samo moji vaščanje. Pri nas se je bila vpeljala že od nekdaj navada, da smo odračunavali obresti z lesom in se še veselili, če smo se mogli tako pogoditi. S tem salom so se debelili naši bogatini. Dolgovi ne poznajo usmiljenja; klali so nas, da je bilo joj, obresti pa so nas ne le klale, ampak zaklale.

Poštenjak Mahaček je bil nekam odpotoval, drugače bi me bil gotovo posvaril. Ko se je vrnil in je izvedel moj ugovor s Štruceljnom, me je takoj poklical k sebi. Kar križal se je in roke sklepal ob moji neumnosti. Dejal mi je: Za toliko dreves bi ti bil plačal jaz prav rad 150 goldinarjev precej, ti si jih zavrgel za 5 ali 6 goldinarjev, ker se večje obresti ne smejo jemati. Ob letu bo prišel slepar in zahteval drugo hosto, drugih 150 goldinarjev. Za božjo voljo, kam boš pa prišel s takim gospodarstvom? Oskrbnik mi je prerokoval rešnico, Štrucelj se je hotel polastiti mojega najboljšega dela. Jaz sem rekel: Vzemi si 25 smrek, ali to pot bom štel natanko, ne enega krepelca ne dobiš več, sicer te bom tožil. Štrucelj zarezal na me kakor hudič in pravi: Vidim, da poslušáš tuje marne. Dobro! S tabo se ne bom rual, odračunaj svoj dolg pa bo mir. S tako šlevo se nečem ukvarjati. Mislil je, da mi ni pomoči in da ga bom še sam prosil, naj si poseka hoste, kolikor želi. Jaz pa sem šel k Mahačku, dobil sto goldinarjev in se s ciganom pobotal. Izmodrila me pa ta skušnja še ni. Drevju nisem poznal cene. Prijela me je nova stiska, potreboval sem 50 goldinarjev. Sosed mi jih ponudi, za obresti si izgovori tri hraste, ki so rasli na polju precej za hišo. Jaz sem mu jih rad dal, ker so delali njivi senco in mi dosti škodili, koristili pa nič. Ko je oskrbnik to čul, me je ozmerjal kakor psa in po pravici. Rekel je: Hrasti so vredni 30 goldinarjev med brati. Tebi se ne da svetovati. Bobenj, ki ti bo zapel, se že dela, delaš si ga sam. Reveži bodo žena in otroci, tebe pa človek ne bo mogel obžalovati, ker si se oglušil vsem dobrim naukom in butaš miže naprej, dasiravno veš, kako brezno te čaka.

Tudi župnik in kaplan sta mi veliko pridigala in grajala mojo otročjo kratkovidnost in nepremišljenost. Ti opomini so me precej presunili. Odločil sem za trdno, da za naprej ne bom storil nobene važnejše reči, predno ne bom vprašal za svet teh modrih mož. Zadolžiti se nisem hotel pri nobenem kmetu več.

Kdor gospodari tako nespametno, kakor sem gospodaryl jaz, ne izdeluje dolgo ob svojem. Hiša je vpila: kupi nam to, kupi ono; gosposka je zagrmela: Plačaj davke, da te nerubimo. Posegel sem v žep, bil je suh kakor poper. Korakal sem k Mahačku in prosil za pomoč. Mož je rekel: Ná 100 goldinarjev, za obresti mi boš delal nekaj tlake, dal dva štremlja, druge nadlege ne boš imel nikakršne. Kmalu sem videl, da izhajam pri njem najlaglje. Rekel sem: Gospod, kaj ko bi mogel jaz ves svoj dolg premakniti na vas? Vi ste kristjan, ne želite mojega zatora, posodite mi 750 goldinarjev, da se znebim drugih upnikov in ostanem ves v vaših poštenih rokah. Obresti uganite sami, kakor veste, da bo prav za vas in za me ne krivo. Mahaček je kake pol ure premišljal, potem mi podal roko in privolil. Zdaj mi je lepo odleglo. Za obresti si je izgovoril pet od sto. V denarju nisem plačeval ne krajcarja. Petnajst dni v letu sem mu hodil delat, drugo sem poravnal z vinom. Dajal sem po 8, po 10 veder, kar me ni rezalo v živo. Mogel sem si oddahneti. Tega miru pa nisem užival dolgo. Bog se je naveličal, gledati mojo zanikrnost in me jel tepsti. Eno leto mi je vzela ves pridelek suša, drugo mi je pobila toča polje in vinograd, da nisem dobil ne kaplje vina, ne zrna pšenice. Da ti Bog pomagaj! Kaj čem početi? Mahačku ni trebalo mojih nadlog tožiti, videl jih je

s svojimi očmi. Rekel je: Ne boj se, Matiček. V sili te ne smem zapustiti, kadar boš kaj potreboval, pridi k meni; dal ti bom denarja, hrane, semena, vse kar hočeš, na hišo se bom zapisal, obresti boš odračunaval nekaj z rokami, nekaj s hosto, ker je vinograd tako stolčen, da ne bo plenjal nič tri, štiri leta. Oskrbnikova dobrotljivost me je genila, da sem zajokal na glas.

Zdaj vidim, da je bila moja hvaležnost nekoliko predebela in avšasta. Ne velim, da je bil gospod napačen, Bog ne daj! Taki poštenjaki se nahajajo porredkoma; ni me osleparil ne za en sold, pregledal in podaril pa mi je dosti goldinarjev. Ali kaj čemo? Ljudje smo vsi, Bog je vstvaril brado najprej sebi; tudi najboljši človek išče najprej svoje koristi. Mahačku je dišala moja kmetija, hotel se je posaditi na moj stolček. Tega pa ne pravim, da bi mu kaj očital. Mislil si je: Matiček bo zadjal gruntec tako ali tako; kadar ne bo več njegov, naj ostane meni; brez mene bi pridrdral še hitreje do konca. Te dve leti sta me zakopali grozovito, prav do grla, da sem komaj dihal. Prejšnje čase me je tolažilo v vsaki sili vino, zdaj ga ni zmogla hiša ne za požirek; da mi ga ni dal včasi iz milosti kako kupico Mahaček ali drug sosed, bi bil moral pozabiti, kakšno je. Jel sem žalovati in skrbeti, da so se mi delale kar megle pred očmi. Po cele ure sem molčal za mizo, strmel v peč in prežvekoval svojo revščino. Včasi, ko sem pogledal nedolžne otročiče, se mi je utrnila debela solza; pekla me je vest, da bodo morali radi mene živeti ubožno in morda še dom zapustiti in iskati si kruha pri ljudeh.

Brez Mice bi bil še hujše zdihoval in Bog ve, če ne celo obupal. Ona si je ohranila isto dobro voljo

v sreči in nesreči. Ker sem je bil tako navadil vina, sem menil, da ne bi mogla prebiti brez njega ne en dan. Zdaj ga ni pokusila po cel mesec, pa se je še šalila. Srkaje vodo v slast, kakor da je medica, je govorila: Kdo bi bil prej mislil, da je tako dobra! Dokler ne bom stradala vode, ne bom rekla, da se nam godi hudo. Dejal sem jej: Mica, ali veš, koliko nama ostane še premoženja, če bi hotela poplačati ves dolg? Zdaj sem vse na tanko preračunal in našel, da ne dosti več ko tisoč goldinarjev. Ona se nasmeja in pravi: Kaj, še toliko?! Če ima človek tisoč goldinarjev, mu še ni sila stokati. Jaz odgovorim: Strah me je, da pojde za onima dvema tudi ta tisoč. Bolezen naše hiše napreduje čedalje hitreje. Saj veš, kako naju glodajo obresti, dasiravno niso prenapete. Naj pride še ena slaba letina, bomo morali pobrati kopita in iti. Meni je kar umreti, ko na to pomislim. Mica veli: Ljubi moj Matiček, ne čenčaj tako neumno! To je greh. Bog, ki nas je obvaroval do zdaj, živi še zmerom in nas reši kadar hoče. Prosiva ga za pomoč, delajva, kolikor moreva, prihodnjost pa pustiva njemu, da naredi, kakor je njegova sveta volja. Če nama je tako namenjeno, da bova izgubila grunt, bova živela pa brez njega kakor toliko sebenjkov in drugih revežev. Dokler nama bo služilo zdravje, ne bomo trpeli lakote ne. Dela se dobi povsod, to reč dobro znava, kaj se je tedaj bati? Če zbolimo, skrbeli bodo za nas drugi, od lakote ne pogibljejo pri nas niti berači, bolnikom vsak človek rad pomaga, tudi midva sva dala jesti že marsikateremu potrebnemu. Pa naj pride na nas kar hoče, s tem se lahko zmerom tolažimo, da bomo do smrti že živeli, če bomo prav same sline požirali.

Kadar me je videla močno otožnega, sedla je k meni, pa mi je jela gladiti lase, me božati in objemati, militi in sladkati se tako prisrčno in premeteno, da sem pozabil vse skrbi in Boga hvalil za vse dobre, najbolj pa za tako dobro ženico. Enkrat mi je rekla: Matiček! pojdi v Smolinjo vas! O sv. Ani je, kakor veš, shod. Na domu tvoje matere smo se včasih že kaj lepo kratkočasili. Tebi je treba, da greš kam, kjer te čaka vesela tovarišija, da se boš znebil za nekaj časa tega večnega premišljevanja in togovanja. Jaz bi te prav rada spremila, pa saj veš, da mora eden ostati doma že zaradi otrok.

V soboto zjutraj se odpravim na pot. Do Šmarjete nisem srečal ne enega človeka. Grede počasi naprej, sem tuhtal svoje križe in ugibal na vse plati, kako bi jih vrgel s sebe vsaj nekoliko. Hudič res ne miruje nikoli. Obhajale so me hude skušnjave. Dejal sem: Kaj, ko bi mogel koga ogoljufati? S sleparijo so že mnogi berači postali možje, bogatini. Jaz ne bi bil ne prvi, ne zadnji. Greh bi odložil pri spovedi. Bog mi ne bo preveč zameril, ker je moj edini namen, pomagati ženi in otrokom. Prišlo mi je na misel, da me ne bi stalo pretežko prekaniti za kako stotino zaupljivega Mahačka. Skušnjavec mi je šepetal celo na uho, da bi se dalo morda tudi kaj ukrasti, brez strahu, da bi kdo izvedel. Domislil sem se vsake hudobije, samo ne tega, da se more tudi na pošten način kaj prislužiti. Ali Bog nebeški in zemeljski oče bodi zahvaljen, da mi ni odtegnil svoje milosti v tem nevarnem obupanju in snovanju. Zbudil mi je vest, da sem kar obstal, se jel križati, trkati na prsa in moliti. Iz žepa sem vzel paternošter, ki ga nosim zmerom s sabo in

tako sem molil celo pot do Smolinje vasi. Ljudje so me čudno gledali in zasmehovali, jaz pa se nisem menil za nje, ampak prosil Boga, da me ne zapusti v skušnjavi in mi da z voljo prenašati težko butaro mojih nadlog. Srce je razbijalo od konca, da mi je hotelo raznesti prsi. Koliko bolj goreče sem molil, toliko mirneje mi je bilo, na zadnje sem začutil v sebi neko prečudno veselost in sladkost. Gotovo mi jo je podaril sam Bog v povračilo, da sem se skušnjavi uprl in jo z njegovo pomočjo preobladal. V Smolinji vasi me je sprejel stričnik na vso moč prijazno. Pilo in pelo se je, kolikor je le grlo zmoglo. Nabralo se nas je v nedeljo precej veliko društvo vse samih dobrovoljčkov in lahkoživčkov. Uganila se je nekatera abotna in modra, stara in nova, debela in tenka. Kar mi je prerokovala žena, se je uresničilo: znebil sem se vsake brige in pekočine, veselil sem se, poskakoval in norel, kakor da bi se bil za dvajset let pomladil.

Popoldne si nekdo izmisli, da bi šli v mesto na ringelšpil. Jaz tega spaka preje še poznal nisem. Zdel se mi je strašno neumen. Vrtili smo se dobro uro med samimi otroci in pestunjami. Pozneje sem videl, da mika ta veselica vsakega, kmete in gospode. Na odru se je vse trlo ljudi, malih in odraslih, celo popoldne in še zvečer pri luči. Jaz sem gledal, se čudil in smejal tej bedariji in zavidal gospodarju, da prejmlje za svoj majhni trud toliko denarja. Vprašal sem ga, koliko je dal za vrtilnico. Rekel je, da veliko, ali da se je naveličal klatiti se po svetu. Umrli mu je oče in zapustil nekaj imetka, pa bi preživel rad svoje stare dni na domu. Če bi se našel kupec, bi mu prepustil ringelšpil z vso ropotijo za tisoč goldi-



narjev. Meni se je zabliskalo v glavi; dejal sem: Kaj, ko bi prodal, kar še imam in to igračo kupil? Nesla bi mi bogme več kakor moja zadolžena bajta. Tako sem si mislil, ali rekel nisem gospodarju nič. Drugi tovariši so se mi bili zatekli v krčmo. Meni se ni ljubilo piti, šel sem od igrališča nekoliko korakov proč, veste, pod tiste kostanje, ki stoje med mestom in vrati, skozi katera se pride na pokopališče. Šetal sem se gor in dol in na tem sprehodu me je srečala prvokrat v življenju pamet. Prijel sem jo za kite in zaklical: Stoj, tičica! brani se, kolikor hočeš, zdaj te držim in ne pustim več iz rok. Pod temi kostanji je namreč pognal v moji, do takrat nerodovitni butici trdni, nepobitni namen, kupiti vrtilnico. Še tisti večer sva se zmenila z možem, da je ne bo ponujal nobenemu drugemu, dokler se ne vrnem in mu prinesem denar. Govoril je resnico, ko je dejal: Matiček! Zahvalite Boga, da ste se namerili name. Če ste se pokesali vsake druge reči, tega kupa se pri moji veri ne boste nikdar.

Ta dan se mi je odvalil z vrata težki mlinski kamen, ki me je bil pritiskal k tlom celih šestnajst let, kar sem jel gospodariti. Zdelo se mi je, kakor da bi se bil rešil iz razbeljene peči in prišel nazaj na zdravi božji zrak. Ne morem vam dopovedati, kako globoko sem se oddahnil, kako dobro sem se počutil. Ko sem se pripeljal zdaj v Novomesto, sem se precej spomnil tistih srečnih kostanjev in se napotil tja, da zmolim pod njimi en očenaš v zahvalo Bogu, ki mi je dal na tem kraju tako dobro misel. V Smolinji vasi nisem nikomur nič povedal. Za mizo nisem mogel prebiti, od neskončne radosti sem ukal, plesal, objemal stare

babe, poljuboval smrkave otroke. Tovariši so pripisovali mojo srboritost pijanosti. Pil sem ga res veliko že opoldne, še več pa zvečer, ali vsaka kaplja se mi je sproti izkadila; upijanilo me je veselje, ne pa vino. Grede proti domu sem celo pot vriskal in prepeval.

Žena, videča me tako dobrovoljnega, je rekla: Saj sem vedela, da ti bo koristilo. Jaz pa sem rekel: Je koristilo, je, da še ne veš kako. Juhuhu! Prijel sem jo za roke in se jel sukati z njo po hiši. Hotela se mi je iztrgati, jaz pa sem dejal: Ne bo nič. Zdaj moraš plesati; če se boš kaj branila, te bom dvignil in nosil na okolo, naj se zbere pod oknom, če hoče cela vas in veli, da sem obnorel. Ko sva se naplesala, jej začnem razkladati, kaj sem kupil in koliko dobička nama kaže. Ona me milo pogleda in se glasno zajoka. Pravi: Matiček, nek notranji glas mi veli, da bo to najina nesreča in poguba. Ali se ti blede, da misliš obogateti s tako traparijo? Ne prijemlji za beraško palico, dokler ni sila. Kar sva se vzela, se mi je prvokrat ustavila, jaz pa sem tudi prvokrat rekel, da mora obveljati moja, ne pa njena. Razložil sem jej prav natančno, koliko se privrti v eni uri, v četrť ure, kako zatelebani so ljudje v to igro, kako nemogoče je tedaj, da bi kaj gubila s tem poslom ali še celo propadla. Jeziček mi je tekel, da je kar ostrmela. Kmalu sem jo udobrovoljil. Jela se je smejati in me povpraševati, kdo me je naučil tako pridigati. Nazadnje je rekla: Naj pa bo! Stori, kar hočeš, jaz pojdem s tabo, če me pelješ tudi med cigane; ali to te pa prav lepo prosim, da se posvetuješ, predno prodaš hišo, o tej reči z gospodi. Ko sem povedal svoj namen župniku, so se zakrohotali in prijeli za trebuh, da jim ne bi

počil od smeha. — Dejali so: Jaz ti ne branim, morda te išče sreča, toda na vsak način moraš vse dobro premisliti in pretehtati. Res je, kdor ne vaga, je brez blaga, ali na vagano reč se ni zanesti, lahko spodleti. Drugim ljudem pa so rekli župnik: Kmetija bo zavila Matičku vrat, za komedijanta ima nemara boljše lastnosti in sposobnosti nego za poljedelca. Naj gre v božje ime po svetu! Vprašal sem potem kaplana. Tudi oni so se muzali, ali so mi pritrdili, da sem bržkone zadel pravo. Rekli so, da se, kolikor je njim znano, vrtilničarjev ne nahaja veliko in da si tedaj drug drugemu ne odjedajo dosti kruha. Nazadnje so me potrkali na rame in zaklicali: Ne bojte se, Matiček, poskusite in ne pozabite Boga. Dozdaj ste ga častili, zato smete upati, da vas ne bo zapustil. Mahaček me je sicer nekoliko odvrčal, ali menda le na videz, saj bi bil človek lahko z roko zgrabil, kako nestrpljivo je čakal prilike in kako dobro mu je došla, da se polasti mojega grunta. Drugi vaščani so se mi, kakor je navada, rogali in posmehovali; mimo katerekoli hiše sem korakal, iz vsake so letele name hudobne šale in zabavljice, ki me pa niso dosti ujezile. Mislil sem si: Dve dobroti bom dosegel na vsak način, če grem: znebil se bom dolga in izpred oči si bom spravil sodrgo nekdanjih vinskih prijateljev.

Z oskrbnikom sva naredila račun; prevaril me ni ne za las, odštel mi je pošteno tisočpetdeset goldinarjev, več nego sem se nadjal dobiti. Izplata in prepis sta se naglo izvršila. V Novomesto sem nesel denar in sem ostal pri vrtilničarju nekoliko dni, da me nauči in izuri v mojih bodočih opravilih in dolžnostih. Ta šola mi ni delala veliko preglavice. Samo nekaj me

je skrbelo, da ne poznam mestnih šeg. Z gospodo je treba govoriti in postopati lepše kakor s kmetom, drugače se človek kmalu zameri. Vrtilničar pa me je potolažil in rekel: Ne plašite se tega. Bodite z vsakim priljudni in postrežni, prosite za zamero in potrpljenje, pa boste videli, da se z gospodo živi dosti lažje nego s kmetom, ki razsaja dostikrat brez vzroka. Tudi meni so bile mestne šege neznane, ali navadil sem se jih, da ne vem kje in kako.

Ko sem vrtilnico poplačal, sem šel po rodovino v Mokronog. Poslovali smo se z gospodi in smo odrinili. Na cesti so stale babe in otroci. Babe so vpile: Matiček! treba bo vpreči več konj. Pelješ s sabo grunt, veliko težo, kola se ti bodo potrla — — in druge take razžaljive čenče. Otroci pa so nam kazali jezike in še nekaj družega. Noben sosed mi ni rekel: Z Bogom. Nekateri so delali na polju in niso vedeli, da odhajam, drugi so gledali radovedno skoz okna in molčali. Enega sem videl, da se je prekrižal. Morda je dejal: Bog mi ne daj doživeti tako nesrečo in sramoto! Midva z Mico pa sva si posadila vsak enega otroka v naročje, ona hčerko, jaz sinčka, ozrla sva se še enkrat na svojo prodano hišico, na mokronožko cerkev in domače hribce in dolinice in sva letela z vozom naprej proti Novemu mestu brez jeze in žalosti, brez solze in zdihljaja. Ona ne verjamem, da bi se bila selila tako mirno in veselo, ali videla je mojo radost, mojo voljo in srčnost in ta pogled je dal tudi njeni duši pogum, upanje in dobrovoljnost.

Precej drugi dan sva začela delati. Dobila sva osem goldinarjev. Še več pa sledeče dni, ko so vreli od vseh strani romarji na porcijkunkulo. V nedeljo,

vem, da sva spravila celih šestindvajset goldinarjev. Mici se je kar samo smejala. Iz Novega mesta smo popotovali proti Savi, se ustanovili najprej v Brežicah, potem v Samoboru in Zagrebu. Denarja je povsod ne kapljalo, ampak padalo s ploho. Živeli smo nemirno, ali po gosposko. Po dnevu se nisva skoraj genila od mašine; jedla in pila sva pogostoma pri njej na planem, če je bilo predaleč do krčme. K pokoju sva hodila pozno zvečer, sosebno o godiščih in drugih večih slovesnostih. Največ se je priigravalo ob sejmih in cerkvenih shodih. Ljudje so imeli takrat več grošev kakor dandanašnji. Najdalje smo ostajali po velikih mestih, ali tudi kmetje so dajali dosti zaslužiti. Na potu od mesta do mesta sem dobil v vaseh zmerom toliko, da sem plačal za vožnjo in hrano; nisem trebal dotakniti se prihranjenega mačka. Na Štajerskem se nahajajo bogati trgi, premožni kmetje, ljudstvo sploh ne trpi kranjske beračije. Tam sem prejel tudi na deželi včasih po dvajset goldinarjev na dan. Na Hrvaškem ni bilo tolikega blagostanja med kmeti, ali zato se je pa želo v malih mestih, da je kaj zdalo. Samoborci, Jaščani, Siščani, Križevčani, Preložani so oblegali vrtilnico noč in dan. Pa Hrvatje, veste, niso umazani; od človeka sem zahteval po krajcarju, ali marsikateri mi je vrgel šestico in šel, ni počakal, da mu zmenjam in si vzamem svoj krajcar. Nekateri so me povabili celo v zidanico in me napojili, da sem ga tri dni čutil.

Nikdar ne bom pozabil leta 1860. in 1861. Obakrat sem ostal v Zagrebu po cel mesec in zaslužil vselej celih pet sto goldinarjev. Ne morete si misliti, kako živo se je Zagreb takrat gibal! Hrvatje so bili zapodili Švabe in Kranjce, mesto njih so začeli s svojo

deželo sami vladati, to se pravi po naše, gospodariti. Vse je vstalo, vse se širilo in šopirilo; denarja se ni zdelo nobenemu nič škoda. Naredili so veselico zdaj tu, zdaj tam, danes, jutri in to je šlo naprej cele tedne in mesece. Seveda se je v tem splošnem hrupu in predpustu tudi mene kaj prijelo. Vrtilnica je tekla neprenehoma kakor mlinski kamen. Hrvatje so me imeli radi, dasiravno so našo gospodo odtirali. Seznanil sem se z nekaterimi študenti, ki so bili rojeni Kranjci. Ti so me naučili, da naj se nikaar ne izdajam za Kranjca, ker mrzi narod to ime, ampak za Slovenca; Slovence da Hrvatje tako ljubijo, kakor svoje lastne rojake. Kadar se je približal kak osurkan kosmatin in me vprašal: Čovječe, odkuda si? sem mu rekel: Brate, ja sam Slovenac, — pa da vidite, kako se mu je obraz zasvetil. Najprej se mi je prijazno namuzal, potem si zafrkal brke, nazadnje pa me pozdravil: Dobro nam došao i živio, brate Slovenče.

Moram vam povedati nekaj smešnega. Enkrat je pristopil k meni čokljat, majhen gospodek, ki sem ga spoznal v kavarni po kihanju. Kadar je kihnil, veste, je tako zagrmelo, da so poskakali vsi gosti od sedežev. Ta gospodek — imena mu ne pomnim več — je bil štet med najprve učenjake hrvaške. Vprašal me je: Čuješ, brate, kako zoveš ovu makinu? Jaz sem dejal: Drugi jej pravijo Ringelšpil, meni se pa zdi ta beseda strašno abotna, ker ne špilam za nikake ringeljne. Jaz jej dajem imena, ki se ujemajo z njenim opraviplom. Včasih velim: vrtilnica, včasih tudi kako drugače: okoliš, okolišnica, vrtača, vrtulja, sukalnica ali kakor mi pride na jezik. Gospoda je ta odgovor tako obveselil, da me je začel pred vsemi ljudmi poljubovati in obje-

mati. Rekel je: Čast i hvala ti, moj sladki Slovenčiču. Ti si pravi narodnjak in korenjak; naši ljudje pa so kukavice. Poslal jih bom k tebi, da se nauče v tvoji šoli delati dobre slovenske besede. Naši profesorji so volji; vsi skupaj še niso skovali ne ene tako lepe, kakor si mi jih nasul ti poln rokav. Bog te živi! Na Kranjskem nisem slišal dosti o Slovencih, morebiti tudi nič. Šele na Hrvaškem sem izvedel, kaj pomeni in kako imeniten je ta pridevek. Ali vam je znano, kaj so Slovenci? (Vsi prikimajo.) Kaj hudiča? Če to veste, se je moralo v naši deželi res veliko predrugaćiti, odkar sem jo zapustil. Če bi vam hotel jaz naštetii vse svoje prigodbe, bi me morali poslušati štirinajst dni; nabralo bi se jih za cele bukve. Če ostanemo kaj časa skupaj, vam jih bom že popisal. Za zdaj čujte le poglavitne reči.

Po letu smo romali po Hrvaškem in Štajerskem. Kadar so odletele lastovke, smo se dvignili odtod tudi mi in odpeljali v toplejše kraje, v Primorje, ki ga sneg ne zapade dosti in nikoli ne za dolgo in se vrte ljudje po zimi še skoraj rajši kakor po letu, ker jih ne obliva zmerom pot. Najobilnejše prihodke smo dobivali v Reki, Trstu in Gorici, kjer je veliko vesele gospode, pa tudi denarja, da se more kaj trošiti. To preseljevanje nas je drago stalo, kajti v takih prilikah smo živeli večidel ob svojem. Na celem potu iz Karlovca do Reke si nismo prislužili nikdar ne pet goldinarjev; kraj je gorat in ubog, da je joj; nima sam nič, ne more podpirati komedijantov. Kadar smo se pa vozili iz Celja proti Trstu na Ljubljano, nismo marali, da bi spotoma dosti zastajali. Ljubljano so mi prevzeli drugi vrtilničarji, pa sem se na kranjsko zemljo tudi nekako jezil, da se

nisem mogel dolgo v njej muditi. Godilo se mi je v njej tako hudo, da me je gnalo srce naprej. To ni bilo pametno. Dežela mi ni zakrivila nesreče ne kar je za nohtom črnega. Kakor zdaj vidite, sem se premislil in se vračam z veseljem nazaj v svojo domovino. Prav čudil sem se sam sebi, kako me je novi stan spremenil. Bal sem se neizrečeno, da ne bi zagazil in zapravil vrtuljo. Kupil sem si knjigo in začrkal vsak krajcar, ki sem ga vjel in potrošil. Predno sva se ulegla, sva delala z Mico vsak večer račun. Kolikor bolje nama je šlo, toliko skrbneje sva pazila in varčevala. Žena je rekla: Pustiva za zdaj govedino, saj jemo lahko kaj družega mesnega, kar je ceneje: vampe, jetra, obisti, zraven pa krompir in sočivje. Jaz sem odgovoril: Imaš prav! Da le ne stradamo, za drugo ne maram. Poglavitno je, da mošnja raste in se redi. In tako se je kuhala za nas govedina več let samo ob nedeljah, pečenka pa samo ob največjih praznikih. Hranili smo se tedaj prav po domače, ali itak bolje nego na gruntu. Vina bi si bila vsak dan lahko nekoliko privoščila; dobil se ga je takrat bokal še po šestnajst krajcarjev, ali sva si rekla: Počakajva, dokler si ne opomoreva kaj. Vino je potrata, brez nje že prebije zdrav človek. V nedeljo sem včasi ukazal, da ga prinese polič. Mica pa je dejala: Nikar! dosti bo merica, jaz ga ne bom pila, nisem nič žejna.

Tako je treba stiskati, če hoče človek kaj imeti. Da sem se držal takih pravil doma, me ne bi bolela tolikokrat glava od kmetije. Šele najhujša sila me je spametovala in obrnila na pravo pot. Boga sva prosila neprenehoma za pomoč in blagoslov in sva ga tudi prejemale. Posel nama ni prizadeval preveč truda, pla-



čeval se je pa dobro, da si nisva mogla nič boljšega želeti. Že prvo leto, ko sva se vedla še jako okorno in po kmetiški priprosto, nama je ostalo sedemsto goldinarjev čistih. Pozneje sva se izurila in omikala; izvedela sva, v katerih krajih kaže bolj igrati, kateri vozniki nas peljejo najceneje in o pravem času; seznanila sva se z ljudskimi navadami; naučila sva se hrvaško in za silo tudi nekoliko nemških in laških besedi. Vse to nama je opravilo čedalje bolj lajšalo, nama po eni plati zmanjševalo stroške, po drugi pa pomnoževalo prihodke. Drugo leto nama je dalo že čez tisoč goldinarjev dobička. Toliko ga je prišlo tudi tretje in četrto leto, peto nekoliko manj, šesto pa tisočdvesto goldinarjev. Sploh smem računati, da sva si prihranila vsako leto najmanj tisoč goldinarjev. Ko je ležalo pred nama tritisoč, sva se spomnila domače hiše in dejala: Zdaj bi jo lahko nazaj kupila. Vi ne verjamete, kako naju je ta misel razveselila. Jaz pa sem rekel: Ne bova je kupovala ne. Zdaj so kola namazana, pa naj teko naprej! Če bova varčevala kakor doslej, kdo ve, če si ne bova mogla kupiti sčasoma še večjo in boljšo hišo? Mica veli: Jaz sem tudi take misli. Kaj praviš, ko bi opustili ob delavnikih vsa mesna jedila in se držali zgolj kmetiške hrane: ječmena, kaše, zelja..? Marsikak krajcar bi se s tem privarčil in stotak bi bil prej cel kakor tako. Zdaj vidite, kaka stiskalka je bila moja babnica. Jaz pa sem jo zavrnil: To pa že ne bo. Čez mero se ne sme udrihati, pod mero pa tudi ne padati.

Nabralo se je štiri, pet in šest tisoč. Denar sem naložil tako, da mi je dajal po šest od sto obresti. Vsako leto bi bil imel tedaj že tristošestdeset goldinarjev prihodkov, če nič ne delam. Rekel sem Mici:

Vsak naj živi, kakor more. Nama je zdaj mogoče, da si kaj priboljšava. Za naprej mora biti govedina vsak dan, pečenka vsako nedeljo in ob velikih praznikih še kaj drugega. Brez vina tudi nečem več obedovati. Skoporitnica se je teh besed tako ustrašila, da je kar obleděla. Kmalu pa je tudi ona spoznala, da boljši živež bolje tekne. Jela se je strašno širiti in debeliti. Tudi vinček jej je začel zopet dišati. Srkljala ga je čedalje rajše; po dve, tri kupice ga je zvrnila slednji dan. Jaz sem dejal: Pij ga več, pij ga, kolikor se ti ga ljubi! Bog ti ga blagoslovi! Pa jej ga je res blagoslovil, da se jej je videlo. V lice je dobila žlahtno, lepo belo in rudečo kožico in majhne jamice. Dopolnila je štirideseto leto, ali vsak je trdil, da jih ne more imeti več ko trideset. Ko sva premogla desetisoč, se je jelo živeti seveda še bolj zložno; uzde in vajeta nisva držala več trdo, stregla sva si včasi še ob delavnikih s piščeti, uživali smo tudi zvečer kaj mesnega, ležali na dobrih posteljah, oblačili se nekoliko lepše. Za baharijo pa nikoli nismo marali. Jaz sem se nosil še zmerom po kmečko, dolgo suktnjo bi si bil lahko omislil, pa nisem hotel. Mica je ostala z mano vred kmetica, samo čez glavo si je obesila mestni robec iz volne, drugega lišpa ni pozelela nikakršnega. Sina in hčer sva dala za par let v šolo, pa ju je trebalo opraviti bolj po gosposko. Toda razvadil se ni nobeden, hči nima še dandanašnji razun nekaj robcev nobene svilnate obleke. Kar se tiče vina, se pa ne morem toliko pohvaliti. Vsaj v meni je prikljuval sčasoma na dan zopet stari Dolenjec, stari grešnik. Kadar sem zašel v veselo družbo, sem ga podiral na vse kriplje. Polič je stal pred mano vsako opoldne, niti zaspal nisem lahko brez njega.

Upijanil se ravno nisem dostikrat, kadar se je pa to pripetilo, je grmelo kakor sto vragov. Zmerjali sta me zaporedoma žena in hči. Mica je ravnala z mano za vse druge reči prijazno in dobro kakor duša, pijanca pa me ni mogla živega videti. Pila ga je tudi ona prav rada, s tremi kupicami se ni več zadovoljila, polokala ga je vsak dan, kar vem, gotovo dve merici, nemara pa si ga je vtočila tudi kaj skrivaj. Včasi mi je pridigala: Matiček! Pijanost se ne spodobi nikomur. Ali mladini se lažje odpusti. Ti pa greš že v leta. Pomisli pa tudi, da si utegneš pokvariti zdravje. Strašno se bojim, da te bo kar naenkrat stisnilo. Poglej mene. Privadila sem se ga že vdrugeč, ali kdaj si me videl pijano? Imava zaroda, otrokoma ne smeva dajati pohujšanja. Saj ti ga ne branim, popij ga na dan dva, tri poliče! Toliko ga neseš brez škode in vina si vreden, ker si si prislužil imetek, da se ž njim lahko pobahaš. Prosim te samo to, da ne zgreši prave mere.

Kaj ne, da me je ženica dobro učila? Obljubil sem jej včasi poboljšanje, ali sem obljubo kmalu pozabil. Mica se ni bala zastonj. V Trstu pri Kamničanu se nas je zbralo omizje vinskih bratcev pa smo ga lokali do jutra, potem smo se zapodili v kavarno na punš. Izpil sem ga gotovo pet čaš. Že zjutraj me je začela boleti glava. Popoldne sem se ulegel in ležal celih devet tednov. Vjel sem bil strašno vročinsko bolezen. Mica mi je stregla kakor otroku, pri moji postelji je prečula Bog ve koliko noči. Zmerjala me pa bolnega ni nobenkrate, niti ni trebala. Ko sem okreval, podal sem jej roko in rekel: Bog me je hudo kaznil, da te nisem poslušal. Odpusti mi! zanaprej ne boš imela več vzroka, jeziti se in pridigati. Pa sem ostal

res mož beseda. Upijanil se nisem nikoli več. Odrekel se ga seveda nisem. To bi bilo neumno. Dve, včasih tudi tri merice sem ga še zmerom podelal, ali od njih Dolenjec ne dobi težke glave, niti bolezni. Hodil sem z vrtilnico okoli Kranjskega še nekaj let, otroci so odrasli, jaz sem se ciganije naveličal in zaželel domovine. Hčeri sem dal šest tisoč goldinarjev dote, sinu pet tisoč goldinarjev in vrtuljo, zase in za Mico pa sem tudi toliko pridržal, da bova izhajala do smrti ob svojem. Kadar si kupim zopet domačo hišo ali pa kako drugo posest v obližju, pride žena za menoj pa se boste sami prepričali, kako je čvrsta, zdrava in zala.

Vidim, da se čudite mojemu premoženju. Kaj bi še le rekli, ko bi videli imetek, ki so si ga nakopičili na tujem drugi naši rojaki, na priliko Keršič v Karlovcu, Koncilija v Zagrebu, Prezelj pri Zagrebu, Jelovšek na Reki, Debec v Trstu? Poznam reveže, ki so se povisili do milijona. Na Reki sem se sprijaznil z Jožkom Bakarčičem, takim bogatinom, da mu naša dežela nima para. Po morju je plavalo trinajst njegovih brodov, najmanjši je veljal sedemdeset tisoč goldinarjev, največji tudi stodvajset tisoč. Hiš, gotovine in blaga je imel, da sam ni vedel koliko. Mož je umrl. Bog daj pokoj njegovi pošteni duši! Vprašal sem ga, s čim je začel. Pokazal mi je prazne roke in dejal: Najprej sem gonil tuje vole, si prihranil nekaj krajcarjev, lotil se male kupčije. Prišla je nesreča, tresk! zgubil sem vse; trebalo je početi iznova. Bog mi je pomogel; jel sem zopet trgovati, najprej z drobnino. Posel mi je ta pot stekel; nakupil sem debeline; nekaj sem plačal, nekaj dobil na vero; prodajalo se

je v dobiček, rastle je denar, rastle kredit; napravil sem si ladjo, za njo brod in še enega; nesla sta dohodke; prepričal sem se, da molze mokra krava bolje od suhe in tako sem vrgel vsak krajcar na morje, si kupil vsako drugo, tretje leto nov brod, na zadnje sem se utrdil tudi na kraju, da imam kje prebivati. Mikala me je beseda: Svoja kućica, svoja slobodica. Tak možak je bil ranjki Joško Bakarčić. Proti njemu sem jaz nihče, to kar sebenjek proti graščaku.

Joško ni bil Kranjec, ampak Hrvat. Ali vem za družega moža, našega rojaka, proti kateremu je Joško sam rekel, da je komaj sebenjek. Tudi on je že umrl, Zval se je Kalister. V Trstu sva se nekoliko seznanila in včasih pomenkovala. Bil je, veste, pohleven, ponižen mož, zato pa ga je Bog tako obdaril. Računil je z milijoni, kakor jaz ali kdo drugi s stotinami. Cesarju je zidal trdnjave. Vinski dac je jemal v najem ne za dva, tri okraje, ne za eno, dve kranjski deželi, ampak za velika kraljestva. Služabnikov in pisarjev je imel na regimente, ne na kompanije. Učil se ni v nobeni šoli, navadil se je, ne vem, kje in kako po domače brati in pisati, družega pa nič, niti ni potreboval. Ponužali so se mu največji učenjaki, najprvi doktorji in kako so se veselili, če so prišli v njegovo službo! Bilo je že prijetno, če se je mogel človek z njim pogovarjati. Znal je, veste, besede dobro staviti in jih osoliti, da je bilo kaj smeha, pa tudi poduka. Bral sem več listov, ki jih je pisal svojim dacarjem. Začel je povsod: Gre dobro naš posel? Si mi nakoval kaj dosti grošev? Potem je pa gotovo prifrčala kaka burka, n. pr.: Ali so vaše punčike kaj skočne in okrogle? Ali si dobil kaj fletno Miciko? Ali se nič ne shajate in ne

vtite? Ste že preštudirali globočino vsem poličem? In tako je šlo naprej.

Proti zadnjemu, da čujete, kako jih je modro učil in opominjal, da naj mu opravljajo pridno in zvesto svoje delo. Pridnim je priboljšal, da je kaj za-  
leglo, nemarne je pa zapodil brez milosti in je prav storil. Zdaj pa uganite, s čim je začel on! Še z manj ko z nič. Po starših je podedoval še nekaj dolga in morda veliko bolh. Šel je s trebuhom za kruhom, služil za konjskega hlapca, vozil oves za cesarske kobile in žrebce. Bistra glavica je videla, da nese ta beratija debela in zlata jajca. Jel je skupljevati in prevažati krmo na svoje ime. Tako si je naredil zastavo. Milijone je privabil v svojo mošnjo šele, ko je preskočil prag domače ubožnosti in zašel v Trst in ptuje kraje. Ljudje so mislili: Kranjec je gumpec in se ga niso ustrašili, ali kmalu jim je pokazal, da tuji modrijani niso kos kranjskim gumpcem. Ne vem, kdo je znal že tako coprati, da je trebal samo reči: Miza, rihtaj se! pa so priskakale tisti trenotek sklede od vseh strani, polne najslajših jedi, precej za njimi pa butilje, polne najslajših vin. Tak umetnik, vidite, je bil tudi Kalister. Odprl je mošnjo pa so leteli vanjo cekini in bankovci, da jih ni mogel šteti. Česar koli se je lotil, vse, vse mu je usipalo dobiček: Kupčija dobiček, prodaja dobiček, vsak berat in posel nič kot dobiček. Dostikrat sem slišal, če bi bil on ves svoj imetek izpremenil v tolarje, da bi bil z njimi posul lahko, kakor s peskom in grupom vso cesto od Trsta pa noter do Dunaja.

Tak Kalister se je do zdaj rodil res da samo eden, po njegovem bogastvu ne kaže hrepeneti. Ali te tri reči vem iz svoje izkušnje, da veljajo za naše

rojake sploh. Prva, da se spametujejo v tujem kraju dosti bolj in večkrat nego v domačem. Njen nasledek je druga, da si pridobe na tujem veliko laglje kaj premoženja nego doma. Tretja resnica pa je, da so vstvarjeni bolj za beratijo, kupčijo in rokodelstvo nego za kmetovanje, da si opomorejo z vsakim drugim poslom prej in zdatnejše nego z obdelovanjem svojega majhnega polja, svojih zapeljivih vinogradov. Poglejte mene! Popisal sem vam vse na drobno, kako neumno in brezskrbno sem gospodaril. Veselje za denar, pošten dobiček, za varčnost mi ni prišlo, dokler nisem prodal domačije in se pobral po svetu. Zemljo sem krpal in prevračal iz navade, ne pa zato, ker bi me bilo kaj mikalo; ravnal sem z njo nemarno in kazala mi je osle. V vrtilnico pa sem se zaljubil kakor kak fant v dekleta; pazil sem na njo bolj skrbno ko na punčiko v očesu, delal sem z njo vse drugače pridno in dobrovoljno nego prej z motiko in plugom, zato mi je pa tudi kaj plenjala. Šele med svetom sem jel premišljovati, kaj je in kako se dobi denar, zakaj toliko bogatinov oboža in toliko revežev zabogati. Ur brez posla se mi ni manjkalo; šel sem v to in ono tovarišijo, seznanil se s pametnimi možmi, poslušal njihove pomenke, popraševal jih za svet, za poduk, kako se živi v tujih deželah, kaj je vzrok, da raste Kranjcem doma najrajše trnje in kopriva, drugje pa dostikrat potica in petica. Izvedel sem, kako ljudje kmetujejo in tržijo, kako opravljajo rokodelstva, z eno besedo, kako rabijo dragi čas, da jim toliko zaleže. Nekateri znanci so prehodili pol sveta, Laško, Nemško, Češko, jutrove in angležke dežele, primorske in zamorske kraje. Povedali so mi tako nove lepe in ve-

like reči, da sem zijal vanje kakor kapelj in rekel: Tujci so bogme modrejši od mene in kranjskih kmetov; na tak način seve ni čudo, da so nas pretekli v bogastvu, da žive ob pečenki in pšeničnem kruhu, medtem ko hvalimo mi Boga, če nam da le dosti krompirja in ajde.

Od konca sem mislil: Takih mojstrov ni lahko doseči, nikar prekositi. Kalister pa mi je rekel: Matiček, ne bodi neumen! Ne zaničuj svojih rojakov! Kranjec je top in uboga para, dokler čepi doma, dokler meni, da ga Bog ni vstvaril za družega nego za kajžarja ali za stokajočega, čez glavo zadolženega gruntarja, za večnega trpina in metlo, s katero sme pometati vsak škricman. Kadar se pa naš človek gane in hoče kaj več postati in se začne skušati z drugimi, ga ni več poznati, tako se ves izpremeni in prerodi. Nerodnost, okornost, nevednost padajo od njega kakor verige od jetnika. V enem letu se nauči več nego kak tuj kmet v desetih; dirjaje naprej pusti za sabo, če ne odneha, vsakega družega obrtnika in trgovca. Ne boj se, Matiček! Kranjci nosijo v sebi zlatega mačka. Kadar se tega zavedo, naj se jim skrijejo tujci. Če oni štejejo groše, tolčemo mi iz svoje kranjske glavice srebrnjake, za njihove tolarje jim kažemo cekine. Dokler ne odrinemo od doma, je naš razum menda uklet, da si ne znamo pomagati; vsak pritepenec naš strahuje in spodriva. Ko pa se doselimo mi med tujce, jim povračujemo to krivico z obilno mero in z dvojnimi obrestmi.

Kalister je govoril v vseh teh rečeh pravo resnico. S svojo sedanjo pametjo stavim glavo, da bi si bil opomogel tudi doma, ali tako ali tako. Najprej bi bil



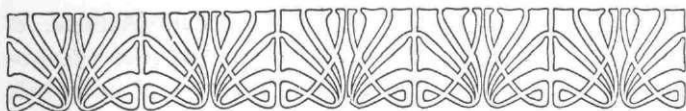
prodal toliko kmetije, da poplačam dolge do zadnjega solda. Potem bi bil delal, kakor bi mi bilo boljše kazalo. Prodal bi bil morda domačijo in si kupil drugo v travnatem kraju, da redim lahko veliko živine, od katere ima vsak kmet največ dobička. Mogoče tudi, da bi se bil nastanil pri kakem večem mestu in prodajal gospodi mleko, latvico po deset krajcarjev. Ob tem se prebiva včasih kaj dobro. Pri cesti bi se opravilo tudi kaj z vinom: Kvrčem je veliko, ali dobrih Dolenjci še skoraj ne poznajo. Pri nas se nahajajo cele fare brez štacune. Bil bi si založil svojo prodajalnico z drobnim blagom in s kmetiškim orodjem, pa vem, da bi se bilo izdelovalo in se dalo tudi kaj prihraniti. Morda pa bi bil skupljeval vino, suho sadje, birso, ježice. S tako kupčijo so jeli nekateri Dolenjci že prav lepo bogateti, nemara bi ne bilo niti meni spodletelo. Ali kaj vam to pripovedujem? Hrvatje vele: „Pope! prekasno popodne k maši.“ Zdaj sem star in ne bom več rogovilil, uživala bova z mojo Mico hvaležno in mirno denarce, ki nama jih je dala preljuba vrtilnica. Ko bi imel Kalistrovo premoženje, bi ustanovil najmanj sto štipendij za kranjske fante, da popotujejo kaki dve leti po Francoskem, Angležkem, Belgiji in po drugih razsvetljenih deželah, da vidijo, kako je treba gospodariti, kmetiti, delati, rabiti v korist leto in zimo, dan in noč. Za nekatere šole bi tem fantom že jaz vedel. Peljal bi jih, ako bi me hoteli spremiti, najprej med jeklene primorce, da se nauče od njih treznosti in zmernosti. Šel bi z njimi v Kastav in jim pokazal, kako je pridni narod predrobil trdi kamen v krasne vrtove in vinograde in prisilil vsak pedenj zemlje, da mu rodi koristne zeli in sadeže. Posebno v Trstu bi

se imeli moji tovariši čemu čuditi. Tu bi se jim odprla um in oko, na malem prostoru bi gledali ves svet, vse pridelke in izdelke, vsa ljudstva, vse navade in potrebe. Ne bi pozabil niti prijazne Gorice. Fantom bi dobil privoljenje, hoditi v svilarnice, da vidijo, kako se prede žlahtna svila, ki bi mogla, da smo bolj obrtni, tudi našo deželo bogatiti. Ko bi se nagledali sveta, izurili v tem in onem, naučili reda, posla in pameti, bi jim rekel: Ljubi fantiči! čas je vrniti se. Poskusite najprej svojo srečo doma na Kranjskem. Ako se vam zlaže, nič ne marajte. Brez skrbi vzemite v roko popotno palico pa hajd z njo preko Kolpe zvižgaje in prepevaje. Našli boste tam dobre ljudi, dobro zemljo, dobro plačo. Odkar svet stoji, ni zapustil Bog na Hrvaškem še nobenega Kranjca, ki je delal pridno in zvesto in živel po njegovih svetih zapovedih . . .

To je pripovedka vrtilničarja Matička. Bralci si sami domišljajo, da je ni mogel praviti tako redno in brez presledkov, kakor je tu zapisana. Mokronožani so mu neprenehoma segali v besedo, ga povpraševali, mu ugovarjali, pobijali njegove trditve in zabavljanje na domače razvade in napake, se včasih hudo razjezili, pa kmalu zopet ublažili, migali so šegavo z očmi, dostikrat se tudi glasno in soglasno zakrohotali. Najbolj so dvomili o njegovem imetku. Ko jim je dokazal resnico s pismi in bankovci, so nekateri kar ostrmeli in jeli pritrditi z globokim spoštovanjem vsaki besedi, katero je izustil, drugim pa se je brala na obrazu kranjska zavist, da so se začeli iz njega grdo norčevati. Za srečo sta si na Dolenjskem prijaznost in sovražnost bližnji sosedi. Neki pivec se zabavljivo oglasi: Čuješ, Matiček! če si res tako bogat, kakor tvoj jezik,

bi se vendar spodobilo, da daš za bokal. Matiček, ki ga ni mogla raniti nobena pušica, odgovori dobrovoljno: Ali te ni sram zahtevati za šest mož en bokal? Naj ga prinese dva, čeprav tri! Bog nam ga blagoslovi. Te besede so imele v sebi tako čudodelno moč, da so vse tovariše z njim ne samo sprijaznile, ampak jih tudi, kakor bi trenil, popolnoma prepričale, da je Matiček resničen bogatin. Vse kupice so se dvignile v njegovo zdravje, vsa usta in srca so želela dolgo srečo njemu in njega rodovini.





## Jetnica.

**N**ovomeščan Grom je bil obrten mož. Ni se zadovoljil z dedščino, katero je dobil po očetu: z lepo hišico in malo lectarijo. Lotil se je trgovine z medom in voskom, osnoval je precej veliko svečarnico. Delal je znatne dobičke, ali obogateti s tem ni mogel. Deželo so nam poplavili Francozi, nazadnje so z njo celo zagospodovali. Vojske so prinesle mnogim ljudem beraštvo, pameten človek pa se je znal z njimi okoristiti. Grom se je nove vlade od konca ustrašil, začutil je v sebi neko avstrijsko domoljubje. Kmalu pa je spoznal, da ga Francozje ne bodo pojedli. Jel je z njimi občiti in se prepričal, da niso bogve kako modri, da se da z njimi barantati. Nakupil je ovsa, sena, vina in raznih drugih potreb; oglasil se je pri poveljniku in drugih važnih možeh; tujci so videli, da je blago dobro in so plačevali. Pravijo, da je potisnil ob tej priliki oficirjem in uradnikom v žep nekaj okroglega in rumenega. To je mogoče, ali dokazano ni. Čisto gotovo pa je, da so se Francozi z Gromom pogodili za nove pošiljke in da jih je zakladal vsa štiri leta njihovega prebivanja na Kranjskem. Ta trgovina ga je postavila na čvrste noge. Mesto pohlevnih stotakov je

prešteval bahate tisočake. Leta 1813. so prihrumeli Rebrovičevi Hrvatje in so se tako neotesano pomenkovali s Francozi, da so jim ti obrnili hrbet in se napotili odtod proč v bolj priljudne in omikane dežele. To se Gromu ni dopadlo. Pahnil je tujce iz srca, jih preklel in se zopet poavstrijasil. Nekaj časa mu niso nič kaj verjeli. To ga je jako bolelo, ali prebrisana glavica ni še obtičala v nobeni zadrgi. Razširili so se v visokih krogih glasovi, ki so morali zbuditi vanj zapanje. Govorilo se je: Kranjci so sleparji. Napoleona so častili ko Boga; v Francoze so se zatelebalj kakor Judje v zlato tele; svojega cesarja so pozabili, kakor da bi ga ne bilo nikdar na svetu. Hoteli smo narediti punt, kilavci pa so vrgli vile od sebe in se krohotali: Naj se bije, kdor je avša, mi že ne. Edini Grom je na Dolenjskem ostal mož; delal se je, kakor da hoče jakobinom postreči, ali jih je lepo nasukal. Mislili so, da pijo vino. O, patriot Grom ne prodaja tujcem vina, ampak zavrelico. Francozi so cepali od nje kakor muhe, ki se naužijejo mušnice. Mrvo je pustil, da mu je zgnila, potem še le so jo dobili konji in oves jim je ostrupil, da jih je bil konjederec vesel. Kolikor več mesecev in let je preteklo, toliko bolj za gotovo se je trdilo in sploh verjelo, da je stal Grom na čelu avstrijske stranke, ki je osnovala zoper francosko oblast skrivno vojsko in jej delala neizmerno škodo s svojim vohunstvom, prekanjenostjo in zaskakovanjem. Ljubljanski poglavar je majal nekoliko z glavo, kakor da ni prav preverjen, ali hvala ima za človeka prav tak nasledek, kakor graja, da zmerom nekaj ostane — semper aliquid haeret. Doseglo se je vsaj toliko, da ni dvomil nihče več o Gromovi lojalnosti.

Vlada je dala v najem razne mitnice (v kranjski šprahi zovo se „šrange“). Najemščino je postavila tako nizko, da je kazalo sijajnega dobička. Če vprašate stare bogatine, kaj jim je napolnilo mošnjo, jih bo odgovorilo izmed deset gotovo šest, da — mitnica. Tudi Grom se je oglasil, dasiravno ne z velikim upanjem; bal se je, da mu bodo Francozi itak kaj zavirali. Ali strah je bil votel, njegova ponudba se je sprejela. Grom je postal tedaj mitničar in čez nekaj let bogataš prvega reda. Ne da bi si bil nagromadil milijone. Razmere naše sirotne zemlje se ne smejo meriti z angležkim ali belgijskim laktom. Na Dolenjskem se šteje med premožne, kdor ima pet tisoč; kdor deset tisoč, se mu treba že odkriti; imenitna partija je, na katero prežijo vse gospe, obdarjene z mladimi gospodičnami. Grom si je skoval in iztolkel iz lecta, sveč, medu, voska, vina, ovsa, sena in mitnic celih trideset tisoč goldinarjev. Po pravilu: Denar da denar, se je nabralo sčasoma še veliko več: petdeset, osemdeset, sto, stoddvajset tisoč. To pa ni steklo tako z lahka in gladka, kakor je tu povedano. Zapletel se je v nepremišljene špekulacije, trpel je strašne zgube, prišel je dvakrat na boben; prijatelji so ga zapustili in zasramovali. Grom je dokazal v nesreči, da ni kak šušmar, ampak korenjak, ki je bogastva vreden. Poznal je dobro srebrne žile, obrnil se je nazaj na varna pota, začel nove posle in barantije, ki ga niso mogli prevariti. Kmalu se je izkopal iz vseh dolgov, štel zopet tisočake, se ril naprej in naprej, plezal više in više, se podvignil na višino, na kakršni še nikoli ni stal. Kam če z gotovino? Nesla bi mu obresti pet, šest od sto, ali časti nič, imenitnosti nič. Treba je ukreniti drugače.

Grom je hotel ne le imeti, ampak tudi sloveti; novomeško meščanstvo je lepa reč, ali mu ni zado-  
stovala. Za prave veljake in prvake je priznaval takrat  
svet samo grajščake. Grom je tedaj namenil, kupiti  
si grajščino. Prikazala se je tudi prekrasna prilika.  
Nekoliko streljajev od mesta stoji tako prijazna gora,  
da se mi ne more zameriti, če jej dam novo ime:  
Veselica. Pokrivajo jo na vse strani najboljši vinogradi,  
katerih vino slovi za diko dolenske zemlje. Na vrhu  
se širi prijetna ravnica, na kateri so naši spredniki se-  
zidali lično cerkvico in zasadili milovidne lipe. Pogled  
se razprostira odtod tako lep in obširen, da bi se pero  
zastonj trudilo, ga narisati. Človek ga mora uživati,  
sicer ne verjame. Morje in Dunaj se ne vidita, še  
Ljubljana čepi daleč tam za hribovjem, ali oko se pase  
po tako ljubkih goricah, gajih, travnikih, poljih, vrtih,  
vasicah, cerkvah, gradovih in sprehodih, da ne išče in  
ne želi nič večega, nič boljšega, nič lepšega.

Pod Veselico, že nekoliko na višavi je stal ne-  
znaten gradiček, recimo mu Vinica. Spadal je nekdam  
pod Stičinski samostan. Ko je Jožef II. stopil častitim,  
ali nepotrebnim očetom na pete, se ga je polastila  
država. Njegovim kmetom se ni godilo slabo. Vinica  
je daleč od Zatičine. Kaj če samostanu tlaka? Podlož-  
niki so dajali nekaj vina in par goldinarjev, pa je bilo  
vse opravljeno; kar je bilo enkrat uganjeno, se ni po-  
viševalo. Vsi kmetje sosednih gradov so jim zavidali.  
Te razmere ni izpremenila dosti niti država in tedaj ve-  
likih dohodkov iz te posesti ni prejerala. Morda je  
bil to tudi vzrok, da se je hotela znebiti je, prodati  
jo. Zahtevala je zanjo dvanajst tisoč goldinarjev. Mar-  
sikateremu so se cedile sline. Na dražbo je prikorakalo



devet važnih mož, najvažnejša sta pa bila na vsak način žlahtni gospod Koren in meščan Grom. Oba sta rekla, da morata grajščino kupiti, če ju stane sto tisoč goldinarjev. Ostali kupci se niso čutili kos takim zverinam. Jeli so pokašljevati, se usekovati, umikati — kmalu jim ni bilo ne duha ne sluha. Gromu se kar samo muza; misli si: Z enim sovražnikom se bom vojskoval laglje nego z osmimi. Približa se Korenu in mu zašepeta na uho, da bi govoril rad z njim na samem. Oddaljivši se kakih sto korakov se moža ustavita in po kratkem pogovoru pogodita. Koren dobi osem sto goldinarjev, Grom pa licitira sam ter kupi in plača Vinico. Ali težko je lisjaku premodriti lisico. Koren pravi: Osem sto niso kar bodi, grem lahko z njimi v kake toplice. Vinica pa je še vse eno lahko moja. Napoti se h gosposki in ovadi Groma, da se je postal gradu tako poceni s prepovedanim podkupom. Gosposka začne grmeti, preiskovati, konec je bil, da je moral Grom državi grad povrniti.

Razpisala se je nova dražba. Ponudnikov je privrelo to pot več ko trideset, med njimi zopet prejšnja tekmeča Grom in Koren. Nabijalo se je strašno. Še le, ko je poskočil oglas na dvajset tisoč, so se začeli kupci izgubljati. Koren obljubi petindvajset tisoč, Grom osemindvajset tisoč. Koren zakliče trideset tisoč in že misli, da je premagal, kajti Grom je tresel z glavo in nekaj nevoljno sam za se godrnjal, kakor da mu grad več ne diši. Ali motil se je, godrnjač zavpije dvaintrideset tisoč! Koren veli: Toliko pa to trnje in kamenje ni vredno. Obdelane zemlje, polja in goric je premalo, jaz grem, z Bogom!



Vinica ostane Gromu, ki je preračunil vrednost boljše od Korena. Mislil si je: Naj bo trnja in kamenja, kolikor hoče, saj imam zdaj tlačane, ki mi bodo iztrebili vse to zastonj. Čez deset let ne dam grajščine ne za petdeset tisoč.

Ubogim podložnikom se je zdaj zagodla žalostna pesem. Grom je kupil grad z vsemi pravicami, ki so jih uživale druge grajščine; zadovoljen ni bil s cvičkom in par goldinarji, zahteval je natančno tlako in vse druge davščine, katere so pobirali njegovi tovariši. Viniški kmetje so se začeli puntati, da ne dajo ne mrvice več, nego so dajali do zdaj. Podložniki drugih gradov so se grozili: Če ne bodo viniški delali tlake, je tudi mi nečemo. Podvrženi smo isti postavi, zakaj bi oni lenarili, mi pa trpeli?

Vladi že zaradi zgloda ni bilo mogoče, pritrditi puntarjem; njena podpora bi bila vstajo razvnela po vsej dolini od Kočevja do Krškega, če ne še dalje. Viničane je moral človek obžalovati, kajti njihova nasprotnost je imela čvrst temelj v dosedanji navadi, ki je postala že skoraj pravica. Zastonj so se branili novega jarma; prijatelja in zagovornika niso našli nobenega. Grom je rabil zoper njih vse ostre pripomočke, katere je dovolila postava zoper uporne kmete. Pretepali so jih neusmiljeno; meščani so drli kupoma gledat ta bridki prizor in smejat se njihovemu stoku in joku. Pred l. 1848. so stali Novomeščani zmerom na strani grajske gospode, so jej odobraval vsako silovitost, so privoščili kmetu vsako krivico in nadlogo. Ker so se šteli tudi oni med gospodo, so izkazovali s to trdosrčnostjo neko kolegijalnost, obenem pa gotovo tudi visoko stopnjo svoje omikanosti in kratkovidnosti. Po

naravi in pameti bi se bili morali za kmete potegovati, jim z besedo in peresom pomagati. Fevdalci so črtili enako obe svobodi, kmetiško in meščansko.

Še grje pa je ravnal takratni prošt Albreht. Njegova dolžnost bi bila, miriti in blažiti tega in onega, med razdraženima strankama posredovati. On pa se je rajši gospodi prilizoval, kmete pa suval od sebe. Nekaj časa jih je nagovarjal z lepo, da naj se Gromu podvržejo. Ko začno razkladati svoje vzroke in razloge, zakaj ne morejo, je zarohnel: Z vami ne govorim več. Vprašali so potem vsakega posebej, če bo hodil na tlako ali ne. Kdor je rekel, da se ne poda ti novici in krivici, se je moral uleči. Prošt je dejal mrzlo: Gumpca je treba nakrišpati (Man muss den Kerl halt blättern lassen). Zaradi te malo krščanske in človeške besede je dobil pri ljudeh priimek: Krišpar (der Blätterer).

Viničani se tudi drugim kmetom niso nič smilili; še norca so se delali iz njih. Da jim ne vzemo kmetij in jih ne poženo po svetu, so morali po hudem trpljenju in preganjanju obljubiti pokorščino, delati tlako. Leta 1848. so se dvignili vnovič. Po kratkem razsajanju je prišla vojaščina. Tolkli jih sicer niso več, tembolj pridno pa rubili. Svoj dolg so morali povrniti grajščini do zadnjega krajcarja, zabredli so v take stroške in davke, da je bilo nekaterim vse prodano. Groma bodo viniški kmetje še dolgo pomnili. Noben drug grajščak ni zapovedoval tako težke tlake.

Kar je zamislil, je tudi izvršil. Kmetje so morali sekati in izkapati trnje in grmovje, pobirati, rušiti in odnašati kamenje in pečine; več ko polovico grajske lastnine, iz katere ni bilo prej ne krajcarja koristi, so obdelali brez plače v najrodnejše polje, v najbo-

hotnejše vinograde. Dohodki so se s tem silno pomnožili. Gradič je imel prej samo dve izbi za stanovanje, Grom ga je razširil in povzdignil v mogočno palačo. Na Krki je kupil mlin ter ga tako povečal in izdelal, da je potrošil nanj gotovo trideset tisoč goldinarjev. Zato pa mu je dajal tudi mastne obresti. Ko je kmetiška podložnost 1848. l. prenehala, so mu prisodili odškodnine osemindeset tisoč goldinarjev, tedaj šestnajst tisoč več nego je dal on za grajščino. Izdelaval je tedaj lahko; živel je z rodovino prav po gosposko; tudi sicer ni nič stiskal in čez mero varčeval; privoščil je kaj užitka in dobitka tudi drugim, ne le sebi. Vkljub temu je imel letnih dohodkov več ko šest tisoč goldinarjev. Ker mu je podaril Bog toliko premoženja, izkazoval mu je svojo hvaležnost prav po slovenski šegi s tem, da je podpiral velikodušno berače in reveže. Kmetu ne bi bil odpustil ne pol krajcarja, za te ljudi pa je bil mehak kakor vosek in maslo. Babe so dobivale od njega pred prazniki listke, hodile z njimi v mlin in prejemale moke, da je kaj izdalo, dostikrat vsaka po šest funtov črne, šest bele! Berače je tako razvadil, da so se kislo držali, če jim ni padla najmanj šestica. Včasih jim je metal kar goldinarje. Brez dvombe je hotel s to miloščino poravnati razne duševne kljuke in se Bogu prikupiti.

Tako lahko in razmerno tudi dober kup si je mislil že marsikak kranjski bahač in oderuh zaslužiti nebesa. Jalova jim nada! Njihovo podarljivo roko je vodila ljubezen do sebe, ne ljubezen do bližnjega. Taka dobrota nima nobene moralne moči in cene. Dostikrat tudi škodi. Odgojil je z njo Grom marsikaterega lenuha in potepuha, ker je uspal denar vsakemu brez

razločka. Naj bi bil rajši beračem malo manj dajal, s kmeti pa postopal bolj po človeško, pa bi si bil ohranil dosti lepši spomin med ljudmi.

Ali naj bo to kakor hoče; Groma zdaj poznamo, pogledjmo mu nekoliko v rodovino. Žena se je privadila grajske gosposčine brez velike zadrege in neprilike. Napuhnjena je bila že prej, dosti več se jej ni bilo treba našopiriti. Edini sin je hodil precej dolgo v šolo, pravijo, da se je nekaj naučil. Dokler je oče živel, mu ni bilo treba tega dokazovati. Čudili pa so se vsi vrstniki njegovi spretnosti, kadar je lovil kaklega dekleta. Nobena lepa tlačanka ali najemnica mu ni ušla. Iz te igre so se izcimile zanj razne sitnosti, vendar ga niso oplašile, ker je poznal pomoček: Z denarjem je začepil vsaka nadležna usta. L. 1848. se je uvrstil med Slovence, prepeval rad: Sem slovenska deklica — in kupil nekemu društvu narodno zastavo. „Novice“ si je sicer tudi naročil, ali ležale so mu nerazrezane na mizi. Sploh se je tega domoljubja kmalu naveličal. Pozneje se je klanjal „visokemu“ duhu ministra Brucka, nazadnje se je pošmerlingijani. Zdaj velja za uda nemčurske stranke, ali menim, da ga niti ta tovaršija ne veseli dosti. Glavna reč mu je ostala, odkar sam gospodari, zmerom ista: kmetovanje, prodajanje pridelkov, rezanje kuponov.

Sestre so se naučile kuhati in po nemško govoriti, pozneje so živele do možitve pri materi na Vinici. Svet jih hvali, da so poštene in pridne. Gromovka vkljub napuhu ni mogla in hotela zatajiti svojega meščanstva. Brez dela ni mogla prebiti. Kuhala in kruh pekla je sama in kako izvrstno! Boljšega pečenja in kruha niso jedli v nobeni dolenski grajščini. Sama je tudi se-

jala solato in drugo zelenjavo, vrt in zelnik je imela pod svojo oblastjo in skrbjo do smrti. Če najemnikov ni mogel dobiti Grom, našla jih je ona gotovo. Svojih hčeri ni dosti priganjala k delu, ali niti ni potrebovala; izgled je storil več nego bi bile vse besede. Bilo jih je sram postajati; postelje so si postiljale same, včasih pometle še spalnico; pomagale so v kuhinji in na vrtu. Svilnata in druga lepa obleka jih je jako veselila; mati jim jo je napravljala prav rada, ker je vedela iz svoje izkušnje, kako močno hrepeni po tej dobroti dekliško srce. Vsak predpust jih je peljala po tri- ali štirikrat v mestno kazino na ples, da se naskačejo in nagledajo one drugih in drugi njih. Še rajše jim je kupovala zlatnino in srebrnino, češ denar za take reči nikoli ni zavržen. Veliko radostnih ur jim je s tem naklonila. Kadar so šle v nedeljo v cerkev in se je na njih vse lesketalo, so ljudje kar obstajali od čuda in govorili drug drugemu, da so slišale lahko na svoja ušesa: St! te so pa nekaj vredne!

Po celem mestu in štiri ure na okolo je vedel vsak, komur je bilo za lišp kaj mar, da imajo najlepše in najdragocenejše uhane, zapestnice, naprsnice, verižice in prstane gospodične Gromove, ne pa Jelovščekova Ida ali hčeri drugih takih slovečih bogatinov. Vse to jim je jako dobro delo. Doma so se dostikrat ogledovale v zrcalu, katero jim je spričevalo, da se jim te lepotine res podajo. Še ob delavnikih so priskakljale vsak dan po nekoliko potov k skrinjici, v kateri so jih spravljale, da jih očistijo prahu, največ pa zato, da jih vidijo.

To nedolžno veselje se jim je moralo privoščiti in pustiti, kajti bilo jim je ne samo poglavitno, ampak

skoraj edino. Vrtinec spremenljivega društvenega življenja jih ni zagrabil, pogoltnil, sukal in metal semtertje od rodbine do rodbine, od veselice do veselice. Živele in životarile so tiho in samotno na svojih Vinicah, do malega kakor kmetice v svojih lesenih kočah.

Graščaki žlahtnega stanu so zaničljivo gledali Groma in druge tovariše, ki so se, rojeni v kmetiškem in mestnem blatu, povzdignili do njih po neki slepi sreči s pomočjo rejene mošnje. Sovražili so jih tudi iz zavisti, kajti prosti graščaki niso tiščali čez glavo v dolgeh kakor žlahtniki, ampak so zarožljali, kamor so posegli, s tolarji in cekini. Anton Jelovšček je premogel več kot pol milijona. Župnik B. mi je pravil, da mu je pokazal enkrat in usul na mizo svoje zlate. Bilo jih je dvajset tisoč! Grom se z njim ni mogel kosati, ali deset, tudi petnajst tisoč goldinarjev je izplačal, če je trebalo, precej; ni jih hodil iskat nikamor. Njegov sosed je bil imeniten mož, grof. Ko so mu tesarji dodelali neko poslopje, prišel je mojster po denar. Grof se mu je skrtil. Pozneje je priznal prijatelju sam, da ni imel ne petih goldinarjev doma!

Z visoko gospodo tedaj Gromovi nisto dosti občevali; na kavo in čaj se k njim ni hodilo; kvartalo in — opravljalo se pri njih ni; v njihovem gradu se niso kovale spletke; domače gospodične niso dobile nobene prilike, seznaniti in sprijazniti se z navadami in zabavami velikega sveta. Še za nemško literaturo se niso unele. Gromovka ni spadala med izobražene žene, ni marala nič za knjige. Še manj pa Grom, ki jih je celo preziral in pripisoval vrednost samo gospodarskim pravilom. Hčere so posnemale zgled svojih

roditeljev tudi v tej reči. Bukve jih niso mikale dosti, če so dobile katere v roko, so jih nekoliko prebrskale in zopet odložile, ne mené se za učene brklarije. Izvzeti moramo edino Rozo, najstarejšo med njimi. Niti ona se za estetiko ni navdušila, prebirala je rada le romane in druge povesti in pesmi, ki pripovedujejo o ljubezni.

Čisto brez društva se na Vinicah ni živelo. Prišel je včasih kak uradnik, kak meščan ali drug dober znanec. Na lov je gospodar povabil po dvajset mož in tudi še več. Ob takih prilikah se je veliko pojedlo in popilo, gosti so uganili marsikatero slano in šaljivo, krič in smeh se je razlegal do Krke in do vrha Veselice. Gostili so se Gromovi po gosposko, še kadar so bili sami. Kavi se je primešalo vselej več smetane nego mleka. Mesne jedi so se uživale za obed in večerjo. Opoldne je navadno toliko ostajalo, da je dobil človek, ki ni ljubil kave, za južino hladno pečenko. Vendar se ni delala potrata. Razun govedine ni bilo treba skoraj nič kupovati. Kuretine se je pitalo doma še skoraj preveč. Brez piščancev ni minilo nobeno kosilo. Naveličali in preobjedli so se jih sicer vsi. Tudi gospodinja. Ali česar se je navadila, ni mogla nikoli opustiti. Cvrkla in pekla je piške ali kokoši dan na dan, leto na leto noter do smrti, ob večjih praznikih razun njih tudi raco, ob največjih in ob vsakem godu v rodbini pa vselej gos ali purana. Iz tujih krajev si ni naročevala skoraj ničesar. Po dvakrat na leto če so jedli ljubljansko salato. Fazana je napravila samo enkrat, ko ga je bil prinesel mož z Dunaja, in pravtako morske ribe, ki jih je poslal neki prijatelj iz Trsta. Ta red se ni dosti spremenil niti ob velikih pojedinah. Glavna jed je ostala

kuretina; piščet, kokoši in rac se je poklalo za cel koš. Razloček je bil ta, da se je pritresel na mizo ogromen kup prašičevine, za katero Gromovi sami niso marali. Vino je pil vsak domačin, kadar in kolikor ga je hotel, ali ga čez mero ni lokal nobeden. Opoldne so ga popužili vsi skupaj komaj bokal, zvečer dober polič. Če so imeli tuje goste, se pa ni skoparilo z njim. Družba se skoraj ni nikoli razšla trezna. Tudi Grom je rad pomagal in se ga navlekel včas, da so ga morali drugi razpraviti in djati v posteljo.

Kakor na Vinicah se je živelo do novejšega časa in deloma se živi tako še dandanašnji tudi po drugih naših gradovih manje velikosti, s katerimi gospodarijo delavni možje prostega rodu. Grlo se napaja, trebuh pase in debeli, ali ne trati in ne zapravlja se ne. Posesti prehajajo iz rok očetnjih v otroške v dobrem redu in stanju, včas brez vsega dolga. Gospodarji se zovó grajščaki ali ostanejo kmetje, si ohranijo vse dobre pa tudi slabe lastnosti kmečkega človeka. Noč in dan premišlujejo, kako bi si pomnožili premoženje, lotevajo se vseh (včas tudi krivih in nepoštenih) načinov, pripomočkov in poslov, ki obetajo velik dobiček, nikdar pa jim ne pride na misel, da bi bilo treba pridobiti si tudi kaj duševnega blaga, brati, učiti se, omikati se, z duhom časa se spoznati in napredovati. Po njihovem mnenju zadostuje, če pošiljajo otroke v šolo. Svojo nemarnost in lenobo izgovarjajo s tem, da so za učenje prestari in da imajo druge, bolj važne opravke. Tega ne vedó, kako lahko zajde človek na krivo pot, ako mu učenja in branja ne nadzira in ne vodi brižljivo oko omikanih staršev. Grom in Gromovka sta bila prepričana, ker sta se v mladosti naučila nemško



govoriti in brati, da znata zase popolnoma dosti in da sta storila tudi za otroke vse, kar jima je nakladala roditeljska dolžnost.

Neka izredna sreča je to misel skorajda potrdila. Sin je skakal sicer precej čez vojnice, ali moj Bog, kdo bi mu to zameril! Bil je mlad in — mladost norost! Svoj duh si je toliko izbistril, da je bil nazadnje vsekako za nekoliko stopinj pametnejši od svojih učiteljev. Vem, da ta hvala ni Bog ve kaj; nekdanje novomeške profesorje je prestregel skoraj vsak bedak, na veliko večo čast pa služi Gromovemu sinu, da v viharju svoje mladosti ni zapravil ne razuma, ne srca, ne kranjske iznajdljivosti in praktičnosti, ne slovenske poštenosti.

Njegove sestre niso bile prav nič učene in razumne tudi nič literarno omikane, ali so ostale preblage hčerke mamice narave. Človek se je mogel z njimi pomeniti, čul je iz njihovih ust nekatero kaj slano in modro, moral jih je v vsakem oziru spoštovati, če je bil mlad in vroč, se je smel tudi brez nevarnosti zaljubiti vanje. Tri so snubili uradniki in se niso nikoli pokesali. Samo ena, že omenjena Roza, si ni našla ne moža, ne zvestega ljubovnika, dasi je po ljubezni hlepela in koprnela bolj nego riba po vodi, bolj nego ozeblji popotnik po blagodejnem žarku toplega solnca.

Roza je bila tista grenka kaplja pelina, katero je vtočila zavidna usoda Gromovi rodovini v čašo njene zadovoljnosti in sreče. Do svojega 15. leta se ni razlikovala od sester v nobeni drugi reči, kakor da je govorila in se ponašala nekoliko bolj resno in zastavno. To ni bilo čudo za najstarejšo. Sprememba ni nastopila nanagloma in zviškoma; napredovala je počasno ali odločno. Roza je postajala vsak mesec bolj tiha,

neprikladna, zamišljena, potrta in bleda. Niso je mikale več ne igre in šale, ne hišna opravila; izgubila je celo veselje za lepo obleko in lišparije. To so naredile nemške knjige, romani. Sprijateljila se je v mestu s hčermi raznih uradnikov, ki se ves božji dan niso pečale z nobeno drugo rečjo kakor z zaljubljenimi čenčami in branjem ljubavnih bukev. Roza jih prosi, da bi posodile tudi njej katere. Želja se jej izpolni; ko prebere ene, dobi druge, tretje, z eno besedo, kolikor jih je hotela. Druzega berila si slovenske gospodične tisti čas niso pozelele, niti ga imele. Šli so iz rok v roke tisti puhli nemški spisi, ki so se zvali „Volksbücher“. Še dosti bolj so mikale mladino čudovite povesti o vitezi in tolovajih. Sosebno se je prikupila vsaka knjižura, ki je pisala kaj strašnega, na priliko o duhovih in pošastih. Roza je srkala sogoltno v neizkušeno dušo ogabni strup teh bukev. Prebiralala jih je tako slastno in strastno, da je pozabila pri njih na kosilo in spanje. Take reči, ki so jej najbolj uga-jale, zlasti ljubavne shode in grozne prizore, je prebrala po trikrat, dokler jih ni znala na pamet. Komaj je pregrudila knjigo, tekla je še tisto uro po drugo. Pri prijateljicah je ležala neizcrpna zaloga tega blaga. Česar ni imela Gusta, je posodila Pavlina; če ni bilo dobiti drugje, se je nahajalo gotovo pri knjigarju, ki si je spravljal najlepše dobičke ravno z izposojanjem take šare.

Rozi se primrzi vsak posel, vsak sprehod, vsaka zabava, nazadnje tudi sestre, mati, ves svet. Komaj se je jel bliščati dan, je skočila iz postelje, se oblekla neredno in površno ter pobegnila proč iz grada in od ljudi, se skrila v kako goščo in začela z nenasitno

željo upirati oči v svoj roman in ga požirati kakor da je sama nebeška mana. Ko so zvečer sestre zaspale, je primaknila svečo k sebi in je prebirala vselej najmanj do polnoči, dostikrat tudi do belega dne. Opoldne je posrebala svoj krožček juhe, vzela knjigo, pa hajd z njo v kak samotni kot ali brlog, kjer je ni mogel nihče motiti. Mesa ni pokusila po štirinajst dni, živela je skoro le ob juhi, kruhu in sadju. Čisto naravna reč je bila, da je jako shujšala in oslabela. Še več jej je škodilo, da je tako malo in nemirno spala.

Mati je bila tako nevedna in priprosta, da se jej še sanjalo ni, odkod dohaja otroku ta bolehnost. Misliła je, da se je prijema bledica kakor mnogih drugih deklic, ki hitro rastejo in dozorevajo. Kar se tiče bukev, se je z Rozo še bahala, da hrepeni le po učenosti; imenovala jo je s ponosom svojo „doktorico“ in jej prerokovala, da bo dobila za moža brez dvombe kakoga profesorja, inženirja ali drugo tako znanstveno imenitnost. Proti drugim hčeram je večkrat bleknila: Ali ste neumne, da hočete kaj delati! Saj vam hvala Bogu ni treba mazati si prstov. Le pogledjte Rozo, kako ima bele roke, odkar je postavila lonec na stran in se lotila študiranja. Ve boste ostale to kar sem jaz: proste torke, kmetiške metle, kuhinjsko orodje. Ko ne bi imele precej dote, bi vas vsak škricman zaničeval. Ali vas ni sram, kadar vas pogleda kak gospod? Kako bo maral kdo za preoblečene kmetice? Treba se je nekoliko više povzdigniti. Z Rozo se meni lahko vsak prezident. Vidim, da je ona edina, ki bo počastila našo hišo in mi naredila nekoliko pravega veselja.

Taka avša je morala ubogi deklici več škoditi nego koristiti. Trebalo jej je iztrgati romane iz rok;

od konca bi bilo to gotovo pomoglo. Mati pa jej je poslala po zdravnika, da zapiše kako zdravilo zoper bledico in jo opominjala: Pij, Rozika, pij, kar je prinesla dekla iz lekarnice, potem pa le pojdi nazaj k svojim bukvam! Samo to se jej je zdelo grdo, da bi jemala hči knjige le na posodo. Rekla jej je, da jej bo dala denarja kolikor hoče, da si jih bo lahko sama naročevala in kupovala.

Ta ponudba je Rozi dobro došla. Zdaj si je lahko omislila vse, kar je čula hvaliti, da je posebno krasno in mikavno. Pošta jej je pripeljala vsak teden kaj novega. Za viteze, tolovaje, čarobije in strahove se je vnemala in navduševala dobri dve leti. Te bukve so jej odprle čisto nov svet, jo seznanile z ideali, katerih prej ni slutila, s potrebami, katerih doslej ni čutila, z željami, ki se niso dale izpolniti. Kar je našla v kukvah, je hotela imeti tudi sama: skrivnostne prigodbe, čudne primerljaje, strahotne prizore, rajske in divje kraje, junake, ki bi se bili zanjo z brezbrojnimi sovražniki. Domača okolica se jej je zdela prazna, pusta, dolgotrajna. Če je šla v bližnji gaj, so štrleli okoli nje neromantični gabri, oko je zastonj iskalo tisočletnih hrastov, nebotičnih palm in cipres, po katerih je srce hrepenelo. Po vejah so skakljali in peli škorci, kosi, senice; ali nikjer si ni vil gnezda mogočni orel, še manj so se razgovarjale z njo začarane ptice s človeškim glasom. Po nobenem ribniku niso plavale zlate ribice, da bi jej delale tovaršijo. Kadar je zlezla na Veselico, se je motno oko kmalu naveličalo pogleda, kajti ni videlo snežnikov, pokritih z večnim ledom, niti grmečih plazov in bobnečih slapov, niti kipečih pečin in črnih prepadov.

Oče Grom se je menil z njo prav prijazno ali suhoparno in tako proste reči, da ga ni mogla poslušati. Mati jej je bila samo zato všeč, ker jej je dajala denar za knjige. Ogibala se je vseh vrstnic in znancev, ker so se jej zdeli brezčutni za vzore, sester pa tudi zato, ker so se jej radi smejale in jo oponašale. Roza je namreč, odkar je toliko brala, predrugačila sčasoma tudi besedo. Poprej se v rodovini niso nikoli drugače pogovarjali, kakor po slovensko. Ona pa je zdaj začela vpeljavati nemščino, čemur se ne moremo čuditi. Glavo si je napolnila z vsakovrstnimi novimi mislimi in trapa-rijami, katerih naš jezik ne more lahko dopovedati, ker jih zdravi slovenski um niti ne pozna. Roza se za reči navadnega življenja ni več brigala; kar je pravila, je govorila iz nemških bukev in tedaj po nemško.

Sestram se ni videlo to samo ob sebi nič neobičajnega, kajti mešale so v svoj jezik nemške ocvirke tudi druge gospodične. Ali „doktorica“ je rabila nemščino na nov način, da so jo komaj razumele; posnemala je slog in jezik svojih romanov. Mesto: Deklica ima šestnajst let, je govorila: šestnajst spomladi; mesto: Danes je (prvi, zadnji) krajec — danes trepeta na obnebju srp meseca; mesto: Bučal je veter — strašno je tulila nevesta vetrova (die Windsbraut); mesto: piše zapadnjak — pihljajo zefiri, in druge take čenče. Na isti način je enkrat pisala prijateljici v mesto. Ta je pokazala list drugim, potoval je od hiše do hiše, ljudje so se prijemali za glavo in trdili soglasno: Gromova Roza je obnorela. Zasmehovanje je ni spreobrnilo, ampak le še bolj prepričalo, da se s tem surovim in topim svetom ne da občiti. Živela je čimdalje bolj sama zase; če ni brala, je sanjarila; bila je trdno pre-

verjena, da se jej mora pripetiti nekaj nenavadnega. V sredi gaja je stalo več skal. Tja je hodila najrajša sedet in ozirat se, da pride ponjo kak blagodušen vitez, ki jo bo otel iz te neprenosne puščobe.

Kar je pričakovala, je dočkala; jel se je plesti okoli nje res kaj čuden, dasiravno kaj smešen roman. Mati jej je rekla neko soboto, ko jo je spleatala: „Kako je to, da mi nisi ti nič podobna? Morda so te zamenili o porodu cigani.“ Sestre so se zakrohotali, Rozi pa je bilo, kakor da je zagledala luč v gosti temi, po kateri blodi. Materina beseda jej ni prišla več iz misli. Cigani so se ji zdeli edini zanimivi ljudje v okolici. Čula je o njih že marsikaj skrivnostnega. Videlo se jej je jako verjetno, da je njena usoda sklenjena z njihovo, dasiravno se ni mogla domisliti kako.

Grom je gostil svoje lovce. Med novicami, katere so pripovedovali, je mikala Roza samo ena. Neki meščan je pravil pripetljaj, ki ga je bral v časniku. Neki slaven knez je imel dosti hčeri, sina pa nobenega. To ga je bolelo. Ko žena zopet zanosi, jej veli, da ne bo maral več zanjo, ako mu ne porodi sina. Knez nekam odide, žena rodi zopet hčer. Ker se boji za moževo ljubezen, pošlje po cigane in jim obljubi silno denarja, ako jej pomorejo. Cigani ukradejo v nekem gradu sina, ki se je ravno rodil in dado materi knezovo hčer. Knez izve ves vesel, da je dobil sina. To se je zgodilo že zdavnaj. Pod solncem pa pride vse na dan. Knezov naslednik je sprejel dokaze, da ni njegov sin in išče zdaj knezovo hčer, da bi se z njo poročil in poravnal krivico, katero so jej cigani storili. Vsi gosti govore, da je povest izmišljena. Roza pa ne le verjame, ampak obrne precej nase.

Splazi se na tihem od mize in napoti proti Žabjeku, iskat ciganov. Ker so taborili pri veliki cesti, jih ni bilo težko najti. Ko zagledajo mali cigančki gospodično, zakriče na vse grlo in jo obkolijo z navadno prošnjo: „Prelipa moja frajlica, noj mi koj šonkajo!“ Prijazno se smehljaje jim začne dajati, ne krajcarjev, ampak svetle srebrnjake, desetice in dvajsetice. Zdaj se približajo očetje in matere in se jej zahvalijo na kolenih za toliko dobroto in ljubeznivost. Tudi njim podari, vsakemu najmanj dvajsetico, poglavarju pa cel tolar. Radostni hrup, ki je nastal med cigani, se ne da popisati. S povzdignjenimi rokami prosijo gospodično, naj blagovoli stopiti k njihovim šatorom, da jo bodo po svoji slabi moči pogostili. Stari Peter prinese čutaro, njegova žena ponudi kos srečno ukradene kokoši. Roza pokusi vino, pokusi pečenko, pohvali eno in drugo in pomoli najstarejši ciganki roko. Po kratkem premišljevanju jej prerokuje: Dobili boste neizrečeno dobrega in imenitnega moža. Stanovali boste v bliščečem gradu na lepem, okroglem bregu. Na eno stran se bo razprostiral silen gozd, po katerem ni pela še nikoli sekira, na drugo pa ravno polje brez peska in kamna. Prejeli boste kmalu pismo, ki bo zbudilo veliko veselje v vašem srcu. Imate tudi več sovražnikov, ali se nikar ne bojte nobenega. Tisti, ki ga bodo razglasili za najbolj nevarnega in hudobnega, vam bo prišel na pomoč in vas rešil iz neprilike.

Roza da starki za to povoljno vest tolar in se obrne proti domu med donečim ploskanjem in pozdravljanjem osrečenih ciganov. Prerokovanje se je za čudo vjemalo z novico o knezovem sinu. Od samega veselja in hrepenenja ni mogla celo noč nič spati in

sledeči dan nič brati. Čez kakih štirinajst dni prejme list s francoskim napisom. Sestre se smejejo in pravijo: Gotovo te ima spet kdo za norca. Dobila si že dosti zabavljivih pisem; to, boš videla, da ne bo nič boljše. Roza se ni menila za to pikanje; kar roka se jej je tresla, ko je odpirala list. Prišel je gotovo od kneza. Dobro, da razume brat nekoliko francosko, da jej bo raztolmačil. Naenkrat obledi, v zavitku ni bilo nobenega pisma. Sestre jej kažejo osle, ona pa pobegne jokaje v hosto, preverjena, da so sovražniki odprli zavitek in ukradli list. Ta nesreča jo tako prevzame, da zboli.

Mladini narava rada pomaga. Čez osem dni Roza zopet vstane. Da spremeni nekoliko zrak, jo pošlje mati z najmlajšo sestro v lukenjski grad k svoji prijateljici. Ugodila jej je s tem izvrstno. Luknja stoji romantično, da malokateri dolenski grad tako. Na eni strani se vzdigujejo visoke čeri, s katerih se da napraviti z dobrim uspehom kak predrzen Jungfernsprung. Roza jih je gledala vsa zamaknjena; rekla je precej, če se bo treba ubiti, da bo skočila na vsak način z njih v globočino. To bi bila vsaj romantična smrt, vredna, da si jo človek poišče.

Izpod Luknje bruha iz zemlje močna in mrzla Prečina, ki daje obližju hlad in zdrav požirek, pa tudi lepo priliko, da se more kak nesrečnik utopiti. Bližnji hribi nosijo debele gozde, v katerih se nameri popotnik lahko na kaj groznega, na kako zver, morda celo na tolovaja. Grad sam ima že podobo kakega tolovajskega pribežališča; pripoveduje se o hajdukih, ki so ga naskakovali, o silnih zakladih, ki se tu skrivajo, o močnih mrličih, ki hodijo nazaj. Rozi je neizrečeno



odleglo v tem skrivnostnem zraku in okolišču. Jela je zopet slastno jesti, trdno in dolgo spati; truplo se ji okreпча in napne; na lice se povrnejo izgubljene cvečlice. Sprehajala se je vsak dan po deset ur, z vsake šetnje je prihajala bolj vesela in zdrava, v nogah ni čutila nobenega truda. Posebno rada je smuknila v podzemeljsko jamo, seveda ne brez vodnika in tovaršije. Čudila se je kapniku, radovala tihemu šepetanju in snovanju naravnih sil, mislila se je med sorodnimi in enakomiselnimi duhovi, pričakovala je od njih razodetja in prijazne podpore. Sprehajanje je mikalo tudi druge gospodične, ki so se v gradu nahajale. Iztaknile so po okolici vse redke rože, vsa tičja gnezda, vse jagode in maline, vse loge in brloge. Jako so se prestrašile, ko jim gospa pove, da se je začel prikazovati v Žabjeku in Bukovju tat in razbojnik Žuro in jih opomni, da naj se varujejo, kajti Žuro je hudoben in nevaren človek, da kranjska dežela nima enakega.

Edina Roza se ni nič zbala, ampak še obveselila. Spominjaje se proročanstva je mislila, da je brzkone on tisti junak, ki jo bo otel iz nesreče. Jela je pozvedovati bolj natanko, kje stoluje, a jej za gotovo ni mogel nihče povedati; večjidel so govorili, da v Žabjeku. Ona pa je dejala: To ni mogoče. Tako imeniten mož ne stanuje nikoli med trnjem in leščevjem; brez dvombe je zavladal v čarobnem mraku velikanškega Bukovja. Pajdašice je odgovarjala, naj nikar ne verjamejo babjim govoricam in vražam, treba je pokazati srčnost, iti na šetnjo nalašč v Bukovje, da bodo osramotile ljudi. To se je vsem prav dopadlo; šle so v Bukovje. Ali ko zaidejo v gozd dalje, ko ni videti ne ceste ne steze, ko zamolknejo ptičke in se ne čuje

druzega kakor grozno šušljanje stoletnih bukev, jim začne utripati srce, pogum medleti, noga se pomikati nazaj. Roza se jim smeje, jih nagovarja, zmerja, psuje — zastonj! One gredo nazaj, družba jo zapusti. To se jej zdi sicer nekoliko neprilичno, ali je ne odvrne od namena. Čez dobro uro pride do debele, izdolbene skale; v votlini opazi prečisto vodo, je zajame in se prepriča, da tako dobre vode še nikoli ni pila. Čez nekaj časa prisope tje star, jako prijazen mož, ki se ne more načuditi, da si je upala gospodična v tako samotni in obljudeni kraj. Začneta se pogovarjati. Roza vpraša starčka za skalo, kdo je naredil iz nje vodnjak.

On veli: Bog in nobeden drug. Tod se pasejo jeleni in srne in se hodijo sem napajat. V vsej tej tako prostorni gori ne najdete nikjer ne kaplje vode, razun v tej škavbi in pa v neki globočini, ki jo zovemo Bič, več ur od tukaj. Če se izgubi v Bukovju kak človek, ki ne ve za ta dva kraja, mora poginiti že od žeje, pa ga popade tudi lahko kaka zver ali pa se ga poloti neka čudna omotica, da hodi semtertja zmerom po istem mestu in ne najde nikoli več sveta in domačije. Take izgublence požro volkovi in krogarji, kosti se valjajo po zemlji, dokler ne iztrohne. Videl sem jih enkrat cel kup, črepina je jela migljati in se premetavati, vsi tovariši so mi pobegnili, jaz pa sem se prekrizal in glava se je tisti hip zopet umirila. Dalo bi se veliko praviti o grozah in strašilih tega gozda, ali ne utegnem; dodelal bi rad danes cel seženj. Z Bogom! Če ne poznate dobro pota, bi vam svetoval, da se vrnete.“

Roza se zahvali in odide dalje. Kar je povedal stavec, je še bolj užgalo njeno domišljijo; ta samota

se jej je videla ne le prijetna, ampak tudi prepomenljiva in usodna; bila je prepričana, kar jej je odločeno in namenjeno, se mora izpolniti tukaj. Za orodje svoje usode je smatrala razbojnika Žura in ni čisto nič dvomila, da se bo namerila nanj.

Lukenjska gospa je vsa odrevenela, ko je slišala, da se Roza ni hotela vrniti z drugimi gospodičnami. Bala se je zanjo tembolj, ker je poznala njeno napetost in užganost. Poslala je za njo hlapce; ali iskali so jo zastonj. Že je napočil mrak in Roze ni od nikoder. Hlapci so blodili vso noč s svetilkami po Bukovju, klicali jo, vpili, kar je grlo premoglo, ves trud je ostal brezvspešen. Drugi dan najame gospa več ko trideset lovcev in dečkov, obljubi vsakemu sijajno plačo, če jo najdejo. Mine dopoldne, iskalcev ni. Še le proti večeru prineso Rozo na vejah onemoglo in blede, kakor mrtvo. Zasedili so jo psi v globokem jarku med grmovjem. Ležala je na tleh, ni ne govorila, ne se gibala. Zdravnik potolaži prestrašeno gospo, da se bo bolnica kmalu zavedla in okrepčala. Tako se je tudi zgodilo. Rozi se ni pripetila nobena druga nesreča in sila, premagala sta jo zgolj trud in lakota.

Ta neprijetnost je koristila deklici vsaj toliko, da ni poželega več romantičnih prizorov in primerljajev. Nekaj časa so ljudje skoraj mislili, da se je čisto spametovala. Ali to ni bilo mogoče. Ko je prišla nazaj na Vinico, je sedla zopet k bukvam in jih ni dala iz rok od zore do kasne noči. Veselili so jo zdaj pesniki in romani tiste vrste, ki se zovejo sentimentalni. Jela je plavati in topiti se v nemški občutljivosti. Mesto po čudovitih prigodbah, čarobijah, skrivnostih, nepredobitnih junakih, je hrepenela po zvestem srcu, po

sladki, tihi ljubezni, po neskončnem objemanju in poljubovanju, po idiličnem življenju. Lenobe se ni odvadila, kajti tudi po tej novi blagovesti nima važnosti in cene noben drug posel razun tistega, ki budi, goji, podpira in pospešuje ljubezen. Najrajša bi bila pustila starše in ves svet in se naselila daleč od mest in vasi v kaki mirni dolinici. Tu bi slonela na prsih svojega mileta, bi mu odkrivala svoje občutke, bi poslušala njegovo ljubavno šepetanje, bi umirala od rajske radosti v njegovih objemih in poljubcih. Svet je zaničevala in sovražila, ker ne spozna za svojega edinega vladarja človeškega srca. Učenost, modrost, vsi plodi razuma so se jej zdeli ničemurni in puhli; slavohlepnost in željo po blagu je smatrala za poglavitni nasprotnici nravnosti in sreče. Brezsrčne učenjake je delala v isto vrsto s tatovi in morilci. Čutila se je nezrečeno nesrečno, da ima očeta, čegar misli in besede se vrte edino okoli dobička. Po njenem mnenju so bili vsi znanci požeruhi, pijanci in neslani gizdelini, ki se zato toliko pehajo in ubijajo, da bi mogli dobro jesti, piti in oblačiti se. Na domače kraje pa ni več godrnjala, da niso prijazni in ljubki. Dostikrat je zakliknila navdušeno: Kako lepa si ti, dolenjska zemlja! Kako srečno bi se na tebi prebivalo, ko bi priznali tvoji ljudje vrednost in pravico človeškega srca!

Dobila je prepričanje, da je glas srca glas božji. To trjenje je resnično, ali nikdar ne smemo prezreti, da nam odmeva glas božji tudi iz pameti in razuma. Pravo in stanovitno srečo vtemeljuje toplo srce le v soglasju s hladno pretresajočim duhom. Potrebo tega soglasja zametujejo sentimentalni romani, zavrgla jo je tudi njihova verna učenica Roza. Če vidijo modri starši,

da ljubi njihova hči moža, pri katerem bi trpela pomanjkanje ali druge nadloge, je naravno in tudi dolžnost, da ne privolijo v tako zavezo. Kdor prilastuje vso pravico srcu, pa poreče, da je to postopanje okrutno in nečloveško. Tako je mislila tudi Roza, da za dober zakon ni treba družega kakor ljubezen; ljubeči da trpe radi vsako revščino in je pravzaprav še ne čutijo ne. Če bi jej starši zabranili ljubezen, je za trdno namenila, postaviti se jim po robu, odreči jim vsako pokornost, kajti v takih rečeh nimajo ničesar govoriti. Srce je svoj gospodar, svoj postavodajalec. Za kogar bi se oglasilo, hotela ga je ljubiti na vso moč, do zadnjega zdiha vkljub vsem neprilikam in oviram. Nasprotovanje se jej je zdelo mikavno in zelo potrebno, da dokaže človek svojemu dragemu silo, resničnost in stanovitnost svojih čutov.

Grom je vzel v službo brhkega fanta, da bi mu pazil na vinograde in pomagal tudi kaj na polju. Francelj je živel doslej pri župniku, svojem stricu. Navadil se je pri njem dobro peti in tudi zlagati pesmi. Če je umrl kak duhoven, je precej splezal na pegaza in naredil ranjkemu nagrobnico, včasi po sto kitic dolgo. Vsakemu je dal vse čednosti, katere zapovedujeta vera in cerkev. Ko mu je pobrala naduha strica, ni utegnil nič žalovati, še kropit ga ni prišel več ko enkrat. Zaprt v svoji spalnici je strugal verze in rime dva dni in dve noči. Rodil je res tako ogromno pohvalnico, da je popisal dve šolski teki. V neki mestni hiši so se spričo Groma pomenkovali o mladem pesniku in ga omilovali, da stoji zdaj brez rodbine in prijateljev, osamljen in zapuščen. Grom veli: Dokler je mlad, mu ne bo sile. Naj pride k meni, mu bom

že našel dela dovolj. Po naši Veselici naj si piska in poje, kolikor ga je volja.

Z novim oglednikom je bil zadovoljen; storil je natanko vse, kar mu je ukazal; ni ugovarjal, niti postopal in lenaril. Gospodar se je lahko zanašal nanj; bil je tako po pasje ponižen in podložen, da bi bil držal mesto njega brez plačila tudi batine. Drugi posli so se mu umikali in se ga bali, ker so že prvi teden opazili, da vohunari in ovaja. Francelj je imel lastnost, da se je kmalu prikupil poglavarjem, vsem drugim ljudem pa kmalu zameril.

Roza je ogledovala fantov obraz in život, poslušala njegovo govorjenje in popevanje in se je vanj — zaljubila. Nekaj dni je zdihovala, jokala in premišljevala, dokler je bukve ne spomnijo, da ni za deklico nič sramotno, če razodene prva svoj občutek, ne da bi počakala na mladeniča. Naglo je korakala v vinograd, kjer je Francelj menda kolil, mu povedala z gorečo besedo, da ga ljubi in ga vprašala, če jo hoče za ljubico in kmalu, če Bog da, tudi za nevesto. Fantu se še nikoli ni ponudila nobena kravarica, nikar gospodična in grajska hči. Sreča ga je doletela tolika in tako iznenada, da se mu je kar zvrtilo v glavi. Rozi je stiskal roko, ali govoriti ni mogel nič. Objemati in poljubovati je začela ona, on bi se morda ne bil tako brž domislil. V vinogradu sta ostala in se ljubila do mraka, nemara še nekoliko v mrak.

Ta dan se je zdel Rozi najlepši izmed vseh, kakor da ga je sam Bog zapisal z zlatimi črkami v knjigo njenega življenja. Saj pa sledeči ni bil meden. Francelj je gizdavosti kar pihal, da ima tako imenitno šoc'ko. Pri večerji ni hotel z nikomur nič govoriti. Če

ga je kdo kaj vprašal, je zarenčal in pljunil. V postelji pa je to reč bolje premislil in se kmalu iztreznil. Jel ga je obhajati tak strah, da ni mogel zaspati. Bil je navihani in premeteni, kakor marsikateri dolenski fant. Kar ni kazalo dobička, ga ni moglo dolgo mikati. Dejal je sam v sebi: Iz te moke ne bo zame nikoli kruha. Neumnost bi se izvedela kmalu kakor vsaka druga. Grom me bo pograbil, oklofutal in vrgel iz hiše. Tožiti se nanj do zdaj ne morem. Tako dobro se nisem še pital, kar sem na svetu. Pri stricu sem jedel ostanke, pil vodeno brozgo, nosil poguljene in raztrgane cape. Grom mi daje dobro hrano, vsak dan polič izvrstne zelenike in plače toliko, da si bom napravil vsako leto po dve novi obleki in mi bo še kaj ostajalo. Pri stricu nisem dobil okroglega drugače, če mi ga je vrgel kak gost kakor beraču. Te službe se je treba držati. Avša mi je rekla, da bo moja nevesta. Boš malo počakala, tičica! Tako aboten pa že nisem, da bi to verjel. Komedijo moram razodeti materi, pa precej, da me ne preteče kak nevoščljivec. Baba ne stiska, ni vraga, da mi ne bi padlo kako čedno darilce. Ko bo videla, da sem jej tako zvest služabnik, me bo gotovo imela še dokaj rajša ko dozdej; mogoče, da se mi plača kaj poviša.

Tako praktično je modroval Rozin ljubček. Drugo jutro pride v grad in pove Gromovki, da bi govoril rad z njo na samem. Ona se zapre z njim v obednico in izve vse. To se ve, da je Francelj zamolčal, kar bi bilo moglo njega kaj okaditi. Nada ga ni prekanila. Gospa mu je potisnila v roko bankovec in mu obljubila, da mu bo dokazala svojo hvaležnost še ob drugi priliki. Ko odide fant, pokliče Rozo in jo začne z ostro

besedo karati, da se je mogla tako zavreči in izgubiti, da lovi služabnika. Dekle ostrmi, kako da mati to ve, ali se hitro ohrabri in veli s trdnim glasom: „Nikar se ne jezite, saj nimate nobenega vzroka. Življenje sem prejela res od Vas, ali zdaj je moje. Nobenemu človeku, pa niti Vam ni dal Bog pravice, da bi mi ga smeli ostrupiti in uničiti. Brez ljubezni ni vredno tega imena. Jaz poslušam zapoved svojega srca in ljubim Franceljna. Do smrti me ne odtrga od njega nobena sila. Za vaše pridige ostanem gluha na vekomaj. Jaz sem Franceljnova, Francelj je moj. Te besede, zapomnite si dobro, smatram za tako svete kakor božji evangelijski. Ne drznite se, oskruniti to svetost.“

Gromovka ni vedela, ali bi se smejala ali jezila. Jela je kričati, da se je čulo lahko na dvorišče: „Prismoda! Kaj misliš, da je Francelj taka trapa kakor ti? On dobro ve, da ne more in ne sme marati zate, ko bi tudi hotel. Saj mi je prišel sam povedat, kar ti očitam. On je pameten in pošten fant, neče se zameriti gospodi, kateri služi. Pravkar je bil tukaj. Za novico sem ga še dobro obdarila; saj vem, kako negodnico sem si odredila. Ko mi je razkladal tvojo grdobjo, me je bilo tako sram, da se nisem vedela kam djati. Fej te bođi!“

Zadnjih besed ni Roza več slišala. Pokrila si je z rokami obraz, stala je trenutek nepremično kakor kamen, potem se je zvrnila na tla. Da more izdati dragi svojo milico, ni še nikoli slišala, ni brala še v nobenih bukvah. Ta udarec je bil tako strašan, da jej je vzel vso zavednost, čudo, da ne tudi življenja. Prestrašena mati jo je dala odnesti v posteljo in poslala po zdravnika. To pot je bolezen dolgo trajala. Vročina



in mrzlica sta trpinčili Rozo cele tri mesece. Mešalo se je revi neznansko. V svojih blodnjah je preklinjala ljubega in se mu grozila z božjim in svojim maščevanjem. Ko so se možgani nekoliko pomirili, se je začela jokati, veliko dni in tednov so jej tekle gorke solze po izgubljeni ljubezni.

„Zdravnik je čas,“ pravita Prešeren in vsakdanja skušnja. Roza je okrevala in se kratkočasila zopet z — romani! Med vsemi Gromovimi znanci in znankami se ni našel noben toliko izobražen in izveden človek, ki bi bil razjasnil njihovo škodljivost in dokazal potrebo, da se deklici prepovedo in odvzamejo. Prebiralala jih je zopet dan na dan, od zore do kasne noči. Nastopila je tretja doba njene nesreče. V roke je dobila knjige Klavrenove in drugih takih literarnih prascev. Ti pisuni so se rogali čednosti, zasmehovali čisto ljubezen, mesto nje so priporočali in hvalisali z zapeljivo besedo meseno uživanje. Po njihovih brezbožnih naukih nima devištvo nič vrednosti, samski stan nič posebnih dolžnosti, zakonski nič posebnih pravic. Kakor se pari odraščena živina, naj bi se parili tudi odrasli ljudje brez razločka, naj so oženjeni ali ne. Razlegalo se je geslo: Vživaj! samo pazi, da prikriješ greh in utečeš nadležnim nasledkom.

Kdor verjame takim strahotam, ne more niti staršev dosti spoštovati, kajti si misli, da so ga zardili zgolj iz spolnega nagona, ne pa zato, da ga bodo ljubili kakor punčiko v očesu in ga odgojili za dediča nebeškega kraljestva. Peklenska plaža tujih romanov je oblatila in osmradila dozdej neomadeževani venec uboge Roze, predno je dopolnila še dvajseto leto. Po lastila se je je ognjena, skoraj neudržna pohotnost.

Samote ni več iskala, v tovarišiji se je nemirno premikala semtertja, oči so jej švigale poželjivo po možakih. Če se vpraša, ali jej ni branila tega prirojena ženska sramežljivost in vera, se mora žalibog odgovoriti, da ne. Katera ne zarudi ob takem branju, ne zarudi niti ob kvantanju in v izkušnjavi. Tudi vera ni mogla pustiti v njeno srce globokih žil. V mestni šoli se je učila krščanski nauk po nemško, tedaj v jeziku, ki ga je začela komaj razumevati, prijel se je samo spomina, ne pa duše. Tako jej je razlagal brezvestni katehet. Še mnogo grje je ravnal z njo učitelj. Stari grešnik je bil navajen, učenke, ki so že nekoliko odrasle in dozorevale, božati, objemati in otipavati! Delal je to veliko let, nobena mati se ni dvignila zoper pohujšljivca, nazadnje je bil za kazen samo odpuščen.

Roza se je pogrezala bolj in bolj v blato nepravnosti, razuzdanka je jela napadati popotnike, zahajati v hlev k domačim hlapcem! Ostal je samo en izgovor zanjo: Zapuščala jo je pamet. Govorila je sama s sabo, smejala se brez vzroka, postajala po celo uro na enem mestu, naenkrat pa zakričala in pobegnila, kakor bi jo kdo podil. Vse to je starše strašno žalostilo in skrbelo. Mati se je jokala vsak dan, želela smrt sebi in hčeri. Oče je prosil in opominjal, se togotil in kled. Ne z lepo ne z grdo se ni dalo nič opraviiti: Roza je s svojo predrzno nesramnostjo vso okolico čedalje bolj nadlegovala in pohujševala. Ko jo Grom prav trdo prime, zažuga mu s šibo in veli: Striček, ne zmerjaj me! Veš, teh naukov sem sita. Kdo mi je kriv? Brez tebe ne bi bilo mene in brez mene ne bi bilo moje sramote in nesreče.

Ko mati vidi, da je otrok dvignil šibo na očeta, se tako zgrozi, da pade znak in omedli. Ko se zopet predrami, zavpije: Moj Bog, s čim sem se ti tako pregrešila, da mi pošiljaš to gorje! Ne! Ta pošast mi ne sme priti nikoli več pred oči. Rajša vidim gada kakor njo. Kaj poreko ljudje? Moja hči, grajska gospodična taka zver, taka rokovnica, oh! oh! Smrt, kaj čakaš? Naša mrva je zrela za koso. Gromovka se je res pokorila težko za gosposko lahkoumnost, da ni zahtevala od Roze nobene pridnosti, še veliko bolj pa za svojo nezakrivljeno nevednost, v kateri se je bila še veselila pogubljivega branja svoje hčere.

Grom se na otroka ni srdil nikoli dolgo; zamišljen v svoje kupčijske in obrtnijske posle se ni menil dosti za nobeno drugo stvar, niti za notranje razmere svoje rodbine. Ali dasiravno ni delil jeze in obupa svoje žene, se je preveril tudi on, da tako ne more ostati, da je treba Rozo izročiti zdravnikom in jo poslati kam drugam, da ne dela doma sramote in pohujšanja. Odpeljal se je v mesto in sklical zbor treh doktorjev, da mu svetujejo in pomorejo. Doktor je bil med njimi pravzaprav samo eden, vojaški. Drugi se je izučil kirurgije in se je smel zvati le magister. Tretji je spadal še v nižjo vrsto zdravnikov, ljudje mu niso rekli nikoli drugače kakor padar in s tem naslovom je bil popolnoma zadovoljen. Ko konča Grom svoje tožno oznanilo, se oglasi najprej magister kot najstarejši. Ta mož je imel navado, da je najprej ozmerjal človeka, zakaj ni prišel prej, potem pa ga pozdravil prav prisrčno, mu stisnil roko in obljubil velikodušno svojo podporo. Najbolj so ga mikali razni strupi; o gadih je napisal celo knjižico; po njegovem prepričanju umi-

rajo od gadovega pika premnogi ljudje, dasiravno se ga ne morejo vselej spomniti.

Da ne opusti šege, je Gromu očital najprej nemarnost, potem je pritisnil prst na nos in rekel po dolgem premišljevanju: „Grajski gospod! Ni dvombe, da je vaša hči stopila na gada. Pripovedovali ste nam obširno, kako je živela in da se je posebno rada sprehajala po Veselici. Hrib se obrača proti solncu, zato raste na njem tista odlična kapljica, ali prav zato se ležejo ondi tudi gadi. Od njihovega vgriza človek lahko znori, toda ni treba, kakor se nekaterim blede, da bi umrl.“

Vojaški doktor je na to vprašal, če je Roza kaj lepa in če ima obilne prsi. Ko mu Grom odgovori, začne se mu zijati, potem veli: „E veste, jaz pravim, da ni nobena nesreča, če se zmeša pamet. Človek živi tja naprej, se ne jezi, se ne briga, ne trudi. Kadar se smejemo mi, je vse nekako prisiljeno, ex offo; edini norci se smejejo od srca. Če tudi včasih zajokajo, ne čutijo nič žalosti, nobene bolečine, solze jim teko iz vrečice mehanično.“

Zdaj pove svoje mnenje padar. Slovel je za prvega neotesanca v celi okolici. Trdilo se je sploh, da žali človeka še takrat, ko se mu hoče prilizovati, da kolne, kadar misli, da moli. Grajščak je dobil od njega tole pod nos: „Jaz se čisto nič ne čudim, da je vaša hči zblaznela. Norec raja norca. Vi niste drugo, ko priprost novomeški špisbirger. Tej čobodri se je prime-silo nekaj kurje krvi. Okoli mesta ste videli grajske kurnike pa ste zvihrali in jeli siliti vanje. Res ste se priplazili na Vinico, pravim priplazili, kajti potrebovali ste dosti moledovati, priporočati se, preklinjati se, po-

niževati se, lizati gospodi pete in pljunke — ali kaj za to? Kaj ne, da je le steklo? Teletina mi diši, čeprav tele ni bilo moje. Svet vas zdaj hvali, kako ste razumni. Bedak je pozabil, da ste si pridobili vse to s svojo vrtoglavostjo. Vrtoglavost pa ni nič drugega ko norost. Kar trpi vaša milostiva gospodična Roza, je tedaj podedovala po očetu.“

Grom ni zameril nič ne magistru ne padarju, kajti je oba že poznal; grenko smehljaje se je prosil zdravnike še enkrat za dober svet in pomoč. Možje mu rekó, da naj malo počaka in se oddalijo v bližnjo izbo na posvetovanje in dogovor. Čez pol ure pridejo nazaj, v ime vse trojice veli Gromu magister, da se mora Roza vsekako preseliti v kak drug kraj. Najbolje bi bilo, če jo da v ljubljansko norišče. Ako jo hoče odpeljati drugam, se tudi ni bati, da mlada deklina ne bi ozdravela. Toda, treba se bo držati natanko teh pravil: Roza se mora znebiti vsakega društva in vsake knjige. Naj se zapre v prostorno, zračno stanico. Vina in cvetne pijače sploh ne sme pokusiti, niti jesti kave, mesa in drugih gosposkih jedil. Živi naj prosto kakor kmetje ob mleku, kaši, močniku, kislini in črnem kruhu. Stanuje naj, kolikor je mogoče na hladnem, ne sme se jej dati ne topla obleka ne močna odeja. Vsekako je bolje, da nekoliko zmrzuje, kakor da se poti in mehkuži. Sploh se mora odstraniti vse, kar bi jej moglo vnemati kri, razdraževati čutnice in motiti glavo. Na vsak način pa jo morajo doktorji sami videti, da se prepričajo, če ne bo treba morda kakega drugega pripomočka.

Grom se zahvali gospodom in jih vpraša, če utegnejo iti precej z njim. Vsi trije pravijo, da imajo čas in gredo v kočijo.

Ko spozna Roza zdravnike, se jim zakrohoče in veli: „Ali mislite, da ne vem, po kaj ste se privlekli? Prišli ste gledat mene. Jaz pa ne maram za take grde dedce. Vi, doktor, menite, da ste lepi. Ko bi videli našega Jernejca in Jožka, bi vas moralo biti sram.“

Gospodje se pogovarjajo z njo dobro uro in jo opazujejo. Potem reko Gromu, da nimajo ničesar dodati, naj se drži tega, kar so mu povedali v mestu. Po njihovem odhodu se napoti grajščak k svoji ženi in se dogovarja z njo, kam da bi se hči poslala. Nazadnje odločita izročiti jo brigi svojega nekdanjega oskrbnika, kolovškega gospodarja Vihta. Drugo jutro se odpelje Grom na Kolovec, vprašat Vihta, če prevzame Rozo. Mož je zadovoljen. Še tisti dan dopoldne dobi dekle zapoved, da se napravi in sede v kočijo. Gromovi so se bali, da se bo ustavljala in hotela vedeti, kam pojde, in za kako dolgo. Ona pa ni vprašala in rekla nič, šla je molče na voz, ne poslovivši se niti z materjo. Družina je izvedela, kaj se snuje in se je zbrala okoli kočije. Ko prime Grom bič in skoči na kozla, se obrne Roza proti hlapcem in jih pozdravi smehljaje se in mahaje z roko: „Z Bogom, zlati fantički! Z Bogom, moji ljubčki, moji srčki!“ Bila bi rada še kaj več govorila, ali oče požene konja in zadirja z njo proti vasi in od vasi naprej ob Krki naravnost proti Kolovcu.

Poglejmo, kdo in kakov človek je bil gospod Viht. Najrajši je slišal, če se mu je reklo „von Viht“; takó se je tudi podpisoval. Bog ne daj, da bi bil kdo dvomil o njegovem zlahtnem rodu. Takega predrzneža je smatral za najhujšega sovražnika. Ljudje so se sicer smejali tej bahatosti; trdili so močno, da je bil

njegov ded nemški iblajtar, ali so ga zvali itak „von“, ker se mu niso hoteli zameriti in ga žaliti. Gotovo je le to, da je napravil še jako mlad skušnjo za oskrbnika. Težko ga to ravno ni stalo. Zahtevalo se je, da zna po nemško brati in pisati. Oskrbnikov posel je bil, da je beležil grajske račune, da je dobro pazil na kmetiške dolžnosti in njihovo natančno izpolnjevanje, da je množil po mogočnosti dohodka svoje graščine. Novinec se je v teh rečeh po kratki praksi izuril. Vest je malo brigala te može. Slepabili in odirali so brez razločka kmete in gospodarje. Ne bom rekel, da vsi; govorim le sploh, da je bila to navada in pravilo. Največ postranskih grošev so jim dajale hoste. Najprej so se posekali hlodi za javno prodajo, to se pravi za graščino. Dražba se je vršila po redu in pravici; skupljeni denar se je pošteno odšteval graščaku; ta je bil zadovoljen. Ali lepega drevja je stalo brez števila; noben gospod ni vedel, koliko in kakih mu raste smrek, hrastov in bukev; v gozd se je hodilo samo zaradi lova, ne pa iz gospodarskih namenov. Človek je prišel k oskrbniku in ga prosil, da mu proda kak rkelj za stavbo, kako škrambolasto deblo za kurjavo ali kak voziček listja. Če je znal kupec molčati, sta se kmalu pogodila. Dobil je kar je pozelel, za pol cene, oskrbnik pa je vrgel denar v svojo možnjo in postregel sebi in kmetu brez razžaljenja svoje gospode, ki ni vedela ničesar.

Po deželi je šla starodavna govorica, da oskrbniki kradejo, ali posameznim se ni moglo dokazati to, kajti kradli so pametno: nikoli očitno in nikdar toliko na enkrat, da bi se bilo poznalo. Z nepoštenostjo se je vjemala jako plitva in puhla omika. Tega ne velim o

velikih oskrbnikih, ki so gospodarili z graščinami samostalno in so spadali v vsakem oziru med prave izobražence, včasih tudi med strokovnjake, ampak samo o tistih malih in nizkih gospodih, ki so se zvali frboltarji, pravzaprav pa niso bili drugo, ko prvi služabniki grajske gospode, podložni izvrševalci njene volje in zapovedi. Imel sem priliko, seznaniti se s marsikaterim teh slug; do malega vse sem našel po istem kopitu izučene in olikane. Navadno so izdelali normalne razrede. Za berilo jim je služila „Laibacher Zeitung“ in druga taka zagatna roba. Eulenspiegelna so znali nekateri iz glave; sploh se jim niso nobene bukve dosti priljubile, če niso bile kosmate ali vsaj burkaste. Tudi v pogovor so mešali kaj radi debele kvante. Kdor ni hotel ali ni znal kvantati, ni slovel med polovičarsko dolenjsko inteligencijo nikoli za pravega veseljaka in duhovitega moža. Svoj prislužek so nekateri oskrbniki zapijali ali ga tratili na ljubice, še drugi pa so stiskali in varčevali. Če so si nabrali po pravih in krivih potih v malo letih nekoliko tisoč goldinarjev, so si kupili kako veliko kmetijo, včasih tudi kako malo grajščino. Najlaglje se jim je posrečilo, če so služili pri zapravljivem gospodu in mu posojevali svoj denar. Za povračilo so dobili dostikrat lepo pristavico ali kak drug debel kos grajske zemlje, ker je lahkoumni gospod na tak način z najmanjšo težavo poravnal svojo dolžnost.

Naj se nihče ne čudi, da si graščaki niso iskali bolj omikanih in zanesljivih oskrbnikov. Plačevali so jim na leto največ po 300 goldinarjev. Za te krajcarje se tudi prejšnje čase, ko je denar več veljal nego danes, ni dobil lahko kak večč in pošten ekonom. Ob



tlaki in desetini se je izdelovalo brez skrbi, tatvina se ni opazila niti čutila. Oskrbniki so si prilastili toliko vnanje olike, da so z gospodo prav dobro občili, jej pripovedovali vse novice in govorce, jo razveseljevali na sto raznih načinov, da brez njih skoraj ni mogla prebiti. Delala je z njimi po svoji trmi in volji, jih zmerjala kakor pse, jim dajala brce in zaušnice. Oni so vse to trpeli in preprli, se dobrikali in prilizovali brez konca in kraja, jemali nase vsako sramoto brez godrnjanja, niso marali za nobeno reč kakor za svojo službo, za svoj dobiček.

Te in take lastnosti si je prisvojil z zvrhano mero tudi gospod Viht. Gotove plače ni sicer prejemal več ko dvestopetdeset goldinarjev, ali stanovanje na Vinicah ga ni stalo ne krajcarja in jedel in pil je pri Gromovih jako dobro in tudi brez plačila. Marsikateri goldinarček se je vlovil še posebej. Grom je skrbno gospodaril, ali se ni utegnil poleg tolikih opravil meniti za vsako malenkost. Natanko se niso štela ne vedra vina, ne prodani hlodi in drugi pridelki in izdelki. Če je nastavlil razumen človek mavho, je padel vanjo marsikak drobljanec brez vednosti in zamere gospodarjeve. Curek ni tekel na debelo, ali kapljalo je po malem zmerom.

Vihta sem spoznal pri nekem prijatelju na obedu. Društvo se je pomenkovalo o našem narodnem gibanju. Mož je dolgo le poslušal, na zadnje se je oglasil tudi on: „Jaz v svoji rodovini govorim samo po nemško, ali zato ne sovražim slovenščine, Bog varuj! Čutim se prav rad in s ponosom za Slovence. Slovenci nismo bedaki ne. Tujci mislijo, da nas bodo

prekanili, ker smo tako ponižni in pohlevni, ali se motijo. Kar naenkrat jim prilezemo za hrbet pa jim odščipnemo tu košček, pa spet tam košček mesa. Kadar jih začne preveč boleti, pademo pa na kolena in prosimo lepo za zamero. Zdaj jih je treba hvaliti, božati, šegetati, da se nam morajo smejati, dokler ne poginejo od prevelikega šegetca in smeha.“ Ob teh besedah skoči tovaršija kvišku in jame srdito ugovarjati. Viht je slovenski značaj grdo osramotil, ali samega sebe in svoje tovariše je popisal izvrstno. S svojimi poglavarji so postopali ti sleparji do pičice tako, kakor je trdil za Slovence, da delajo s tujci. Viht se je malo izobrazil, ni razumel ne gospodarstva, ne kaj družega. Še sedanji nemščini ni bil kos; pisal je zlog, oblike in fraze, ki so bile navadne na koncu preteklega stoletja. Tem bolje pa se je znal gospodi sladkati, hliniti se, lagati in laziti. Gromovim se je zaril v srce kakor klop za kožo. Sosebno gospa ga je povpraševala za svet v vseh neprilikah in važnih zgodah. Kaj jedrnega je malokdaj povedal, ali sukal je besedo tako umetno semtertja, da ga človek ni mogel spoznati za bedaka. Delal je grozno nerad, po deset ur spanja se mu je zdelo za zdravega človeka premalo. Vkljub temu, da je svoje dni večidel prespal in presedel, si je znal prav zdatno polniti svojo torbo. Komaj mu je preteklo deset let na Vinicah, pa je že premogel dobre štiri tisoče rajnškov. Jel je misliti na neodvisnost, na svoje gospodarstvo, na ženitev.

Na prodaj pride Kolovec; Viht ga kupi; polovico plača, drugo ostane na dolgu. Gradiček je veljal le šest ali sedem tisoč in ni bil ne lep ne velik, ali je stal na dobri priliki in v kaj prijetni okolici. Hosta, vino-

grad in njive so ležale vse skupaj in precej okoli hiše. Podložnih kmetov se je štelo samo do štirideset. Viht je srkal in pil tem revežem tako premeteno kri in mozek, da so mu zalegli več kakor drugim graščakom cela stotina. Drugje so kmetje delali le nekatere reči zastonj, nakladale so se le nekatere davščine, na Kolovcu se je moralo storiti in dati brez plače vse, kar je gospodar potreboval. Upornikom se je natvezla taka pravda, da niso dolgo rogovilili. Viht je razumel najti še dosti drugih prihodkov. Če so bližnji graščaki kam odšli, je pazil na njihove delavce, gozde, gorice, polja in travnike. Ob takih prilikah se je speljalo marsikaj na Kolovec, kar je spadalo po pravi pravici drugam, nazadnje se je vjel za trud še kak srebrnjak posebej, ker se gospoda niso mogli pokazati svojemu čuvaju umazano. Izročevali so Vihtu dostikrat tudi pravde, kupčije in prodaje, sploh vsa bolj sitna in zamudna opravila. Denar mu je letel od vseh strani skupaj, da bi bil grad prav lahko poplačal. To se pa ni zgodilo, ker je hotel kot graščak dobro živeti in po gosposko trositi. Skrb, varčnost, misel na bodočnost se mu je zdela nepotrebna in sramotna. Prascev ni doma nič redil; dejal je, da ga zaboli uho, če sliši kruliti to žival. In tako je moral kupovati še veliko družega, kar bi si bil lahko sam odgojil in pridelal. Otroci so se množili, bolj odrasle je trebalo poslati v šolo, stroški so se dvigali, prihodki ostali enaki, morali so se delati dolgovi, najprej na vero, pozneje radi slabega povračevanja na graščino. Viht je pritiskal kmete čimdalje hujše, sleparil sosede in znance čimdalje grše, sušica v denarnici pa le ni hotela zginiti. Premišljeval je noč in dan svojo nadlogo; pravih pripomočkov pa se

mu ni ljubilo rabiti; bil je prezložen in preošaben, da bi začel varčevati.

V tej stiski mu ponudi in pripelje Grom svojo hčer. Lahko se misli, s kolikim veseljem jo je Viht pozdravil. Dobil je v hlev kravico, ki mu je obetala obilno mleka. Grom mu je obljubil tri sto goldinarjev letne plače v srebru. Pred petindvajsetimi leti je bil to ogromen denar. Viht je kmalu izračunil, da bo prejemal teh tristo kakor zastonj, da so mu padli kakor z neba. Stroškov mu ne bo prizadela Roza nikakršnih. Zdravnike bi bil kar poljubil za njihove blagodatne ukaze. Navdušeno se zakolne Gromu, da mu bo pazil na hčer bolj skrbno kakor na svoje lastne otroke. Viniški gospod se mu zahvali za to dobroto in se vrne domu popolnoma zadovoljen in prepričan, da je dal Rozo v dobre roke.

Zmotil se je grozovito, da še nikoli tako v svojem življenju. Te „dobre“ roke bo morda žgalo prokletstvo božje, ko bodo že zdavnaj trohnele v grobu. Viht je jel ravnati z Rozo že precej prvi dan ne kot z ubogo bolnico in gosposko hčerjo svojega nekdanjega gospodarja in dobrotnika, ampak kot z najprostejšo hudo dodelnico in divjo zverjo. Zaprl jo je v mračno stano, ki se zaradi vlage ni mogla rabiti še za shrambo ne. Metal je vanjo pohabljeno orodje, pleve in drugo tako šaro. Edino okno je bilo tako visoko od tal, da ni dosegel še odrasel človek do njega. Še hriba in hoste, ki se je dvigala za ropotarnico, ni mogla Roza videti. Pa niti čuti ni mogla nič. Ječa ni bila pri tleh, ampak visoko gori pod streho. Moral je vstati pred hišo že silen hrup, da je došel kak zamolkel glas do njenega ušesa. Svojega zapora ni smela nikdar

zapustiti, svežega zraka nikoli uživati, očesa si nikoli razveseljevati s pogledom božjega solnca in sveta. V tej strašni ječi so jej tekle ure dan za dnem, leto za letom. Hrana se ni kuhala za njo ne gosposka, ne prosta kmečka; dobivala je to, kar je ostajalo družini, največkrat ričet in nezabeljen in skoraj neslan močnik. Kadar ni nič ostalo, jej je dekla prinesla v leseni posodi pomije, in včasi je morala še teh stradati. Mesto mrzle vode je pila kalnico, ki je dostikrat tako smrdela, da je ni mogla pokusiti. Ob takem živežu, ki bi se bil gnjusil vsakemu beraču, je živela jetnica dan za dnem, leto za letom. Nastopila je huda zima, da je vse škripalo in so ljudje najrajši oblegali peči. Roza se je zastonj stiskala k svoji, ostala je mrzla o vseh svetih in o božiču, o treh kraljih in o svetem Pavlu, dekla ni smela užgati v njej ne enega polena, ne najmanjše trščice. Tako je prezebala Roza vsako zimo, dan za dnem, leto za letom. Viht je pustil na njej samo srajco, vso drugo obleko jej je pobral; spati je morala na tleh na sami slami brez blazine, brez žimnice, brez slamnice, brez pokrivala; dali jej niso nič družega ko eno rjuho za odejo; privoščili jej niso tedaj niti dobre oprave niti gorke postelje.

V tej neznanski revščini, ki je še cigan ne pozna, je životarila Roza dan za dnem, leto za letom. Srajca in rjuha se jej ni nikoli premenila, ostali sta na njej, dokler nista sprhneli in zgnjili. Ravno tako slama. Posode, v katero je opravljala potrebo, ni vzel in očistil nihče po celih štirinajst dni. Po tleh se je nakopičilo nesnage, da je bila groza. Pometla so se vsak mesec enkrat in prav po večem, čisto samo takrat, kadar je prišel Grom, oprala in požuljila pa nikoli. V tem smradu

in blatu je gnila in gnila grajska gospodična dan za dnem, leto za letom. Najstrašnejša nesreča je bila, da ni mogla poginiti. Njen izgled dokazuje sijajno, da je narava nekaterega človeka trša od kamna in jekla.

Kako pa so mogli gledati to nečloveško trpinčenje z mirno dušo njeni starši? Vzrok je, ker niso nič vedeli zanj. Mati si je izbrisala hčer iz srca; vesela, da jej ne sramoti več hiše, se ni zanjo dosti brigala, kako se jej godi; najljubši jej je bilo, da je vpričo nje nihče ni jemal v misel. Oče pa ni pozabil in zanemaril svoje dolžnosti. Viht mu je moral poročati vsak mesec o Rozi; vsake kvatre je poslal na Kolvec velikega hlapca z oblačili za hčer in z darovi za njene varhe; po enkrat, tudi po dvakrat na leto jo je prišel sam pogledat. Ali vsa ta skrb ni pomagala nič, ker je znal Viht tako po mojstrsko preslepiti človeka, da mu ni bilo mogoče spoznati resnico. Navadno je pisal Gromu, da Rozi ne gre ne na bolje ne na hujše, v vsakem listu mu je tudi razkladal, kako neutrudno in nežno jej streže in da stori zanjo vse, kar mu zapoveduje srce in razum, vest in poštenje. Kadar je pri-lomastil z bisago veliki hlapec Balant, mu je podal roko, ga vprašal za zdravje in „šocko“ in peljal precej v obednico. Dal mu je prinesiti dišeče starine, speči pišče, skuhati kračo ali par klobas in postaviti predenj kruh iz najlepše moke, ki ga je jedel z družino samo pri kavi. K hlapcu je celo sedel, se z njim menil in šalil, napijal na njegovo zdravje. Ko ga je napasel in napojil, mu je dejal: „Če ne verjameš meni, da je Roza v dobri hiši, pa jo pojdi sam vprašat.“ Balant, po tolikem gostoljubju ves zamaknjen, se je tega sramoval in branil z besedami: „Če sprejemate tako lepo

že mene ubogega služabnika, skrbite gotovo še stokrat lepše za bogato gospodično. Doma porečem, da sem našel vse v redu, kakor mora biti.“

Še bolj zvito je Viht prekanil Groma. Skusil je vselej za naprej zvedeti, kdaj da pride. Pred dohodom se je napotil k Rozi v ječo pa jej začel razlagati, kako strašno jo črtijo njeni ljudje; hoteli so jo zapreti v podzemeljsko luknjo, z velikim trudom da je izprosil zanjo to stanico. Svaril jo je, da naj za Boga svetega ne nadleguje očeta za nobeno milost, kajti bi jo tisti hip dal zagnati v klet. Roze ni bilo treba dosti odgovarjati. Še take čase, ko se jej je najbolj mešalo, je bila za trdno prepričana, da jo morajo starši neizmerno sovražiti, ker bi je drugače ne bili vtaknili v ječo. To domišljeno sovraštvo je vnelo v njej neugasno jezo. Hotela jim je kljubovati, na noben način jih ne bi bila mogla prositi, da jo izpuste. Ta dan je dekla ječo lepo počedila, prinesla vanjo dobro posteljo, je postregla deklici s tečnim obedom in jej dala raznih oblačil, da se očetu ne bi gnjusilo, videti jo v sami, zamazani srajci. Grom je prišel, ko je bilo že vse pripravljeno. Ko je pogledal v stanico, ni opazil nobene grdobije, nobenega pomanjkanja. Vprašal je hčer, kako je? Ona je vselej odgovorila: „Hvala, prav dobro.“ Kdo bi zameril starcu, da je verjel svojim očem in ušesom in se vračal z dobro vestjo na svoje Vinice nazaj?

Ali kako je moralo biti v teh okolnostih mučnici Rozi pri srcu? O svojem življenju in premišljevanju v zaporu se ni rada menila, zato ne morem dosti povedati o njem. Lakoto in žejo je prenašala brez joka in bridkosti, s tiho togoto. Po zimi se je prva leta kar zvijala in je ljuto ječala in rjovela, da se je slišalo po

celem gradu. Družini je popadalo iz rok delo in žlica od groze in obžalovanja. Sčasoma se je nekako navadila mraza, trpela ga je drhte ali brez vpitja. Romani so jej blodili dolgo časa še po glavi, včasi se je zabavala z junaki, drugikrat z rahločutnimi mileti, za spremembo tudi z viniškim Jožkom in Jernejcem. V bukvah je brala o zaprtih deklicah, katere je rešil na čudovit način kak velikodušen vitez. Čutila je velik ponos, da se sme med te preganjanke šteti tudi ona, prešibalo jo je radostno upanje, da bo tak vitez odprl tudi njeno ječo. Sede na tleh je včasi prepevala po cele ure Göthe-ovo „Kennst du das Land“. Dostikrat pa se je je polotila smrtna otožnost, da je butala z glavo ob steno.

Dvakrat je pobegnila iz Kolovca, brez dvombe s pomočjo usmiljenih dekel. Prvič je hotela priti do lukenjskega gradu in skočiti s tamošnjih pečin. Ali Viht je ostro pazil nanjo. Poslal je za njo hlapce z zaprtim vozom. Došli so jo blizu Novega mesta, jo podrli na tla in natepali tako nemilo z metlami, da je omedlela. Vrgli so jo v kola kakor konjederec crknjenega psa. Ko je drugič utekla, je namenila iti na Vinice, da prekolne svoje roditelje in si zarine pred njihovimi očmi nož v srce. To pot se je izmaknila Vihtovim rabeljnom, pol ure od Vinice so jo prijeli Gromovi znanci in brat jo je peljal v očetovi kočiji nazaj na Kolovec. Ker jej je truplo od stradeža, mraza, nesnage in vlage bolj in bolj hiralo in prepadalo, ni čudo, da se je povračalo duševno zdravje tako grozno počasno. Šest ali sedem let se ni poznal nikak poboljšek. Še le ko je minila prva mladost, se jej je jela kri sama ob sebi miriti, domišljija hladiti, spolna pohotnost pešati in zamirati.



Iz srca in spomina je ušel vitez za vitezom, mile za miletom, hlapec za hlapcem. Romanom se je začela smejati, prijemati se za glavo, da je mogla verjeti takim sleparijam, tolikim bedastočam in lažem! Dobilila je nazaj vso pamet in ves razum; ali peklenški Viht jej ni hotel povrniti daru, brez katerega gubi ceno um in pamet: Zlate svobode. Kolikor bolj se je Roza zavedala, toliko bolj je trdil in dokazoval Gromu, da se njena norost ne da ozdraviti. Jetnica je dobro spoznala njegovo misel in hudobijo, zakaj jej brani prositi očeta za prostost. Vkljub temu mu je privoščila vsakoletnih tri sto goldinarjev. Niti zdaj, ko se je popolnoma spametovala, se ni mogla znebiti prepričanja, da jo starši brez konca sovražijo in zaničujejo. Spominjaje se svoje nekdanje abote in razuzdanosti je nekoliko tudi razumela njihovo jezo. Njej se je samo to milo storilo, da jim nikoli neče ponehati. Pokorila se je za svoje grehe in napake že toliko let in tako težko, pa še zmerom ne čutijo do nje nič usmiljenja, jej ne pokažejo nobenega znamenja, da so jej odpustili.

Matere ni videla, odkar je zaprta. Oče sicer dohaja, ali ne zato, da bi jo rešil iz ječe ali jej vsaj olajšal zapor in zapovedal, da se postopa z njo kakor s čutečim človeškim bitjem. Te bridke misli so obhajale revo in povečevale njeno nesrečo, da ni mogla ne jesti ne spati in se je cele dni in noči premetavala po tleh in prejokovala.

Nam Slavjanom se ne očita zastonj trda butica. Ta narodna lastnost je Rozo tako prešinila, da je nobeno gorje ni moglo omehčati in streti. Ko se je predramila iz prevelike žalosti, je rekla: „Grešila sem res,

ali ne iz zlobe, ampak iz neumnosti, v katero so me zapeljale bukve. Kar sem zakrivila, je poravnalo moje trpljenje stokrat, ne le enkrat. Za me se je postavila nova šega. Dozdaj še nisem čula, da bi kaznovali bedake kakor morilce in tolovaje. Ko bi oče zame kaj maral, bi se lahko preveril, da več ne norim, da ne bi dirjala več za dedci. Pa dobro! Če so starši taki, da nečejo mene, sem pa tudi jaz taka, da nečem njih. Prebila sem v ječi sama ne vem koliko let, naj v ječi v božje ime tudi umrjem.“ Tega načela upornosti se je deklica držala do zadnjega. Kadar jo je obiskal oče in jo vprašal, kako jej je, mu je odgovarjala vedno enako: „Hvala, prav dobro.“ Vihtu je verjel še zmerom, da je nora. Prebivanje v ječi je stalo zdravo Rozo še veliko teže nego bolno. Razun drugih neprijetnosti jo je moril strašanski dolgčas. Vendar se je žilava in živahna narava otresla tudi njega. Domišljija je začela igrati iznova. Njena stanica je bila nekdanj izslikana, čas jo je potemnil, le semtertje se je poznala še kaka maroga. Te kljukaste lise so se pred njenimi očmi oživile in jej kazale vsak dan nove, včasih čudne podobe: tu se je vila po steni kača, tam je plezala opica, poleg nje je polž pomaljal roge, v katerega se je zaganjala od desne veverica; v drugih krajih je videla razpelo, hosto, podrtino starega gradu in bogve kaj še. Glas grajske ure jo je prej žalostil, večkrat si je bila zamašila ušesa, da ne sliši njenega enoličnega gibanja. Zdaj jej je delalo to pikljanje kratek čas, jelo jej je govoriti, deklamirati jej pesmice in tudi druge ljube reči, katere je znala in premišljevala. V vsakem kotu je predlo nekoliko pajkov svoje umetne mreže. Njim je ječa godila, ker jih ni napadala nikoli kaka raskava

metla. Roza je stala po ves božji dan pri njih in opazovala s pozornim in zvedljivim očesom njihovo marljivost, urnost, spretnost, zvijačnost in mojstrsko delovanje.

V posteljo so se k njej doselile miške. Da jih dekla, odnašaje gnilo slamo, ne prepodi, jim je vrgla nekoliko pesti ovsenice za peč, kjer so mirno živele in se prav dobro počutile, kajti delila je z njimi svoj črni kruhek in drugo hrano. Njihove igre so jo sicer zabavale nekoliko manj kakor resni trud delavnih pajkov, ali za spremembo so jej dobro došle in jej prikratile marsikatero puščobno uro. Spomladi se je veselila prvih muh morda bolj prisrčno nego otroci velikonočnih pirhov; smatrala jih je za prijateljske tovaršice, ki so jo prišle po dolgem presledku obiskat. Včasih se je zgubila v zapor tudi kaka mila čebelica, kaka lična žabica, na okno je prifrčal kak razposajen vrabček ali kaka lačna seničica; redki pogled in glas takih živalic je bil zanjo to, kar za reveža požirek vina in kos belega kruha.

Ali vseh teh in takih veselic bi se bila Roza gotovo naveličala, če si njena duša ne bi bila poiskala in našla vzvišene in neusahljive tolažbe pri svojem Bogu. Ječa jo je naučila molitve in prave krščanske pobožnosti. O tem svetu je obupala, njene misli so se zamikale bolj in bolj v neskončne radosti, ki čakajo pozemeljskega trpina onkraj groba v večnih nebesih. Čez deset let jetništva je izrekla Vihtu svojo prvo in edino željo in prošnjo, da jej pošlje po spovednika. Malopridnež se je od konca ustrašil; bal se je, da ga duhoven ne bi ovadil Gromu, ko bi izvedel, kaj se godi z Rozo. Po drugi strani mu je pa spet prišlo na misel, da bi ga utegnila zatožiti ona sama, ako jej ne usliši

te nujne prošnje. Po dolgem pretehtovanju je šel v mesto po znanega patra, na katerega je menil, da se lahko zanese. To se ve, da mu je popisal stanje Rozino na vso moč lažnjivo; posebno ga je svaril, da naj nikar ne verjame njeni dozdevni pameti.

Mož je deklico spovedal. Videla se mu je preučena in že zato jako sumna, ali o tem se ni mogel nikakor prepričati, da je tako neumna, kakor mu jo je narisal Viht. Pozneje jo je prišel spovedat vsake kvatre in je imel tedaj dovolj prilike, spoznati Vihtovo vnebovpijočo sleparijo. Ker ga je začel isti čas imeti na sumu Grom sam, ni dvombe, da mu je vestni pater kaj priobčil. Viniški gospodar je nagovarjal ženo, da bi vzela Rozo zopet domu. Ona se je branila in rekla: „Rada verjamem, da jej ni več tako hudo, ali v domačem kraju bi gotovo spet znorela. Naj ostane na Kolovcu še zanaprej! Naroči Vihtu, da naj jej priboljša hrano in od prejšnje ostrosti odneha.“

Česar niso hoteli storiti topi ljudje, je izvršila roka božja, ki je prihitela mučenici na pomoč. Gromovka po kratki bolezni umrje. Precej po njeni smrti piše Grom Vihtu, da naj izpusti Rozo in pripelje v vas, ki stoji dva streljaja pod Vinicami. Tam jej dobi pri dobrih ljudeh stanovanje, da bi ostala pri njih tako dolgo, dokler bi se popolnoma zavedela. Kmalu se prepriča, da ni v njej ne sledu blaznosti. Zdaj spozna svojo krivico in hudičevo delo Vihtovo. Lahko si mislimo, kako se je jezil, kesal in sramoval, da je imel v takega peklenščka zaupanje.

Roza se je spet preselila na Vinico in je ostala v gradu do smrti svojega očeta. Pozneje je prebivala v mestu. Nasledke dolgega zapora je čutila več let v

vseh kosteh in žilah. Od vlage in mraza se jej je bil život tako sključil, da več ko pol leta ni mogla hoditi po koncu; najrajše je lazila na četverce kakor otroci. Jaz sem jo spoznal pred tremi leti zdravo na duši in na telesu in v društvu tudi precej dobrovoljno. Zdaj se peča s politiko in prebira novine. Nosi se kaj lepo, ob nedeljah šumi v svili in bržunu. Brat je dober pa jej da vse, kar potrebuje in jej naredi veselje. Tisti, ki se z njo večkrat pomenkujejo, trdijo soglasno, da govori prav pametno in zastavno, ali da rabi včasih še dandanašnji nekatere besede in fraze, ki spominjajo na nemške romane. Teh bukev se boji kakor rogatca; pravijo, da se začne tresti, če jih le vidi. Za možitev je zdaj prestara. Nemške knjižure so jej ukradle razum, poštenje, slast ljubezni in družinskega življenja, svobodo, lahko se reče, vso zemeljsko srečo. V Kolovški ječi je prebila celih petnajst let brez razgovora, brez društva, brez telesne in duševne udobnosti, brez ene radostne ure, brez ene srečne minute. Pred nekoliko leti so prinesli časniki novico (ne povse resnično), da imajo v mestu Krakovu nune več let v nesnažni ječi zaprto neko sestro. Ves čitajoči svet se je zgrozil ob tej divjaški neusmiljenosti. Ko so brali novico naši Dolenjci, so dejali: To je žalostno in strašno, če je res. Ali med nami so se godile že hujše reči. Nesreča krakovske nune, kakor jo popisujejo listi, ni ne senca tistih nadlog, katere je trpela Gromova Roza.





## Pobožni mož.

**P**rvi čas, ko sem prišel v Bršlin, nisem slišal nobena človeka toliko obrekovati, kakor Petra Turka. Govorilo se je sploh, da nima nobene vere, nekateri so dodajali, da ima mesto prave vere nekako svojo, ki je veliko grša od Lutrove. Pobožne duše so posebno povdarjale, da razglaša Kristusa za pijanca in požeruha kakor nekdanji Farizeji, da se boji cerkve in duhovnikov, da zaničuje papeža, da brani otrokom hoditi na božjo pot, da zmetuje post in roženkranc, mesto nedelje da praznuje petek in da sovraži krščanske ljudi hujše od hudiča. Eden je rekel: Opravljati je greh, ali Peter res ni dosti prida, sicer ne bi vzel za ženo rokovnjaške. To se mi je zdelo vse jako čudno. Mislil sem od konca, da mora biti ta brezverec kak bogatin ali bahač ali bivši dijak ali vojak ali pa kak rokodelec, ki se je klatil po svetu in je svojo slovensko dušo zapravil. Druge vrste liberaluhi se na Kranjskem ne nahajajo po deželi. Še bolj sem se tedaj začudil, ko izvem, da je Turek prost kmet, neomikan človek, ki ni videl nobene šole in nič sveta, ki se ni družil nikoli z nobenim nasprotnikom katoliške cerkve. Ljudje

so dejali: „To mu je kar samo prišlo, zapustil je Boga in Bog njega.“

Enkrat najdem v krčmi, kjer sem stanoval, dva pivca, ki sta dobro poznala Petra. Bila sta iz iste vasi in celo njegova soseda. Iz radovednosti se usedem k njima; začnemo se pomenkovati, beseda sproži besedo, na vrsto pride tudi Peter Turek. Oba moža ga hvalita na vso moč, oba pravita, da je takih poštenjakov na svetu malo. Jaz jima povem, da ga sodijo drugi vse drugače, da ga raznašajo za nevernega malopridneža in da dozdej nisem čul o njem še nobene dobre. Starejši nju veli na to: „Kaj pa da. Veste, zakaj so ga tako oblajali? Iz zavisti in za nič drugo. Peter ni nikomur nič dolžan, odpravlja svoje davke, skrbi pridno za hišo, ne potrebuje nobene pomoči od nikogar, stoji sam za se trdno kakor skala in se neče na nobeno stran nič uklanjati in prilizovati. Jaz sem s Petrom rasel in odrasel, pa mi smete verjeti, kar porečem: Peter je pravičen pred Bogom in pred ljudmi. Kdor objeda njega, ni vreden družega, kakor da se mu posuši jezik.“

Ta zagovor se mi je zdel tako mikaven in važen, da sem se hotel s Petrom sam seznaniti. Hiša mu je stala v eni tistih tokav ali dolin, ki se vijo okoli Žabjeka in ločijo to goro od sosednjih hribov. Doma ga nisem mislil poiskati, nadejal sem se, da ga bom našel v kaki krčmi. Ali ko jamem povpraševati, v katero kaj zahaja, izvem, da v — nobeno. Kakšen Dolenjec je to, ki more prebiti brez krčme? Pozneje sem spoznal takih neko malo kopico, do takrat pa še nobenega ne. Ob takih okoliščinah sem jel dvomiti, da se bo dalo storiti znanje s Petrom.

Neko soboto popoldne sem se sprehajal po Žabjeku in počival nekaj časa pri izviru Potoka. Znana ženska pride po vode in mi veli: „Zdaj pa pojdite z mano na Dalnji vrh po slive, letos so okusne in sladke, da malokdaj tako.“ Ker ne odneha vabiti, se dvignem in jo spremim. Postrežen sem bil prav prijazno. Pojem kakih deset češpelj, se zahvalim in obrnem nazaj doli proti izviru. Žena pravi: „Če greste naravnost v Bršlin, korakajte rajši skozi vas na levo, tod boste hodili dosti bolj zložno; ni tolikih klancev in strmin.“ Jaz jo poslušam tem rajši, ker še nisem po tem kraju nikoli popotoval. Pa se nisem kesal. Odpiral se mi je prekrasen razgled zdaj na globoko strugo šumečega Potoka, zdaj na rebri in dno kake obdelane soteske, povsod pa čez brezštevne holmce in gaje v bele vasi in na lične hišice, prilepljene ob višavah. Kdor gleda Dolenjsko le z velike ceste, ne more dobiti nikdar pravega pojma o raznolikosti in čarobni lepoti te slovenske pokrajine. Iz gorenjih Kamenic sem šel čez grič proti dolenjim. Te in one so tako nepravično zidane, da se kaj bolj nečednega ne more lahko misliti. Kakor kaže že ime, je obližje jako kamenitno, ali rodovitno. Več kmetov slovi za premožne. V dolenjih Kamenicah se nahaja tudi precej dobra, prav živahna krčma, v kateri sem se dostikrat krepčal in razgovarjal. To pot me vino ni mikalo, žejo sem si bil utolažil s slivami. Ustavil sem se pri majhni kolibici, ki čepi proč od drugih hiš pri potu. Dolga je komaj dober seženj, široka kake štiri čevlje, spredaj in zadaj ima mesto okna linico, na strani pa velika vrata. Ogledujem kočico in premišljujem, za kako korist bi mogla biti. Ko pridem do vrat, me pozdravi znan glas: „Dober



dan!“ V kolibi je sedel moj črevljar Vošman in šival. Vprašam ga: „Za božjo voljo, kaj pa delate v tem kurniku?“ On veli: „Je kurnik, je. Kaj čem? Oče mi niso mogli zapustiti nič boljšega. Nekoliko boljša pa je tudi taka izba vendar le kakor čisto nič. Prostora mi daje za moj posel dosti, tako dolg tudi nisem, da se ne bi mogel raztegniti v njej in spati. Zrak mi dohaja skozi vrata. Če deži, jih zaprem. Svetlobo dobivam potem skozi linici. Če piše burja, zapahnem to, če jug, zapahnem ono. Tudi skoz eno mi se toliko blešči, da vidim delati, ker imam oči kakor jastreb. V tej revščini živim bolj zadovoljno, kakor marsikateri bogatin v svoji palači. Stanovanje, vidite, imam, sam sem, hrano si prislužim za se lahko in tako tukaj sedim, vlečem dreto, pojem, žvižgam, nihče me ne draži, nihče ne moti. Stopite k meni, da mi boste povedali, kaj se godi novega po svetu. Nosil sem puško pa rad slišim, če se bodo kaj kmalu spet udarili.“

Jaz grem k njemu, se usedem na nizko tnalno in vprašam Vošmana, za koga dela. „Za dobrega moža“, mi odgovori, „za svojega prijatelja in birmskega botra, za Petra Turka, če ga poznate.“ Jako sem se obveselil, da sem se nameril na človeka, ki mi je mogel povedati o tem „neverniku“ kaj gotovega. Vošman mi je naredil črevlje v Bršlinu, kajti hodil je na delo po hišah; ostal je pri nas ves teden; ali se nisem mogel z njim meniti, ker sem bil odšel takrat v Kočevje. Razloživši mu po večem laške in druge homatije, velim: „Kar ste želeli, ste izvedeli, zdaj povejte pa tudi vi meni kaj. Popišite mi najprej prav natanko tega svojega botra, kakšen človek da je. Slišal sem že toliko o njem, pa ne vem, če je res ali ne.“ Zdaj povem

črevljarju vse tiste čudne govorice, ki gredo od ust do ust zoper Petra Turka in omenim tudi, da sta ga branila samo dva človeka, soseda, ki bi morala njegovo nejevero vsekako poznati.

Vošman zaškriplje z zobmi in zarentači: „Prekleti taki gobci! Naj jih trga hudič na dnu pekla!“ Ko se nekoliko pomiri, pravi: „Poslušajte me; dokazal vam bom, da so ljudje lažnjivci in soseda da sta trdila resnico. Petra so obrizgale in poblatile tiste svetohlinke, tiste potuhnjene kanalije, ki jim pravimo tercijalke. On črti vsako hinavščino pa se mu mrzi na te pošasti. Potegnil je že masikateri s črnega obraza nalepotičeno šemo, ljudje so videli grdobo in so se je varovali, da je noben pes ni več povohal. On veli: Tercijalke bi ostale še v nebesih vse hudičeve. Njih ne bi veselilo to, da gledajo in vživajo Boga in božjo veličast. Njihova glavna sreča bi bila to, da se morejo smejati pogubljenim dušam in jim privoščiti prav iz srca strašne muke, katere trpe. Rajši grem v pekel, kakor s tercijalkami v nebesa. Takih besed mu te babe ne morejo pozabiti. Maščujejo se, ker se drugače ne morejo, z lažmi. Petrova hiša se odtod vidi, le pogledjte, kako je bela, snažna, pokrita z opeko, kako se svetijo velika okna, kako lepa mati božja je naslikana nad vrati. Niti znotraj ne najdete nič podrtega in potrtega. Že starši so bili pridni, mesto lesene bajte so si postavili zidano prebivališče. Nekoliko jih je to res pokopalo, ali Peter je pošteno poplačal ves dolg. V denarju se pač ne valja, niso časi zato, ali žita mu ni treba nikoli kupovati, ostaja mu ga vselej čez novino. Kmetije ima z vinogradom vred trinajst oralov, tudi živine dosti za svojo potrebo: petero goved, konja in štiri

prasce. Ker mu trud ne smrdi, izdeluje prav lahko. Jaz bi rekel, da je tako trdnih posesti v celi fari komaj trideset ali pa še ne. Nekatere so veliko večje, ali jih zatapljajo dolgovi. Na hišne duri si je dal napisati: Ne delaj škode bližnjemu, izpolnjuj dolžnosti svojega stanu. Teh besed se drži, da se ne odmakne od njih ne za korak. Žalega ni še storil nikomur nič, dosti kateremu pa je postregel in pomogel. Ponižen je tako, da ne zahteva še zahvale ne. Kajžarju na koncu vasi je crknila edina kravica. Denarja ni, da bi kupil drugo, otrok pa cel kup, vsi še majhni, željni in krvavo potrebni mleka in mlečne hrane. Redila jih je dozdej večidel kravica. Ni kazalo družega, kakor hoditi od hiše do hiše. Kajžarja je sram beračiti. V hiši vstane stok in jok, da je groza. Peter veli ženi: Mica, reci fantu, naj pelje našo marogo k Brencetovim, otroci se mi smilijo. Krave mu ni prodal, ampak podaril mu jo je. Kdaj ste še slišali, da bi bil izkazal tako dobroto drug človek revežu? V našem kraju se to še nikoli ni zgodilo. Kajžar pa je falot, v krčmah se baha, da je marogo kupil in še drago plačal. Peter to ve pa se ne jezi nič. Pravi: Saj mu je nisem dal za to, da bi me hvalil, naj čenča kar hoče. Pravdati se neče nikdar, rajši trpi krivico, nego da bi iskal pravice pri gosposki. Govori: Če bi tudi dobil pravdo, bi bil bolj na zgubi ko na dobičku. Skuhala bi se jeza in sovražstvo, žalil bi se Bog, meni pa delala ob vsaki priliki nova, morda še večja škoda. Neki Ždinjec ga je prosil, da mu prepusti na pet let reber, obraščeno s slabo hosto in grmovjem. Breg bo razkopal in posadil trte. Teh pet let bo pridelek njegov, pozneje bo vinar gradec zopet gospodarjev. Peter privoli. Slepár poseka

hosto in sežge, zemlje se niti ne dotakne. Peter ne reče štiri leta nič, potem začne zasajati trte sam. Imel je prav. Ždinjec ga gre tožit, da mu je vzel reber nazaj, predno je še pretekel rok. Sodnik mu veli: Bodi vesel, da te on ni nažgal. Če posadiš trte peto leto, stalo te bo dela in denarja, za dobiček se boš obrisal. Ždinjec pa goni svojo, da je zemlja pet let njegova. Petra pokličejo na odgovor. On pa veli: Zakaj mi nisi svoje trme doma naznanil? Pravdal se za ta košček že ne bom. Vživaj ga v božje ime še eno leto. Kriv sem jaz, ne ti; zakaj sem dal kaj v najem človeku, ki ga dobro ne poznam? Zanaprej bo druga. Hvala ti za nauk! Ždinjec se je vendar nekoliko sramoval, da je nekaj trtic potaknil semtertja. Peter se ne čmeri, ni godrnjač, ampak zmerom vesel in dobrovoljen. Krčme, pravi, da ga zato ne mikajo, ker se v njih preveč razsaja in prepira, pa tudi zato ne, ker se shajajo v njih vsakovrstni ljudje, tudi neznani in tuji. Vino pije rad le v društvu dobrih prijateljev. Včasih jih povabi k sebi, včasih gre on k njim in tako presede skupaj po nekoliko ur, pa ga podirajo in se spominjajo mladih let in starih časov brez hrupa in nadležnih prič. Velike gostarije sovraži. Za pravilo si je postavil: Malo, pa večkrat. To veste, kako brez mere žro naši ljudje pustni torek, ali o Veliki noči. Pri Petru praznujejo Kurenta samo s krofi, klobasami in enim bokalom vina, zato pa jedo svinjsko meso in pijo malo več vina tudi še razne druge predpustne dni. Veliko nedeljo vživajo kokoš in nič govejega mesa, v ponedeljek telečjo pečenko tudi brez njega, zato pa jim pride na mizo vse druge dni velikonočnega tedna govedina. S plečem se maste ta čas celih 14 dni, sosedje komaj tri. Peter ni zadovoljen,

da se mu njegovi ljudje kisló drže in pobešajo glave. Precej vpraša: Kaj je? Če vidi, da je komu kaj krivo, poravna in pomaga brez odlašanja. Sreče brez veselja, smeha in šale Peter ne pozna, niti jej ne verjame. Ali Bog obvaruj, da bi zinil kdo kaj nespodobnega, nesramnega ali razžaljivega. Kvantati ga ni slišala živa duša. Njegove veselice morajo biti od konca do kraja poštene, možate, brez greha in zamere. Jako smešno pa se mu zdi, da bi se človek odrekel vsake dobrovoljnosti in moral misliti le na smrt, strašno sodbo, večnost in pekel. On pravi: Bog ni ustvaril sveta tako lepega zato, da bi mu ga grajali, češ, da je zgolj prazen in ničemuren. Njegova volja je bila, da se ga veselimo iz vsega srca, da ga ljubimo in s pametjo tudi vživamo. Sveto pismo nam pripoveduje, da je Kristus rad hodil v tovarišijo, da se ni branil vina niti vesele svatovščine. To so prave besede Petrove, ne pa kakor so jih zasuknile svetopetnice. Naj me ubije strela iz jasnega neba, če je kdaj imenoval božjega sina pijanca. Boste že izvedeli, da ga zna malo bolj častiti nego te kače. Peter je tako pobožen mož, da se v celi naši deželi ne nahaja morda pet takih, vsaj jaz nisem spoznal še nobenega, ne slišal za nobenega. V cerkev hodi zdaj v Novo mesto. Bog je povsod eden in isti. Če opravi božjo službo v mestu, se s tem še ne pregrešim. Prejšne čase je šel vselej v domačo cerkev. Imeli smo dva, tri goreče, ali prenagle duhovne. Poslušali so babe in so jeli pestiti Petra. On se ni čutil krivega in ni mogel sprejeti očitanja. Gospodje so se razhudili nanj; da bo besedam konec, se je začel ogibati farne duhovščine in cerkve. Mašnikov ni nikdar opravljal ali zaničeval. To pa pač govori, da bi morali škofje vsakega najem-

nika ne le kazniti, ampak odstraniti in odstaviti. Na Kranjskem, pravi, služi do petsto duhovnikov. To je veliko in vendar nam vera peša, v poštenju in bogoljubju ne napredujemo nič, ampak se pomičemo še nazaj in sicer hitro, da je strah. Ko bi imeli samo petdeset dušnih pastirjev, v ta stan zares poklicanih, vseh vnetih za božjo čast in naše izveličanje, bi dosegli s svojo besedo in zgledom veliko več kakor vseh pet stotin. Sveti Pavel in drugi aposteljni in oznanjevalci so spreobrnili obširne dežele, cela cesarstva, vcepili so ljudem živo vero in stanovitnost do smrti. To so storili ne vsi skupaj, ampak posamezno. Ni mogoče, da ne bi naše male deželice petdeset navdahnjenih mož v kratkem poboljšalo in pripeljalo k Bogu nazaj. Božja mogočnost deluje še zmerom, njegova milost še tudi ni umrla, ali jo je treba zaslužiti. Da Peter ne spoznava papeža za namestnika Kristusovega, je bosa in izmišljena. To pa res trdi, da mu posvetne oblasti in kraljestva ni treba. On veli, da skrbi papež laglje za krščansko vero, če ga ne teže posvetni posli, ali s tem ne odobruje sile, da mu je vzel laški kralj deželo. On pravi: Rop je rop, kar je bilo papeževo, si ne bi smel noben človek prilastiti. To je tako, kakor če bi imel jaz kak vinograd kje na Hrvaškem, pa bi prilomastil kak tolovaj in bi rekel: Ta vinograd bo moj, tebi dela samo nadlego in stroške, dobička ti ne nese nobenega, meni pa leži prav pri rokah; bom se z njim prav zdatno okoristil. Ali ne bi bila to tatvina? Kaj je komu mar, če mi kaka posest kaj zaleže ali nič? Jaz nisem tako krotka ovca. V tej reči se s Petrom ne vjemam. Služil sem dosti dolgo na Laškem pa sem videl s svojimi očmi, kako slabo se je vladalo na papeževem.

Puntov ni bilo ne konca ne kraja. Zmerom smo morali hoditi mu na pomoč in prelivati zanj kri. Zdaj vse miruje. Zato pravim, da je laški kralj prav naredil; le škoda, da se ni spomnil tega naš cesar. Moli Peter jako rad, a vselej le kratek čas. Pravi, da mu ni dano, da bi mogel premišljevati božje stvari po celo uro, ali vsaj po pol ure. Iz tega vzroka rabi v cerkvi bukve. Brati ga je naučil cerkovnik za dvanajst goldinarjev, vedro vina in nekaj mernikov krompirja. Branje se mu mora zdeti jako imenitno, ker je sam obljubil učeniku toliko plače. Bukev si je kupil polno polico. Govori: Ene ali dvoje so mi premalo, preveč se jih privadim, naučim skoraj na pamet in tudi naveličam; molitev se mora menjati kakor jed, drugače ne tekne. Edina reč, katero so ljudje prav povedali, je, da mu otroci ne smejo iti na nobeno božjo pot. Če bi jih jaz kaj imel, bi jim tudi ne dovolil. Romarji so skoraj sami potepuhi, z večine ne dosti boljši od ciganov. Tudi to ni zlagano, da se v njegovi hiši ne moli dosti roženkranc. Prej se je molil kakor drugje; Peter pa je dejal: Pustimo to! S spanjem si ne bomo prislužili nebes; dremlje tisti, ki moli naprej, dremljejo še bolj tisti, ki za njim ne molijo, ampak molče. Vpeljal je novo navado. Po opravljenem delu sede vsak večer za mizo in bere družini nekoliko strani iz sv. pisma ali iz drugih svetih bukev. Včasih tudi ne bere, ampak se s svojimi ljudmi samo pogovarja o svetih rečeh. Taka molitev, veli, je Bogu bolj ugodna kakor sto izblebetanih in prespanih roženkrancev. Gotovo porečete tudi vi, da ravna Peter neizmerno modro, saj vemo iz svoje izkušnje, kako dolgočasen se zdi človeku ta klepet, to vedno, brezmiselno ponavljanje istih besedi. Za spoved

se pripravljamo mi drugi, da je sramota. Gospod mora iz nas vse sam pukati, pa ostane še dosti kosmatin. Peter je molčeč več dni, da premisli grehe. Če meni, da je koga kaj razžalil, gre že pred spovedjo k njemu, da ga potolaži in prosi za zamero. Za post bi jaz rekel, da ga menda ne čisla preveč. Pravi: greh je to, kar gre iz ust, ne to kar gre v usta. Postne jedi nekateri še bolj ljubijo od mesnih; kako morejo trditi, da jim je post pokora? Pokora je takrat, kadar stradamo ali pa vsaj uživamo hrano, ki želodcu ni ugodna. Tako on samo govori, posti se pa vendar le, v petek ne bi jedel mesa za noben denar. Veli: Bogu bi se morda ne zameril, ali pohujšal bi otroke in druge ljudi. Mogli bi si misliti: Če je svobodno jesti v petek meso, zakaj bi se ne smelo tudi krasti? Za smrtne grehe smatra samo tiste, ki dohajajo iz slabega namena, iz hudobnega srca, če storimo kaj bližnjemu nalašč, zato da bi ga poškodili. Zavist je po njegovi misli še veliko večja pregreha od nečistosti, ta da izvira iz človeške slabosti, zavist pa naravnost od hudiča. Pravi, da se je tudi on močno nagibal k njej; srečnega človeka da ni mogel videti in da je stalo veliko premagovanja, predno je zadušil ta strup v sebi. Obrekovanje se mu zdi stokrat hujše od tatvine. Tat da krade posvetno blago, ki je male cene, opravljivec pa poštenje, ki je več vredno ko vse zlato sveta; dokler ne preneha ta grdobija, da ne bo mogel nikoli verjeti, da so se ljudje res poboljšali. Če objedajo človeka, je pri nas taka navada, da ga nihče ne brani, še prijatelj ne, rajši še sam pomaga. Da bi pa videli, kako zraste moj boter, kadar mu začno pikati kakega dobrega znanca ali tudi kakega družega poštenjaka! Vsa kri mu udari v obraz,



glasno in resno jame opominjati: Premisli, kaj porečeš, ne mlati prazne slame! Če obrekovalec ne umolkne, zavpije: Lažeš, kolikor si dolg in širok — sram te bodi! Ne kolne Peter nikoli. Pravi: Vem, da prihaja kletev večidel z jezika, ne iz srca. Kdor veli drugemu: Hudič! ne misli ga prilikovati res hudiču, ampak rohni kar tako iz jeze. Vsekako pa so take besede ostudna navada, katero je treba prepovedati in izkoreniti. Peter se ne piše za Turka, ampak za Grudna. Ta pridevek mu je dal neki jezičnik zato, ker v petek posebno rad moli, kakor Turki, ki praznujejo mesto nedelje petek. To se mu bogme ne more šteti v sramoto, ampak v veliko čast. Ali ni izveličar trpel in umrl za nas na petek? Ni odrešil sveta mar na petek? Ta dan se zapre Peter vselej v svojo kamrico in moli, kadar ob treh popoldne zvoni, pusti delo, gre domu, pade na kolena in premišljuje trpljenje Kristusovo. Zvečer ga bere iz bukev vsi družini, potem se z njo tudi pogovarja o tej reči in izprašuje otroke, če so vse prav razumeli in si zapomnili. Slišal sem ga enkrat sam in pomnim dobro, kako ginljivo je popisoval muke našega izveličarja. Prašal je: Veste, kaj je bilo zanj najbolj grozovito? Na to je odgovoril sam: Najbolj grozovito ga je bolelo, ko so ga slekli pred vsem ljudstvom in je gledal grešni svet nagoto svojega stvarnika. Beseda se mu je vsa tresla, ko je govoril; po obrazu so mu tekle debele solze usmiljenja in bridkosti. Take pobožnosti in gorečnosti nisem videl, kar sem na svetu. Veliki teden je podoben bolj svetniku kakor človeku. V četrtek in v soboto se posti ob suhem kruhu in vodi, v petek ne vživa ničesar. V hiši se ne čuje ves teden noben drug pomenek kakor o življenju in trp-

ljenju Jezusa Kristusa. — Povedal vam bom izgled, kako ves vdan v božjo voljo je moj bogoslužni boter. Vinograd mu je potolkla toča. Bil bi pridelal kakih petdeset veder; kakor je imelo vino kup, je trpel škode več ko za dve sto goldinarjev. V rodovini vzbudi ta nesreča občo žalost, žena in otroci so jokali, še dekla se je ihtela. Peter je ostal miren kakor zmerom. Ženi veli: Mica, napravi nam nocoj dobro večerjo, skuhaj par klobas in kračo, speci pišče, iz kleti ga prinesi dva bokala. Ona ga pogleda in reče otožno: Blagor si ga tebi, da se moreš šaliti še danes! On pa veli: To ni šala, ne. V sreči se prebije lahko ob krompirji, v nadlogi pa trebamo bolj mastnih založkov in vina, da se nam izkadi žalost in nam stopi glava spet po koncu. Med večerjo pove družini priliko: H kmetu je prišel berač. Kmet ga vpraša: Kako je? Berač odgovori: Hvala Bogu! prav dobro. Kmet pravi: To ni mogoče. Nimaš ne doma ne svojih ljudi, noben človek te ne mara in ne ljubi. Grozno si se že postaral in hramlješ, da komaj hodiš. Če kaj dobiš, 'je prav; če ne, si ne moreš pomagati; postiš se ves dan, še dobra postelja te nikjer ne čaka. Za cunje, ki te pokrivajo in za mavho, v katero spravljaš stare drobljance, ne da ti nihče ne deset krajcarjev. V tvoji koži bi jaz obupal. Berač pravi: Jaz pa hvalim Boga. Če sem njemu všeč, ne potrebujem nikake druge prijaznosti. Da sem star in slab, me veseli. To je znamenje, da se bližam smrti, da se mi odpirajo nebesa. Meni Bog ni podaril nič, zato je podaril drugim več, da jih ne stane težko, napasti moj neizbirčni želodec. Če spim tudi na golih tleh, spim sladko, ker se utrudim in mi ne očita vest nobene krivice. Zdaj mi povej ti, kako

se godi kaj tebi? Kmet zaječi žalostno: Prav slabo. Berač se začudi in veli: Ni mogoče. Imaš lahko vse to, kar jaz: mirno vest, ugodnost božjo in zaupanje v izveličanje, zraven pa živiš v vsaki dobroti in obilnosti. Imaš svoj dom in svoje ljudi, ki te ljubijo. Mlad si in zdrav, ne lomi te delo; vživaš lahko svet, kolikor te je volja. Preskrbljen si z vsem, kar potrebuješ zase in za družino. Tvoje zemljišče obsega trinajst oralov. Polje ti rodi toliko, da doma ne moreš vsega porabiti. Molzeš svoje krave, orješ s svojimi voli, voziš se s svojim konjem. Ti in tvoji se oblačite čedno, da ni videti na nobenem ne zaplate ne luknje, spite v mehkih posteljah, zimujete v gorki hiši, niste dolžni nikomur nič razun hvaležnosti Bogu, ki vam je podelil toliko imetka in blagostanja. Kako moreš govoriti, da se ti godi slabo? Te besede kmeta presunejo, jame se sramovati, ves zmeden zajeclja: To je res, da mi ne manjka družega nič. Pobit sem le zato, ker mi je toča potolkla grozdje. Vinograd mi je dajal po navadi vsako leto po petdeset veder. Letos ne dobim nič. Izgubil sem svojih dve sto goldinarjev kakor krajcar. Berač ga zavrne resno: Ne žali in ne skušaj Boga! Kdaj si prejel od njega dolžno pismo, da ti mora dati vsako leto petdeset veder vina? Kako torej moreš trditi, da si zgubil dve sto goldinarjev? Hvali ga za to, kar ti je poslal, ali mu ne očitaj, če ti je letos odtegnil kak dar. Vdaj se v njegovo sveto voljo, ki skrbi za nas tudi takrat, ko kratkovidci mislimo, da nas tepe in zapušča. Peter se ozre po družini in pravi: Menim, da ste me razumeli. Dokler jemo še pišče, klobase in kračo in se gostimo s starim vinom, nam še ni nobena sila žalovati in jokati. Storili bomo dosti bolj pametno, da

se malo posmejemo in katero zapojemo. — Tako se ponaša in ravna moj boter v vsaki nesreči, ki ga zadene. Kar se tiče njegove žene, ga tudi ne bo grajal noben razumen človek, da si je izbral revo brez dote. Vse ne morejo biti bogate. S tem bi se svet najprej nekako zenačil in uredil, če bi jemali premožni ženini sploh uboge neveste. Tudi sem slišal iz ust starih mož, da si pridobi pri Bogu veliko zasluženje tisti, ki se oženi z zapuščeno siroto. Taka popolnoma zanemarjena sirotka je bila Petrova Mica. Mati je beračila in menda tudi kradla. Zapustivši otroka je nekam pobegnila, da je nismo več videli. Petletno punčiko vzame nek avšast kovač, od njega je prišla za pastirico najprej k konjedercu, potem k hudobi Riželjnu. Pri teh divjakih se ni mogla naučiti nič. Ni smela hoditi ne v šolo, ne dosti v cerkev. Sama pripoveduje, da v dvanajstem letu še ni znala očenaša. Tolkel in suval jo je vsak, kdor je hotel. Pri Riželjnu je tudi stradala, po tri dni, včasih še po ves teden ni vživala nič kuhanega. Belega kruha jej niso dali še o Veliki noči ne. Bila je vsa zbegana in izsušena, medla in bleda kakor smrt. Nazadnje je še zbolela. Po vsem životu so se jej izpustile kraste, teklo jej je iz oči in ušes, pa ni imela še postelje ne. Ležala je v hlevu na gnoju; zvijala se od neskončnih bolečin; smrt pa se je vendar ni hotela usmiliti; ni mogla ne živeti ne umreti. Pri Petrovih se je v nedeljo sešlo več znancev pa so se menili razne reči, pretresali tudi stiske, v katerih se dandanašnji nahajajo reveži. Nekomu pride na misel, da praša: Bog vedi, kateri človek je neki največji siromak v naši fari? Mislim, da berač Matevž, kateremu so tihotapci razrezali pod kolenom žile, da še stopiti ne more. Sosed

veli: Kaj Matevž! on je drugače zdrav, dobi jesti in piti, kolikor poželi; tudi sam je, ne mori ga briga za rodovino. Sebenjek France — ta je trpin, da Bog pomozi. Ima bolno ženo, bolne otroke, bolno desnico, da si ne more nič prislužiti. Grajski hlapec pravi na to: Meni je pa znana še hujša revščina. Povedal vam bom, kako je Riželjnovi pastirici Miciki. In hlapec razloži vse natanko, kar je o njej slišal in kar je deloma tudi sam videl in reče: Njena nesreča, vidim, vas je vse pretresla. Res je strašna reč, ležati v bolezni na gnoju brez postrežbe in zdravila. Še bolj pa je to, da ne more iskati tolažbe še pri Bogu ne, ker ga ne pozna. Umrta bo kakor kaka ajdinja. Petrova mati je tako ganjena, da jame na ves glas jokati. Peter pa se domisli in veli: Mati, jaz pojdem z vozom ponjo. Če ozdravi, ostane lahko pri nas, nekoliko bo že odnašala, saj moramo tako zmerom najemati. Mati pritrdi in ga opomni: Naprezi precej, morda jo rešimo. Pri Petrovih si je deklica opomogla, ozdravela je in sčāsoma se je prelepo razvila in razcvetela. Imeli so jo bolj za svojo kakor za deklo. Moliti in brati jo je naučil Peter. Mati bi ga bila rada podpirala, pa je bila spovedne in druge teže molitve že pozabila. Micika je bila bistroglava in goreča učenka. Poprej je čula zgolj sovražne in zaničljive besede in psovke, v Petrovi hiši pa ne ene žale; zdelo se jej je, kakor bi se bila preselila na nov svet, v kak oddelek nebeškega raja. To dobroto je povračala ljudem s preveliko hvaležnostjo in pridnostjo. Starka je govorila, da tako pametnega in dobrega dekleta še ni videla. Niti Peter se, mislim, ni jezil dosti nanjo. Živela in delala sta skupaj kakor brat in sestra. Še v cerkev nista hodila vsak za se.

Kadar se je Peter kam peljal, sedela je poleg njega pa še dobro vem, kako sta se jima enkrat čudila dva tujca, da sta si tako podobna. Še zdaj bi človek prej mislil, da sta brat in sestra kakor mož in žena. V mladosti sta si bila še dosti bolj enaka, oba, veste, tako lepo rudeča, okroglolična, polnega obraza in visokega čela, da je bila krasota, pogledati ju. Micika se je oklenila Petra kakor bršlin drevesa. Častila ga je kakor kakega svetnika in mu stregla, kolikor je le znala in mogla. To je dobro vedela, da jo ima prav rad ali se ni drznila upati, da jo bo snubil. Jako jo je skrbelo, če se Peter oženi, da je ne bo zapodila nevesta od hiše. Vselej je zajokala, ko je to pomislila. Brez Petra se jej je zdel ves svet pust in prazen. Kadar sliši, da se dva prav na moč ljubita, se še zdaj precej začne smejati in govori: Saj mi nismo bili nič boljši — pa jo je lahko napraviti, da pove, kako se je tresla za Petra. Strah ni bil potreben. Peter je bil v Miciko prav tako zaverovan kakor ona v njega. Ko jo je vprašal, če hoče biti njegova žena, jej je veselje zaprlo besedo, vsa zamaknjena je padla predenj in mu objela kolena. Ona je pa tudi dokazala, da je Petra vredna; zna dobro vsak posel, pomaga možu, odreja v božjem strahu otroke, ume ne le gospodinjiti, ampak tudi prigospodinjiti, denar ne le pridobiti, ampak tudi prihraniti, žeti krajcarje na polju, pa tudi na vrtu, v zelniku, na travniku, v hiši, hlevu in svinjaku. Taka, vidite, sta Peter Turek in njegova žena Mica. Jaz vaju moram na vsak način seznaniti; mislim, da se ne bosta kmalu sprla. Prepričan sem, da boste našli ravno takega, kakor sem ga narisal. Navajen sem, da rajši hvalim nego grajam. Kjer ni vzroka za hvalo, pa mar molčim,

izmišljevati si nečem nič. Posipal sem debele in mastne ocvirke, ali drugače niti ne bi bilo prav: dobri žganci zahtevajo dobro zabelo. Kar je rekel sosed, ponavljam tudi jaz: Peter je pravičen pred Bogom in pred ljudmi.“

Ker je hodil pobožni mož ob nedeljah v Novo mesto in ga je spremljal večkrat Vošman, spoznala sva se brez nepravilike in se sčasoma celo sprijaznila. To se zdi morda komu neverjetno, kajti tako različni značaji se ne vjemajo radi. V Petru bije brez dvombe žila nenavadne svetosti. Jaz vere sicer nobene ne sovražim, ali se ne drznem prisvajati si božjega ugodništva. Brez izjem ni pravila. Vkljub tej razliki se imava rada. Če me kdo vpraša, kako sodim o Petru zdaj, ko sem mu sam pretuhtal osrčje in obisti, moram ob kratkem odgovoriti, da ne morem nič dodati, nič vzeti, nič predrugačiti. Vse, kar sem videl in slišal, potrdilo je popolnoma resnico Vošmanove povesti.





## Zadnji dan.

Nad Potokom stoji krčma „pri Rekarju“. Glasne veselice so se prejšnje dni vršile v njej. Zdaj se pije bolj na tihem, gosti nečejo delati nemira bolni gospodinji. Že čez leto leži v postelji; mori jo sušica. Naši kmetje so hrabri ljudje. Vojska sicer tega ne dokazuje. Bojevali so se prereditkokrat zase. Tembólj sijajno pa se razodeva ta lastnost v nadlogah in skrbeh. Rekarici so začele otekati noge. To je vselej nevarno znamenje, ali ona se ga je obveselila. Zdaj je vedela vsaj za gotovo, da bo kmalu konec trpljenja, da bo umrla. Ko jo vpraša zjutraj mož Jože, kako se čuti, se mu nasmeje in pravi: „Noge so se mi nocoj nekako čudno zredile. Raduj se! Čez nekoliko ur boš vdovec pa se boš drugič ženil. Obhajali boste svatbo, v tej hiši se bo zopet pelo in ukalo, kakor nekdej. Samo to te prosim, da mi pošlješ še enkrat po gospoda. Rada bi odložila pred smrtjo celo butaro, da bom korakala laglje na oni svet.“

Jože maje z glavo, reče ženi, da se mu vidi danes bolj zdrava kakor včeraj, ali po župnika da jej pojde vseeno, dasi se mu nevarnost ne zdi velika. Duhovnik pride, Rekarica se izpove in obhaja. Župnik ostane pri



njej še dalj časa ter jo tolaži, kakor ve in zna. Tega ni več potrebovala. Z mirno dušo je zdaj pričakovala poslednji trenotek. Gospod jej začne razkladati, koliko dobro delo bi storila, ko bi volila kakih sto goldinarjev za večne maše. Hiša je precej premožna, ta denar bi utrpela brez nadlege. Govoril jej je še veliko o neizmerni koristi večnih maš. Rekarica dolgo molči in premišljuje. Župnik pravi: Kaj ne, mati, da zapišete to malo stvarco? Recite: Da!

Rekarica odgovori: „Kar ste mi povedali, je vse res in lepo. Vem, da Bogu noben dar ni tako prijeten kot sveta maša. Ali vidite, njemu pa tudi morda noben greh ni tako zopern kakor jeza in kletev. Saj vem dobro, kaj se je godilo, kadar je dal kdo za večne maše. Vsa rodovina je godrnjala in obrekovala ranjcega. Vsak je dejal: „Ti goldinarji bi bili nam kaj prav prišli, zdaj so zavrženi, hiša je obložena z novim dolgom. Kar se zapiše cerkvi, se jej mora odšteti, naj se vzame kjer hoče. Časi so slabi, da Bog pomagaj! Veliko se že pozna, če izgubi žlahta 20 goldinarjev, večne maše so pa še dosti draže. Čemu ta potrata? Saj se bero maše za žive in mrtve brez razločka, naj so plačane ali ne. Duša ne bi nič trpela, če bi ostal denar lepo doma. Ranjki je pokazal, da mu je malo mar za ubogo rodovino. Tako, vidite gospod, pa tudi še hujše se ljudje togotijo na večne maše. Po njihovi misli naj bi jih ustanavljali graščaki in drugi bogatini, kmeta režejo preveč v živo. Nečem, da bi me moja hiša po smrti obirala in morda še klela zaradi tega. Ali kolikor morem, darujem rada. Prihranila sem si devet tolarjev, katere sem bila dobila od botrov in žlahte za darilo. Prosim, vzemite jih šest — tukaj so

— da se me včasih spomnite pri sveti maši. Župnik vidi njeno trdno voljo in je neče več nagovarjati. Pomudivši se še nekoliko minut, spravi tolarje in odide.

Bolnica pokliče moža. „Ko sem se menila z gospodom, so mi rekli, da se za drugo nimam nič bati, ali storjeno škodo moram povrniti do zadnjega krajcarja. Goljufica nisem bila nikoli, to veš. Ali enkrat so prišli k nam domači fantje: Anžinov, Jakeljnov in Bezgov, vsi pijani. Da ne rogovilijo preveč, sem zalivala vino z vodo. Popili so pet bokalov. Zaračunala sem jim jih tako, kakor da bi jim bila nosila samo vino. To ni bilo prav. Primešala sem gotovo en bokal vode, še rajši več. Kadar zopet pridejo, jim daj dva bokala vina zastonj, da mi ne bo gorela ta voda kaj na duši. Stari Berus se vede včasih, saj veš, strašno nerodno. Ni davno, da je razbijal s poličem ob mizo in ga razdrobil. To me je razjezilo, pa sem mu dejala, da ne pojde prej iz hiše, dokler ne plača za posodo cel goldinar, da se bo mrha zanaprej varoval. Ni mi žal, da sem ga takrat kaznila. Ali polič velja samo nekaj grošev, ne pa goldinar. Kadar se snideta, ga le posvari še ti, ali 80 soldov mu daj nazaj, da mi ne bodo presedali pred božjo sodbo. Še hujše me tišči greh, ki sva ga storila oba. Menda se spomniš, da je nama prodal vojak za štiri goldinarje ovsa. Ker se nama je zdel tako po ceni, sva ga kupila; nisva vprašala, kje ga je dobil. Sleparg je gotovo ukradel, ali ni mogoče izvedeti, kje in komu. Okradenemu se kvar ne da popraviti, krivica pa se mora vendarle nekako poravnati. Najbolje se mi zdi, da se dado vsi štirji goldinarji revežem. Tako so mi tudi gospod svetovali. Kaj ne, ljubi Jože, da boš uslišal mojo prošnjo in

oddal na vse tri kraje te po krivem zaslužene krajcarje?“

Mož jej poda roko in obljubi, da bo storil to o prvi priliki. Zdaj ga žena vpraša, če ne ve morda on še za kako drugo škodo, ki bi jo bila naredila komu nevedoma in ga lepo prosi, da naj jo povrne; pa tudi njej pove, da se bo mogla pokesati. Jože pravi: Nikar naj te to ne skrbi, saj si se zmerom obnašala tako pošteno kakor nobena druga v celi fari. Nekaj pa mi hodi vendar na misel, toda ne vem, ali je greh ali ne. Če je greh, pa sem kriv veliko bolj jaz kakor ti. Zapovedano nam je, plačevati vinsko štibro. Večjidel seve sva odračunavala, ali včasi sva pa le utajila kako verdec. Videla sva, da delajo to vsi krčmarji, pa sva si pomagala še midva. Kaj praviš, če se nisva s tem kaj pregrešila?“

Rekarica se nasmeje in pravi: „Jože, ta greh me pa že nič ne peče; škoda, da ga nisva mogla utajiti več. Kristus je rekel: Dajte cesarju, kar je cesarjevega. Če bi bila ukanila cesarja, bi se bila gotovo izpovedala. To bi bil velik greh. Cesar ima toliko stroškov za vojake in druge služabnike. Kje bi jemal, če bi mu podložni ne hoteli plačevati davka? Dac pa ni cesarska, ampak gosposka štibra. Vprašala sem enkrat đacarskega najemnika, zakaj nam naklada to davščino — ali morda ne ve, da plačujemo že tako velik davek od vinogradov? Dedec se mi je zakrohotal in dejal: Poslušaj me, baba, če še nisi vedela, zakaj pobiramo vinski dac. Vam kmetom ni družega mar, kakor da bi ga žrli. Za vaša grla bi bilo komaj dosti, da bi se spremenila Krka v vino. Kakor da vas vidim, kako bi ležali noč in dan pri nji na trebuih in ga srebali.

Nikoli ne pomislite, kako škodljiva je ta pijača. Bodite tedaj hvaležni gospodi, da vam je naložila dobrotljivo dacijo. S tem vam je vino nekoliko podražila; da ga ne pijete čez mero. Ne bi bilo napačno, ko bi vam dac še za nekoliko goldinarjev povišali. To mi je rekel slepar. Pravi davek mora plačati vsak brez milosti, brez razločka. Za dac pa velja druga šega, nekatere zanj pritiskajo, k drugim še ne gredo ne. Saj veš, kako milostivi so dacarji, če jim zna človek dobro postreči. Ko smo volili za ljubljanski zbor, je dacar prilomastil in mi dejal: Mati, volite tega, pa bo prav za vas, par goldinarjev bomo pregledali, tudi ne bomo potrkali na vsak sod, če je poln ali prazen. Jaz sem ga zapodila in rekla: Meškutarja pa že ne volim, niti ne potrebujem vaše dobrotljivosti. Saj pa cesarski davkarji niso nikoli prišli in rekli: Baba! voli tega, pa te bomo oprostili štibre. Take reči so me naučile, kaj je dac. Če kdo v vodo pade, se mora zmočiti, kaj ne da? Če telebne kdo v ogenj, se mora ožgati, kaj ne da? Ravno taka in nič drugačna ni z vinsko dacijo. Če te zasačijo dacarji, jo moraš plačati — ni pomoči — če ne, je še hujše, ker gospoda kaznujejo upornost. Krčmarji se morajo tedaj varovati, da jih ti moške ne zasačijo. Ta najina krivica se mi zdi tako nedolžna, da ni vrédno pretresati te brklarije, sosebno ne, če trka že smrt na vrata. Pripelji mi rajši sosedo Anko; imam tudi z njo težak račun; naj pride k meni, da ga poravnava.“

Mož Jože odide. Bolnica veli pastorki Miciki prinesiti nekaj platna in obleke. Čez nekoliko trenutkov prihiti Anka. Rekarica prosi Miciko in družino, naj zapuste hišo. Zdaj pravi sosedi: „Pripravila sem za te nekaj malega. Teh deset lahti platna porabi, kakor veš,

da bo najbolj prav. Tale kožuh nosi ti, da te bo grel; letošnja zima škriplje hudo, hoče hoditi v kožuhu. Jopico daj predelati za malo Metko, nosila jo bo lahko tri, štiri leta. Zdaj pa ti moram nekaj povedati. Starost naju sicer še ne tare, ali mladi nisva že davnaj več. Ko smo bile vse vrstnice še dekleta, je počil za te grdi glas, da si se pregrešila s Franceljnom, ki je zdaj tvoj mož. Bila si ubožica hudo zasramovana, vsi znanci so kazali s prstom na te in so se ogibali in bali tvoje tovaršije. Zdaj svet rad odpušča take stvari, v naši mladosti se je živelo in sodilo ostreje. Trpela si vse to po nedolžnem. Ni čudo, da si se tako grozno razjezila na jezik, ki te je prvi obrekel. Zaklela si se pri Bogu in pri vseh svetnikih, da mu ne odpustiš ne na tem, ne na onem svetu. Vedi, da sem bila tista nesramna opravljivka jaz. Franceljna sva ljubili obe, pa me je strašno bolelo, da ima rajši tebe ko mene. V svoji hudobiji sem si izmislila ostudno laž, ki ti je naklonila toliko žalosti. Ko bi mogla vstati, bi padla na kolena predte, da oporečeš zakletev, da mi odpustiš zdaj, ko sem na smrtni postelji, neznansko krivico in razžaljenje. Oh, saj sem se dostikrat pokesala, več ko stokrat sem ti mislila odkriti svoj greh, ali bilo me je tako sram in strah, da se nisem upala. Pomisli, če boš odpustila drugim, da bo Bog tudi tebi odpustil.“

Anko je bila opravljica res v živo srce razžalila, ali v srečnem zakonu jo je do malega pozabila. Tudi brez darov, katere je prejela, bi bila bolnici podala roko in jej voščila srečno večnost. Rekarica se iznebi zdaj zadnjega bremena, ki jej je težilo vest. Z Anko se je prijazno pogovarjala še dobro uro, dokler se so-

seda ne spomni, da jo kličejo nujna dela domu. Prav presrčno se poslovita dobri ženi.

Krčmarica prosi pastorko, da jej gre po Blagnetovo Pepico. Bila jej je zavezala birmo in se jej sploh izkazovala veliko dobrotnico. Dvanajstletna deklica pride. Botra jej da dosti lepih naukov, nazadnje pa tudi debel tolar, platna za nekoliko srajčic, en svilnat in dva pavoljnata robca in krasne molitvene bukve, ki so veljale več goldinarjev. Pepica ne ve, ali bi se jokala ali smejala. Ker ni poznala nevarnosti, v kateri se nahaja bolnica, se je brez dvombe bolj veselila kakor žalostila: toliko in tako lepih daril ni dobila še nikoli. Deklica se zahvali in napoti domu.

Rekarica se zdaj pogovarja z družino o kmečkih poslih in jej svetuje in ukazuje, kako in v kateri vrsti naj opravlja pomladanjska dela, dasi ve, da sama ne bo čakala spomladi. Za več naših rojakov sem slišal pripovedovati, da so na smrtni postelji, brez nade zdravja dajali družini ukaze za celo leto. Tako težko se odtrgajo misli slovenskemu človeku od pozemeljskih reči in opravil!

Bolnico začne tiščati postelja. Pokliče tedaj pastorko, da jej popravi vzglavje. Lahka vest jo tako vdobrovolji, da se jame šaliti. Pravi: „Skoraj bi ti bila velela, da mi preneseš zglavje na drugi konec. Ne bi bilo slabo, ko bi se dala smrt opehariti. Ho! ho! Micika, kaj, ali nisi nikoli slišala, kako je berač goljufal smrt?“ Pastorka odkima, da ne. „No, če ne veš, ti bom jaz povedala. O, nekdaj smo čule vsak dan toliko čudnih povesti, kolikor je jagod na paternoštru. Vidiš, Micika! To je bilo tako. Bogatin zboli. Smrt

pride, da ga umori. Ali bogatin jej je kazal osle. Imel je v hiši črno mačko, črnega petelina in črno kokoš. To so huđe živali. Smrt jim ni bila kos. Večkrat je butila na prag, ali naprej ne koraka. Pehalo in metalo jo je nazaj na cesto. Smrt se drži kislo. Kosilo jej diši, k jedi pa ne more. Pred hišo prikoraka berač. Smrt je zvita buča. Berača prosi: Pripogni se, da ti sedem na rame. Nesi me v hišo, da opravim dolžnost. Vedi, da sem smrt, ali če me ubogaš, ne bom ti storila nič žalega. Obdarila te bom, da boš živel srečno vse žive dni. Berač se pripogne in naloži smrt. Lahka ni bila, stokal je in se lomil strašno podnjo, ali v hišo ni daleč, srečno jo prinese na gorko in zvrne na klop. Smrt zleze na peč in miruje. Ne videl in ne slišal je ni nihče razun berača. Smrt se oglasi na peči: Zdaj pojdem k bolniku. Pazi dobro, ko mu bom zavijala vrat. Kadar ga zgrabim prvokrat, bo zaječal, ali mu ni še nobene sile. Ko mu bom zavila vrat drugič, bo vsako upanje zanj minilo, treba mu je poslati po duhovna, da ga reši pekla. Kadar mu okrenem glavo v tretje, bo moral umreti. Smrt skoči s peči in ga začne moriti. Ko mu zavije vrat v drugo, opomni berač rodovino, da gre po duhovnika. Smrti se posel ne mudi, čaka in čaka celo uro, dokler se bolnik ne izpove in obhaja. Zdaj ga prime tretjič in bogatin umrje. Smrt prosi berača, da jo zopet zadene in odnese na plan, ker ima danes še veliko opravka po mestu. Berač jo posluša kakor prej. Ko prinese smrt na ulico, se mu prisrčno zahvali in veli: Kar sem obljubila, bom tudi izpolnila. Pusti beračevanje in bodi zdravnik. Natrgaj, kadar pojdeš k bolniku, kakršnekoli trave na vrtu in zapovej, da jo skuha in vživa. Trava ne bo nič koristila, nič škodila.

Samo to ti je treba, da gledaš name. Če bom stala bolniku pri nogah, se ni nič bati zanj. Kuhaj mu trave, da bo sit. Kolikor dalje bo болоval, toliko bolje bo za te. Računaj dobro! Ker bo ozdravel, se ne bo nič hudoval nate, ampak te bo še hvalil in priporočal vsem znancem. Predno preteko dve, tri leta, boš obogatel, imel svojo hišo in vsako dobroto. Če pa vidiš mene stati bolniku pri glavi, reci, da naj pomaga drug zdravnik, ti da imaš dosti družega posla, skrbi za bolnike, h katerim si bil prej klican, vsem da ne moreš kaj. — Smrt se priporoči in izgine. Berač začne zdraviti, kakor mu je velela in čez dve tri leta je res imel svojo hišo in vsako dobroto. Kogar koli se je lotil, je pomoglo; kogar koli pa je izročil drugim zdravnikom, moral je umreti. Beraču-doktorju se smilijo ti reveži. Misli in misli, kako bi mogel oteti vsakega, na zadnje jo izmisli. Kadar ugleda smrt pri glavi, obrne posteljo ali da preložiti zglavje in tako ni stala smrt več pri glavi, ampak pri nogah, izgubila je oblast, morala je pobegniti. Smrt se razjezi na berača-doktorja, da je ne vidi pri nobenem bolniku več, ne pri tistem, kateremu je umreti, ne pri tistem, kateremu je živeti. Kmalu pride tudi ponj in mu zavije vrat zaporedoma enkrat, dvakrat, trikrat, da se ni moglo poslati po gospoda in je poginil berač-doktor brez izpovedi in brez odveze.“ —

Zgovorna bolnica položi zopet glavo na popravljeno zglavje, pogleda na uro in pravi: „Bliža se poldne. Čas je misliti na kosilo. Kaj neki bi jaz jedla, da bi mi prav teknilo? Hentaj no, Micika! pojdi v klet, naberi mi repne cime za salato. Zabeli jo dobro s kisom in oljem!“



Pastorka gre, bolnica pa se smehlja in govori sama za se, ali glasno: „Imam prav. Treba je, da se pripravim. Dostikrat sem slišala, da si izmišljuje človek, kaj bi jedel, kadar se mu približuje zadnja ura. Repna cima mi ni prišla nikoli na misel. S to spakarijo se goste samo gospoda in norci — da, da — treba bo iti.“ Pastorka naredi salato, Rekarica jo hlastno poje do zadnje bilke. Po kosilu zadremlje in spi sladko dve uri. Medtem so odjužinali tudi družinci in se pomenkujejo, sede za mizo, na tihem, da jej ne bi kratili blagodatnega spanja. Ko se prebudi, jih gleda z motnimi očmi in pravi: „To mi je vseč, da molčite in žalujete. Nekaj žalosti se spodobi. Bolje je, da se opravi pred smrtjo. Po smrti mlačnost ne žali več. Kakor sem že rekla, se po moji smrti ne bo dolgo jokalo.“

Mož Jože se oglasi otožno: „Lenka! nikar nas ne sodi tako nemilo, saj veš, da si nam vsem ljuba in draga.“ Rekarica se nasmeje suho, po mrtvaško: „Oh, Jože, ne huduj se name, če govorim resnico. Vidiš, pravkar se mi je sanjalo, da sem prišla na tvojo svatovščino. Vzeli ste me medse, ali ti si gledal le mlado nevesto, ne pa mene. To se mi je milo storilo, pa sem vstala in šla nazaj v svojo leseno kajžico, zbito iz nekoliko dolgih in dveh kratkih deščic. Bog ne daj, da bi mogla reči, da si me kaj sovražil. Presrčna ti hvala, da si ti toliko pretrpel z mano. Ali kar je res, je res. Po ženi ni navada, da bi se mož dolgo kisal. In tako je prav. Hiša potrebuje gospodinjo, drugače v njej ni reda. Za red se mora zmerom skrbeti in tedaj tudi za novo gospodinjo, če umrje stara. Ali ne veš, kaj je napravil dobrovoljček Semen? Ženi so

držali svečo. Semen izvleče voz in da napreči. Sedeč na vozu pošlje hlapca, naj pogleda, kako je ženi. Hlapec sporoči: Mati umirajo. Kam čem pognati konja? Semen pravi: Počakaj malo, pojdi zopet gledat, kako je moji Urši. Hlapec gre in prinese novico, da je umrla. Semen pravi: Bog jej daj večni mir in pokoj! Zdaj pa le poženi bajsa proti Jernejcu, ki ima tako priljudno hčerko. Greva se ženit. Ranjka Urša mi je gosposinjila tako dobro, da sem se prepričal, da brez žene pravi gospodar ne more prebiti brez škode ne dva meseca. In predno pretečeta dva meseca, že pripelje na dom Jernejčevo priljudno hčerko. Ali si, ljubi Jože, kdaj slišal, da se strelja žalost? Če še nisi, ti bom povedala. Možu je umrla žena, ki jo je neizrečeno ljubil. Brez nje ni mogel živeti v svoji hiši ne četrte ure. Vzel je puško in se napotil v hosto. Podrl je tisti dan več ko deset zajcev. Pride prijatelj in ga vpraša: „Za božjo voljo, kaj pa delaš tukaj! Žena ti leži na mrtvaškem odru, ti pa streljaš zajce.“ Mož odgovori: „Ne zajcev, ne. Za zajčje meso ne maram, niti nisem lovec, da bi preganjal živali iz veselja. Kadar ugledam kakega zajca, se domislím svoje žalosti. Svojo neskončno žalost ubijam, ne pa zajce.“ Ta izgovor je bil gotovo aboten, vendar dokazuje resnico, da se žele možje po ženini smrti hitro znebiti svoje britkosti. Morda ne vsi, ali večina gotovo. Toda ne misli, da ti hočem s tem zabavljati. Bog ne zadeni! Žene niso nič boljše. Marsikatera toži: Kaj bi počela jaz reva brez moža? — Kaj neki? Če je prilika, bi se omožila v drugič in v tretjič, da se potolaži ubogo srce. Ho, ho! žene so pravzaprav dedca še bolj lakomne kakor možje babe. Spomnila sem se tiste novomeške gospe, kateri je mož

zbolel in je prisegla, če jej umrje, da pojde za njim, predno mine štiriindvajset ur. — Mož umre. Gospa pade čez truplo in rjove, da je bila groza. Žlahta in znanci prihite, tolažit jo. Srdito jih podi od sebe in vpije venomer: Smrt, smrt, kaj čakaš, da me ne združiš z mojim ljubčkom, z mojim srčkom — in Bog ve, koliko mu je dajala še drugih takih pridevkov. Vrgla se je na tla in metala semtertja in se tolkla in si skubla lase, da je vsak rekel: Bog se usmili, ta žena je zblaznela, njej se ne da pomagati. Po noči se razidejo ljudje. Pri vdovi ostane samo mlad sosed, vdovec. Dolgo molči sosed, slednjič pravi: Gospa, vašo bolečino razumem. Imate stokrat prav, da objokujete ranjcega, saj sem objokoval tako tudi jaz svojo preljubo ženico, ko mi jo je Bog vzela. Ali prehuda žalost je človeku prepovedana . . . In začel jo je pogovarjati in miriti, kolikor je premogel namazani jezik. Vdova ihti že manj in manj, nazadnje utihne popolnoma in srka željno medene besede svojega soseda. Že se je mogla meniti z njim to in to in ne samo o smrti svojega moža. Zdaj jo prime prekanjeni vdovec za roko in pravi: Izgubila si dobrega varuha, da takega še nikoli ni videl naš pregrešni svet. Vem, da nisem vreden ga nadomestiti. Ali gospa Julka! bodi prepričana, da bom skrbel za te tudi jaz iz vse svoje moči in duše, vsako uro in vsak trenotek. Oh, bodi moja, zastavljam ti svoje poštenje, da se ne bodeš kesala. In takih reči jej je govoril še veliko. Vdova ga posluša od konca plaho, sčasoma vedno rajše, na zadnje se mu oklene okoli vratu in ga vpraša: Moj preljubi ženin! povej, kdaj bo najina poroka? Reče jej, da se mora počakati, dokler ne zagrebo mrtvega. Vdova zagodrnja: Zakaj

neki leže mrličiči tako dolgo na mrtvaškem odru? Ženin pravi: Gotovo zato, ker je včasih človek le na videz mrtev. Treba je tedaj truplo pustiti na zraku, če je kaj življenja v njem, da se predrami in da ne zakopljejo živega. Vdova se stresa, taka groza jo je prišla, ko je pomislila, da jej utegne mož še oživeti. Potem z Bogom poroka in vesela svatba! Vdovcu veli: Kaj ne, da se pozna življenje po tem, da začne zopet dihati? Ne, to pa že ne sme biti! Moža, ki je umrl, nečem več nazaj. In šla je po vosek in je zapečatila možu najprej usta in nosnice. Kmalu se domisli, da so votla tudi ušesa in pravi: Tega ravno ne vem, če se diha lahko tudi skozi ušesa, ali nemogoče se mi ne zdi, ker so odprta. In vzela je zopet voska in je zakapala možu tudi ušesa. Zdaj vidiš, da vem, kako kratko je tudi žensko žalovanje.“

Bolnica obmolkne in upira oči v svojega moža in v Miciko, ki sedi zraven njega. Kakor blisk jej šine v glavo neka misel. Družini in pastorki reče, da naj odidejo, ker bi rada govorila nekaj posebnega z Jožetom. Ko sta bila sama in je sedel mož k njej, ga prime za roko in pravi: „Našalila sem se dosti, čas je, da se menim tudi resno. Kakor veš, Jože, sem te imela rada, ker sem videla, da si dober in pošten. Ali to napako pa imaš, da se ga včasih preveč napiješ. Gorje ti, če dobiš po moji smrti ženo, ki je sama pijanka ali kako drugače zapravljivka. Kmetijo bosta kmalu razdejala in na zadnje bi se ti lahko še prav hudo godilo. Popolnoma mirna ne bom umrla, dokler ne poznam svoje naslednice. Veš kaj, Jože? Poslušaj moj svet. Obljubi mi, da boš vzel mojo pastorko Miciko.“

Krčmar osupne in jeclja: „I, za božjo voljo, nikar tako ne govori, saj si ti še živa in družega ne prosim Boga, kakor da mi ohrani tebe še veliko let.“

Rekarica odgovori resno: „Tvoja želja se ne bo izpolnila. Smrt je sicer v božjih rokah. Morda še ne bom umrla ne danes ne jutri, ali čez nekoliko tednov boš na vsak način vdovec in družega ti ne kaže, kakor da se oženiš. Naj premišljuješ to reč kakor hočem, pametno se mi zdi samo eno: to, da vzameš Miciko. Povem ti, zakaj. Micika je hči mojega prvega moža, v rodu si tedaj nista čisto nič. Zadržka ni od te strani nobenega. Micika pa je tebi tuja samo po krvi, v vseh drugih rečeh pa jo lahko imenuješ svojo, kakor nobene druge ženske. Micika te je zmerom bogala, zmerom spoštovala, zmerom imela rada, ker si ravnal z njo kakor s svojim otrokom. Če postane tvoja žena, se jej ne bo treba šele privajati tebe in tvojih sitnosti. Če si izbereš kako drugo, ni gotovo, da ti bo hotela izkazovati tako pokorščino, kakor moja pastorka. Sedanje neveste se vedo strašno muhasto, sosebno če dobe vdovca. Hočejo, da posluša on njih, ne pa one njega. Vem, da bi mi lahko ugovarjal, da je deklina zate premlada. Res, da še nima dvajset let. Ali dvoje me tolaži. Micika ni lepa. Fantje se zanjo nič ne vlečejo. Ako jo vzameš, ni strahu, da bi jo odvrčali od tebe kakí skušnjavci. Ta je ena. Druga pa je ta, da Micika ni bila še nikoli zaljubljena. Veš, tako pametna sem pa že, če bi bila že navezala srce na koga družega, da je ne bi priporočala tebi. Ali Jože, tebi pa tudi najboljše kaže, da snubiš njo. Svoje premoženje sem res da večidel volila tebi, toda pomisli, da ima dobiti Micika iz hiše po očetu celih petsto goldinarjev. Ako se

omoži drugam, te bo jako trlo, dokler ne boš spravil skupaj te velike dote. Vem, da si lahko najdeš drugo nevesto, ali verjemi mi, da grozno težko tako, ki bi ti prinesla petsto goldinarjev. Tudi ti je dobro znano, kako spretno zna Micika delati in varčevati denar. Vsi trdijo, da je še dosti bolj skopa kakor jaz.“

S takimi in še z drugimi dokazi je Rekarica nagovarjala moža, da ga skloni na svojo misel. Njene besede so ga kmalu tako ganile in prepričale, da jej poda roko in pravi: „Še enkrat ponavljam, da želim samo tvojega zdravja. Če je pa Bog to drugače odločil, pa bodi po tvoji volji. Ženil se ne bom pri nobeni drugi kakor pri Miciki, to se ve, če bo privolila.“

Vsa zadovoljna se nasmehlja Rekarica: „O, zato ne skrbi, jaz sem še zmerom Micikina zapovednica. Ubogala me bo; pa zakaj neki ne? Saj bo prav tudi za njo.“ Bolnica pokliče pastorko, mož odide.

Miciki reče mačeha: „Predno se preselim, se moram tudi s tabo še kaj malega pomeniti. Sploh, hvala Bogu, sva živeli prav lahko ena z drugo. Me babe smo že take, da se moramo včasih malo skavsati, ali to ni trajalo med nama nikoli dolgo. Veš, kdaj sem bila najbolj nejevoljna na te? Enkrat, ko sem ti rekla, da nalupiš krompirja za južino. Ne vem, kaj si zagodrnjala, pa si šla in prinesla samo tri ali štiri krompirje. Jaz se začnem jeziti in vpiti: To ni dosti za kokoši, nikaar za južino. Šla si proč in si prinesla krompirja celo košaro in si dejala: No, zdaj pa menda ne bo premalo. In tako si mi še večkrat kaj ponagajala. Ali vse sem ti rada odpustila, ker si mi stregla tako po krščansko lepo v moji bolezni. Trudila si se zame veliko, veliko več, kakor je bila tvoja dolžnost. Zato sem se te pa

tudi spomnila, ko smo delali oporoko. Tu imaš precej, na! moja zadnja dva tolarja! Zapisala sem ti sto gol-dinarjev v denarjih in vso svojo obleko in druge reči, ki jih imam v škrinji, razun nekaj malega, kar sem namenila dati še pred smrtjo drugim.“ Rekarica jo zdaj začne opominjati in jej temeljito razlagati vse vzroke, da bi se omožila po njeni smrti z Jožetom. Od konca se deklica tako ustraši, da se začne po vsem životu tresti in na ves glas jokati. Izvedena mačeha jo ume sčasoma utolažiti. „Dozdaj je bilo zate prav lahko; živelas si brez skrbi, ker sem te vodila jaz. Odslej nimaš na vsem svetu nobenega pomočnika, nobenega prijatelja, kakor mojega dobrega Jožeta. Njega poznaš, kakšen je; veš, kako te ljubi, da te ni nikoli žalil, še zmerjal nikoli ne. Išči ga z lučjo, kolikor hočeš, takega ne najdeš. V krčmi je bilo dovolj prilike, da si izvedela, kaki tički so fantje, vsi sami pijanci, zapravljivci, preklinjalci, vlačugarji, babjeki. Tudi moj Jože se ga rad navleče. Kadar bo pijan, ne delaj tega, kar si videla mene. Kričala sem nanj in vlivala s tem olje v ogenj. Pijanega spravi lepo spat; kadar se iztrezni, mu pa le povej, kar mu gre, pa boš videla, kako ga bo sram. Jože je sicer prav krotka duša, trezen se ne brani nikoli pametne besede. Če ti ga bo grajala kaka prijateljica, da je starec, ne smeš poslušati te čenče. Moj Jože nima več ko 42 let. To še ni nobena starost. Kadar se v nedeljo umije in obrije in čedno napravi, je še zmerom tak junak, da ga je veselje pogledati. V vsej vasi se noben fant ne more meriti z njim in zraven pa je utrjen in močan, da podere vse te mlade švrkavce kakor snope. Kar se tiče let in lepote, se tedaj ni bati; kmalu boš zapazila, kako ti ga druga dekleta zavidajo.“

Ne vem, kaj je vse še pripovedovala mačeha pastorki. Gotovo je, da jo je kmalu popolnoma omečila. Rekarica sklene roke in se zahvali Bogu, da jej je izpolnil tudi to zadnjo željo. „Zdaj, pravi, naj pa le pride smrt, kadar hoče. Na tem svetu nimam nobenega opravka več.“

Družina pride zopet v hišo. Bolnica se še nekoliko pomenkuje z njo, ali s težavo: Dolgo govorjenje jej je oslabilo glas in jo utrudilo. Dolgo molčati pa ne more. Pastorko prosi, da naj jej gre po prijateljico Rezo, katere danes še ni videla. Od otročjih let jo je poznala in ljubila pristrčno, kakor nobene druge vrstnice. Delila je z njo vsako veselje, razodela jej vsako skrivnost. Reza priteče precej in vpraša bolno, kako je? Rekarica pravi: „Za vse drugo bolje ko včeraj, samo čenčala sem preveč. Začelo mi je zmanjkovati sape. Nekaj sem ti pripravila, da ne boš ostala čisto brez spomina name. Tu imaš mojo nedeljsko volneno kijkljo; skoraj nova je še, nekaj bo že zaleгла. Na tudi tele uhane, iz pravega zlata so, kupili so mi jih oče v Trstu. Če ozdravim, mi boš dala pa oboje nazaj — ali ni strahu, ne bo treba. Zdaj te pa nekaj prosim. Vem, da se še spominjaš, kako sva v mladosti vsako nedeljo popoldne sedeli pred podom in peli o veselem škrjančku, o črnem kosu, o javorovi senci in rumenem solncu in še veliko drugih takih. Mladost je pač srečen čas, škoda, da je tako naglo minila. To najino petje mi je prišlo na misel, neizrečeno me mika, da bi slišala zopet enkrat te nedolžne pesmice in tvoj mili glas. Kaj ne, da mi boš privoščila rada to veselje?“

Rezi je sicer grozno težko pri srcu, da bi se najrajša jokala, vendar se premaguje, da ne užali bolne



prijateljice. Gledajoča jej v upadlo lice ne bi mogla peti, zato se obrne proti oknu in začne prepevati zaželjene pesmice bolj tiho, ali s tenkim, prelepim glasom. Smehljaje se jo posluša bolnica, včasih pomiguje z ustnicami, kakor bi jej hotela pomagati. Med petjem se stori noč. Ko se prinese sveča, opazi Reza, da Rekarica ne giblje in ne diha, da je umrla.

Čez polleta vzame vdovec Jože Miciko za ženo in živi z njo že dve leti prav zadovoljno in srečno. Sosedje pripovedujejo čudo, da se po svatbi ni upijal nikoli več. Veselje do krčme mu je prešlo, vsi pravijo, da jo bo pustil. Njegov okrogli, lepo rejeni trebušček dokazuje, da trezno življenje res več koristi kakor škodi.





## Kranjska jeza.

Vinorodni, prijazni hrib Ljubno ima neprijetno obližje, od vseh strani hosto, grmovje, puščave in semtertje kako borno vas, kak nepriljuden kočmur. Ljubenska okolica je čisto slovenska. Vkljub nelepemu pogledu se nahajajo v njej vsaj lepi, šegavi in deloma prav pridni in premožni ljudje. Nekoliko streljajev za tem pasom pa se začinja kočevska pokrajina, dom strašanske nemarnosti in otožnosti. Ne bi mogel lahko presoditi, kaj mi je žalilo oko najhujše, ali dolgočasni svet, ali zanikarno poljedelstvo in gospodarstvo sploh, ali sloki, telesno in duševno pokvečeni rod, ki se plazi po teh suhih rebrih in grobljah. Na hribu stoji po slovenski navadi lična cerkvice, posvečena svetemu Vidu, čegar praznik se obhaja že od prastarih časov s sijajnim shodom. Ta dan se zabava popotnik na Ljubnem prav ugodno. Dobro in cene hrane in pijače dobiš, kolikor hočeš, naslajaš se po volji s krasnim pogledom na Gorjance in krško dolino, opazuješ lahko in temeljito prerezlične nošnje in šege slovenskih, belokranjskih in kočevskih, katoliških in včasih celo staroverskih (uni-jatskih) romarjev. Tudi mene je privabil sveti Vid skoraj vsako leto na svoje zračno površje. Stoječ pod lipo,

katero je pred kakimi desetimi leti nemilo oklestila nebeška strela, sem se žalosten oziral po kočevskih goličavah, vesel in hrepeneč po lepotah dolenjske zemlje in dolenjskih deklet. Najrajši pa mi je zahajala misel daleč, daleč čez Gorjance in avstrijske meje tja na krvavo Kosovo polje, na katerem je na Vidov dan sovražna usoda ubila slavo in svobodo srbsko. O takem času sem se vselej pomudil po ves dan, tudi po dva dni v okolici in sem res videl, slišal in izvedel marsikaj novega in posebnega.

Enkrat sem prenočil v ljubki zidanici za Ljubnem, ki se je bila spremenila za praznik v prav živahno krčmo. Mikali so me mnogi pogovori, morda najbolj pa povest, katero je pravila pivcem velika in debela ženska o svojem ranjkem bratu. Ko je opazila, da se čudim njeni nenavadni jakosti, se nasmeje in veli: „O, kaj bi še le rekli, če bi bili poznali mojega brata Janeza, Bog mu daj dobro! Ni se bal petih junakov; kaj pravim petih! Ne cele vasi. Razun nas domačih mu ni nihče dejal Janez, ampak Rus zato, ker je bil tako neznansko močan in hud. Zanj ni bila sreča. Prav ta kranjska jeza ga je ugonobila v laški vojski.“

Prosim jo, da naj nam pove kaj več o tako silnem človeku, da ne bomo pretresali zmerom le vreme in letine. Ni se dolgo branila. Brata je ljubila, pa je komaj čakala, da dobi priliko pomenkovati se o njegovem življenju. Za govornico ta žena ni bila vstvarjena, kar se našim Dolenjkam sicer ne more očitati. Pravila nam je vse tako hitro in zmedeno, da sem jo moral vsak hip ustaviti in kaj vprašati, kar nisem prav razumel. Iz tega vzroka mi ni mogoče, da bi popisal Janezove zgodbe in trme z njenimi besedami. Niti ne mislim

priobčiti mu vsega življenja; omenil bodem samo nekatere črtice, ki nam bodo pokazale neko nepohvalno, ali zanimivo lastnost slovenskega naroda.

Surovost kranjskega kmeta je gospodi dobro znana in jej dela po pravici strah in brigo. Le prepogostoma jej grme na uho odurni glasovi: „Prekleti škric, se ne pobereš?“ „Beži, škric, drugače bo pok!“ „Hudič vzemi gospodo! Gospoda so vsa hudičeva!“ „Za kmeta ne bo dobro, dokler ne pobijemo gospode i. t. d.“

Marsikaterega po mestno oblečenega sprehajalca so vaščani že nadrlji s kamenjem in poleni. Kadar vidijo kako nedeljo popoldne vinjeni fantje gospoda ali kakega tujega, ne po domače oblečenega tujca, jih prime včasih tako divji bes kakor bika, ki opazi kako rudečo cunjo. Mečejo vanj, kar jim le pride v roke; če ga zgrabijo, ga bijejo, sujejo in teptajo, da ostane komaj živ; če mu ne store družega, ga pitajo vsaj z najgršimi priimki in psovkami, ki si jih morejo izmisliti. Ne trdim, da se gode take ostudnosti pravilno, to je, vselej in vsakemu gospodu, niti ne, da ravno pogostoma. Ali toliko mi bo priznal vsak poznavalec naše zemlje, da gospoda ne popotuje po kmetih brez nevarnosti in da je ta surovost razširjena prav tako po obližju omikanih mest, kakor po odljudnih dobravah starobitnih hribovcev.

Od konca se zdi ta prikazen človeku velika in čudna uganka. Slovenec, zlasti dolenjski, je tako krotka in mirna duša, da mu ne najdeš lahko para. Še če ga razžališ, se bo nate jezil in grozil komaj nekoliko ur. Privošči mu le dve, tri blage besede, pa ti bo vse odpustil in se s tabo družil in bratil, kolikor boš hotel! Odkod tedaj izvira njegovo divjanje, da napada go-

spodo in tujce brez nagiba, razloga in vzroka, kakor da je poblaznel ali stekel?

Narodoznanec ima dolžnost, da take skrivnosti preiskuje, da jim najde klico in jih raztolmači. Sodnik je vprašal morilca, zakaj je ubil človeka, ki mu ni storil nič krivice in škode in ga prej še videl in poznal ni. Hudodelec ga pogleda srpo in zarenči: „To je vse eno, če me je razžalil ali ne. Vas je naša, čemu se je priklatil cigan med nas? Opazil sem škricarijo in videl, da mora biti nekak tuj falot. Taka sodrga ni prinesla še nikoli nič dobrega. Zgrabila me je jeza, da sem se kar tresel pa sem dejal: Čakaj, hudič! ti nas ne boš hodil več vohat, pa sem pobral kamen in ga zapodil vanj, da je precej guznil.“ Vse poslušalce je obšla groza ob tem divjaškem zagovoru. Opazovalcu pa se zdi, kakor da čuje strašni odmev starodavne nevihte, ki nam je razdjala narodno vero in samostalnost. Slovenci so prišli pod oblast neusmiljenih Nemcev in so prenašali v tujem jarmu vse nadloge, katere naklada sužnost ne samo kakih deset ali petdeset, ampak celih deset sto let. Naši predniki so bili preslabi, da bi se osvobodili, srce olajševati so si mogli le z molitvijo, s kletvijo, k večjemu z naskoki na posamezne sovražnike. Tujo silo so izvrševali in zastopali višji stanovi, gospoda, nasledniki doselivših se tujcev in potujčeni domačini. Devetnajsto stoletje je predrugačilo marsikaj na bolje. Duhovščina razun škofov se je izneverila zatiralcem in združila s svojim narodom, tudi kupce in meščane je jel gibati in pregrevati duh novega, duh slovenskega življenja. Vendar ima še dan današnji nemško gospodstvo največ opore v delu naše gospode: v graščakih in uradnikih. Naš kmet se še

slabo zaveda narodnosti in narodnih pravic, ne čuti nič slavjanskega ponosa, komaj ve, da je Slovenec, svojo staro zgodovino je pozabil. Ali nje nasledek in učinek: jeza zoper više stanove, zoper tujce mu tiči še zmerom globoko v slovenskem srcu, ker ni dobro, *deloma čisto nič poučen, da so se okolnosti spremeni*le in tedaj ne dela dosti razločka med prijateljem in sovražnikom. Besa mu tedaj ne užiga premišljevanje v nebo vpijočih krivic, katere je narod trpel, ampak neka temna rodbinska tradicija, neka prirojena razkačenost, nek skrivnosten inštinkt, ki je podoben živinskemu.

Tega divjega srda pa se človek lahko tako nazame, da mu plane tudi na domačine in celo na prijatelje. Kadar nastane v krčmi hud pretep med fanti, se večkrat tako razvnamejo, da mahajo brez obzira na vse strani. Groza je pogledati take besnike. Oči jim stopijo iz jam in se odebele kakor jajca; iz lic šviga črnorudeč plamen; skrčena usta obliva pena; lasje padajo na temno čelo ali pa štrle v vis kakor ježu bodice; vse žile se napenjajo in bijejo, da se kar sliši; roka, oborožena z nožem ali s kako drugo zbodljivo in težko rečjo, ne prizanaša nikomur, niti bratu, ne pozna in neče nobene milosti. Več pripetljajev mi je znanih, ko so nalašč ugasnili luč in polomivši stolom in mizam noge, mlatili se z njimi po glavah do krvi in smrti.

Takih ravsov se je udeležil večkrat mlad Muhoberec, s katerim sva se poznala. Vprašal sem ga, kaj mu je, da more tako zrojiti in tolči ljudi, ki ga niso nikoli razdražili in se z njimi celo pajdaši. Fant se mi nasmeje in veli: „E, kaj čete! Sem že take krvi. Ne

jezim in ne prepiram se nikoli, ali kadar me prime naša kranjska jeza, pa zrastem in udriham, kogar dosežem. Pozneje mi je žal, če sem založil katero kakemu prijatelju ali poštenjaku, ali dokler me tare jeza, nič ne vidim, nič ne slišim, nič ne vprašam; pesti mi zbezljajo in mahati morajo, naj bo škode kolikor hoče. Če sem zaprt, kaj zato? Tisti fant naj obleče kijkljo, ki se boji gospode in ječe.“

Bes se zbuja, kar je naravno, najrajši po noči in pri vinu. Pijani ponočnjaki se ne pretepajo le med sabo, ampak nabunkajo, kogar ulove, tudi otroke, babe in starce. Treba se jih je ogibati kakor steklega psa. Tudi Hrvatje ga radi pijo, ali nikdar ne s tolikim razsajanjem in divjanjem kakor Kranjci. Kranjska jeza ima svoje sestre v nekaterih planinskih deželah, n. pr. na Tirolskem, med drugimi Slavjani jej pa živi prav malo žlahte. Posebno žalostno je, da se loti včasi tudi popolnoma treznih in pametnih. Če vidijo kako veliko krivico, zvihrajo precej in bi krivca najrajši kar zadavili ali razsekali na drobne kosce.

Dostikrat zabučí kranjska jeza tudi brez tehtnega vzroka, za vsako malo stvar, če se človeku ne godi ali ne stori kaj po volji. Taka strastna kri se je drvila skozi žile tudi Janezu Rusu in je nadlegovala soseščino tem strašneje, ker jo je podpirala herkulska krepost in sila. Starše mu je blagoslovil Bog prav obilno z otroci. Bilo jih je enajst, pet sinov in šest hčeri. Pet se jih je zgodaj omožilo in šlo od hiše. Sinovi so razun dveh pomrli. Ostala sta najmlajša Rus in Kurent. Niti to ime ni bilo pravo. Ljudje so ga dali Pavlu zato, ker je bil blazen. Revež ni bil za nobeno rabo, še govoril je slabo; kadar se je jokal, je krulil kakor

prasec. Ker je bil tih in krotak, ni prizadeval druge težave, kakor da so ga morali zastonj rediti. Po smrti obeh roditeljev je prevzela gospodarstvo pridna Mana in ga opravljala brez moža z Rusovo pomočjo tako spretno, da hiši ni bilo treba ne stradati ne dolgov delati. Samovala je še veliko let, dokler ni šel Rus na vojsko.

Z nesrečnim Kurentom sta imela brat in sestra prav krščansko potrpljenje. On pa za Mano ni maral in sploh za nobenega človeka razun za Rusa. Od tega se pa ni mogel ločiti; motil ga je pri vsakem delu; še spati ni hotel nikjer drugje kakor pri njem. Rusu je bilo to prav. Bil je prepričan, da ga je postavil Bog Pavlu za varuha in res ga je oskrboval in branil tako budno in zdušno, kakor da mu je oče. Zaradi njega se je ruval in pretepal že v otročjih letih. Slovenec ne čuti do norih ljudi dosti usmiljenja. Nekateri misli, da nimajo duše. Še bolj splošno se trdi, da nič ne čutijo, če jih kdo tepe. Po takem mnenju stoje tedaj še nižje od živine. Večkrat sem slišal, da dá Bog blazne otroke staršem, ki so se hudo pregrešili, za kazen. Razne pravljice se o tem pripovedujejo. Brat je okradel brata in po krivem prisegel, da ga ni. Še tisto leto se mu je rodil norec. Nekdo se je bahal z otroci, da nima noben vaščan tako pridnih. Kmalu potem dobi sina, ki je ostal vse žive dni brez pameti. Prav to se je pripetilo možu, ki je pretepal tuje otroke. Bogatin je godrnjal zoper Boga, da mu ne podari otrok. Žena mu rodi zaporedoma sedem sinov, sedem norcev. Če se dela kdo preveč modrega, se mu neki tudi kaj rado primeri, da ima prav bedaste otroke.

Ni torej čuda, da naši rojaki zasmehujejo blaznike, da ne smatrajo za noben velik greh, če jih kdo bije



in trpinči. To nemilo postopanje z brezumnim bližnjim spada med najgrše lastnosti slovenskega naroda. Ni dvombe, da bi se z resnim podukom dalo odpraviti hitro in brez težave. Kolikor mi je znano, se je do zdaj o tej važni reči le molčalo! Tudi Kurenta so otroci psovali, dražili in suvali, kjerkoli se je prikazal in odrasli so jim pomagali ali pa jih vsaj niso zadrževali. Dolgo to nikoli ni trajalo, ker mu je priteknel na pomoč Rus. Gorje si ga paglavcu, katerega je dobil v pest. Drugih ljudi se mali deček še ni drznil lotiti od blizu, tem bolj pa jih je ošteval in nažigal s kamenjem od daleč. Ko je imel komaj 14 let, je branil brata zoper celo faro. Revišče je opravilo v nedeljo pred deseto mašo pri cerkvi neko telesno potrebo. Ljudje, katerih se je bilo že veliko zbralo, planejo po njem in ga začno po nečloveško pretepati in teptati. Rus prisopiha, meče otroke, skače babam v lase, grize in bije fante in može. Ko podero tudi njega, se bojuje ležeč s pestmi, zobmi in nohti, potegne nož in ga zabode v stegno debelemu mlinarju, ki je delal med vsemi najhujše z bratoma. Ranjeni zarjove kakor zverina. Župnik zasliši hrup in prihiti; množica se umakne in umiri; Rus spravi Kurenta domu. Oba sta bila tako stepena in stlačena, da sta morala več dni ležati.

Od takrat je Rus svoje župljane črtil in porabil vsako priliko, da jim naredi škodo in se maščuje. Postal je sam svoj in svojeglav, da ni maral za noben opomin svoje sestre. Prijatelj je imel malo, ali ga tovarišija niti ni mikala. Na paši sta se igrala s Kurentom sama, na polje je hodil z njim in s sestro; med vrstnike je zašel le takrat, kadar se jih ni mogel ogniti, n. pr. v

nedeljo grede v cerkev in nazaj domu ali pa, če jih je hotel poklicati „na korajžo“.

V omiki je ljubensko podgorje jako zaostalo. Dolenci zovejo tamošnje prebivalce divjake. Ta pridevek se mi zdi grozno krivičen, ker jih poznam kot jako mirne in dobrosrčne ljudi. Ali samota, v kateri žive, jih drži res v največjem praznoverju. Novomeščani imajo tu hosto Rasenj, kamor se ne sliši noben zvon. Iz tega vzroka je šel tje že marsikateri trap, da si naredi ris in prikliče hudobo, da mu prinese denarja. Pravijo, da ris nima moči, če se čuje v njem zvon. Iz tega se vidi, kako oddaljen je ta kraj od župnih cerkva in podružnic, ki so na kmetih glavna in skoro edina središča omike. Rus je imel do šole dobro uro. Po zimi je tedaj ni mogel obiskovati, po leti ga dalja ni skrbela, ker je bil bistrih nog in je tekal kakor jelen.

Ali učenje se mu je kmalu pretrgalo. Poreden součenec je ubil učitelju kokoš in je zvrnil krivico na Rusa. Učitelj ga je natepal strašno. Rus vpije in trdi svojo nedolžnost. Ko vidi, da mu nič ne pomaga, se začne braniti in ugrizne srditega učitelja v roko, da mu priteče kri. Kazen se poostri, Rusu se prisodi, da mora ostati ves dan v zaporu brez jedi. Deček ni mogel trpeti te krivice. V svoji ječi, v šoli, je razbil in podrobil vse, kar se je le dalo razbiti in podrobiti. S silo je odprl miznico, raztrgal vse zapiske in bukve in razlil črnilo po tleh in stenah. Nazadnje uteče skozi razbito okno in beži proti domu. Dekla to zapazi in oznani učitelju. Na vse pretege ga začno preganjati. Fant jim kaže osle. Tekel je tako urno, da ni bilo moč vjeti ga; razen tega je padala na preganjalce cela ploha kamenja in konjskih fig. Učitelj se je bil kmalu

upehal. Zagrozil se mu je z gromkim glasom: „Le čakaj, falot, ti bom že dal, kadar prideš zopet v šolo ali cerkev.“

Rus pa ni prišel ne v šolo, ne v cerkev. Šola ga ni nikoli več videla, v cerkev je jel sčasoma spet hoditi, ko se je prepričal, da je zbegani učitelj pozabil njega in njegov kvar. Izobrazil se tedaj naš junak še toliko ni, da bi se bil naučil dobro brati. Prav dobro pa je znal molitve, ki se zahtevajo za prvo izpoved in obhajilo. Z desetim letom je prejel prvo, z enajstim drugo svetotajstvo. Sploh je bil župnik, rojen Gorenjec, jako zadovoljen s prebrisanim in hrabrim fantom, ker ga je spominjal njegov pogled prav živo na nekdanjo tovarišijo domačih dečkov. Vsak ud, vsak gib, vsak govor je kazal korenjaka, ki je rojen, da so drugi njemu v strahu, ne pa on drugim. Pleča so se mu širila, da ga je bilo veselje videti. Štiri cente je privzdignil neki že z dvanajstim letom. Če je udaril, je treščilo kakor grom. Kogar je vrgel, ga je opletel ob tla, da se je kar zemlja stresla. Kakor za vsakega prav močnega, so ljudje trdili tudi zanj, da ima dvoje prsi. Noben vrstnik ga ni premagal. Srčno je korakal na boj, če je imel nasprotnik tudi tri ali štiri leta več od njega. Še za šalo ni bilo prijetno se z njim metati, kajti zgrabil je človeka tako čvrsto, da mu je kar sapa zastajala in so pokale kosti kakor trske.

Kadar ga je popadla kranjska jeza, takrat Bog pomozi; in popadala ga je prav pogostoma. Kake pol ure bi se igral s Kurentom, naenkrat je začel raztezati roke in krčiti pesti ter je poskočil in dejal: „Pavel, potrpi malo, jaz grem na korajžo.“ Pridirjal je k drugim pastirjem rudeč ko škrlat, iz oči mu je švigal blisk in

plamen, usta so otekla in se penila. Ni se nameril na strašljivce. Ruvali so se radi vsi tovariši in so se tudi znali. Komaj je obležal eden, priskoči drugi in za njim vsi po vrsti. Rus je moral vso silo napenjati, če je hotel ostati zmagovalec na bojišču. Obnašal se je vse-skozi vitežko. Na podrtega sovražnika ni nikoli poklekal in ga davil ali tolkel, ampak ga je puščal lepo na miru in si iskal novega borilca. Po dobljeni občini zmagi je parkrat zaukal in se vračal nazaj h Kurentu, ki je gledal boj od daleč in pozdravljal z glasnim ploskanjem bratove uspehe. Kri se je junaku umirila, vlegel se je na tla in se jel iznova igrati in šaliti, kakor da se ne bi bil nič trudil in nič trpel.

Ko je imel 15 let, mu umrje Kurent. Jokal je za njim veliko in dolgo. Celo leto se mu je tako tožilo, da ni maral za nobeno društvo. Kranjska jeza ga je tako pustila, da je prišel na korajžo komaj kakih desetkrat. Ko je brata nekoliko pozabil, je zahajal rad med pastirje, ker popolnoma sam ni mogel prebiti. Ali igral in šalil se z njimi ni. Ležeč na trebuhu jih je gledal od strani in si brenčal napol glasno kako pesem ali žvižgal. Bila je prelepa prilika, da bi šegotec dolgo spal. Pastirji so se morali metati, če so hoteli ali ne. Te sile so se naveličali. Dva ali trije še niso bili Rusu kos. Kadar pa so ga obsuli in ga je prijel za vsako roko in nogo eden, eden za vrat in še drug za hrbet, pa se ve, da se jih ni mogel znebiti. Spravili so ga na tla in tako nabili, da ni mogel gibati. Taki pripetljaji pa so ga razkačili čimdalje huje. Tudi on je jel udrihati. Nekateri so prejeli tako gorke, da so obležali in po več dni niso mogli priti na pašo. Taki pretepi so se ponavljali dan na dan. Skoraj vsi pastirji

so kazali kako znamenje od teh bitev, mnogi so bili grdo obtolčeni in oklani, zraven pa vsi raztrgani. Rus sam je bil ves opisan z oteklinami in črnimi marogami, ali jih menda ni dosti čutil; gotovo je, da ga te neprijetnosti niso čisto nič oplašile ali spametovale.

Pastirji so rekli nazadnje, da ne ženo več živine na pašnik, dokler jih bo hodil Rus nadlegovat. In res mu prepove soseska pasti. Ta kazen ga ne jezi dosti, ampak še veselil se je in z njo ponašal, češ, da je ustrašoval sam vse pastirje, več kot deset fantov, ki so bili deloma starejši od njega. Nekaj tednov je prebival pri svojem stricu, ki je imel hišo prav pri Krki nekoliko streljajev nad Novim mestom. Rus se je rad hodil kopat, ali tako spretno kakor tukajšni fantje ni znal plavati. Močno ga je togotilo, da so se njegovi nerodnosti smejali in rogali.

Neko nedeljo popoldne so se kopalci prav posebno razigrali in udobrovoljili, lazili so na drevo in skakali precej visoko z moleče veje v Krko. Rus ni še nikoli poskusil tega in se je branil tudi to pot. Fantje se mu začno strašno krohotati in ga pitati z babo in z zajcem. Rus zarudi in jame z njimi pometati. Ali še o pravem času se premisli in zavpije: „Šlape, mar mislite, da se bojim te vaše lužice, te borne Krke? Vam bom že pokazal, kako zna skočiti Rus.“ Ob teh besedah buti na drevo, ali ne ostane na veji, s katere so se zaganjali drugi, ampak zleze na najvišji vrh in puhne od tod na sredino Krke s toliko silo, da se je kar razgrnila in brizgnila daleč tja na bregove. Vsi so ostrmeli in mislili, da ne pride nikdar več živ iz vode. Nobeden njih se ne bi bil predrznil skočiti s take višočine. Čez nekoliko trenutkov se prikaže Rus nepo-

škodovan in opominja zabavljivo fante, da naj poskusijo zdaj še oni kaj takega, če so res toliki mojstri, kakor se bahajo. Ta srčnost mu pridobi sloveče ime daleč gor in dol za Krko med vso mladino. Zasramovanje je zdaj potihnilo.

Še neki drugi umetnosti so se ljudje čudili. Rus se je rodil in odrasel v gozdu. Na drevju je bil prav tako doma kakor na tleh. Noben človek ga ni prekosil ali dosegel v plezanju. Kdor ga je gledal, je moral misliti, da ga ne stane nič več truda kakor hoja. Drknil je kvišku tako brzo in zlahkoma, kakor da ga poteže kaka dobra mašina. Nazaj dol pa se ni vračal po istem potu, ampak je posnemal veverico. Poskakoval je od veje do veje in se lovil tako spretno, da mu ni nikoli spodletelo in se utrgalo.

Stric ga je imel jako rad, ker mu delo ni smrdelo. Slišal je pač marsikaj o njegovi hudi jezi, ali te govorce se mu niso zdele dosti resnične. Prebival je pri njem že več ko tri tedne, pa ni zapazil še niti najmanjšega sledu kake togote. Kmalu se je preveril, da ljudje ne lažejo. Grabila sta z Rusom listje. Pogovor je tako nanesel, da mu je začel praviti, kako neusmiljeno je ravnal s kmeti graščak Kun. Za paznika je postavil najhudobnejšo pošast cele duhovnije, nekega Mlakarja. Ta ni priganjal tlačanov samo z besedo, da so morali pridno delati, ampak je jemal s sabo tudi dva hlapca, dva rabeljna, ki sta pretepala ljudi s palico in z bičem. Včasih je prišel gledat Kun sam, ne peš, ne z vozom. Nosili so ga v velikem stolu štirje kmetje. Gorje tistemu, ki ni stola prav držal! S svojega sedeža mu je dal gospod tako gorko zaušnico, da so mu zobje zašklepetali. Mlakar mu je pravil, kateri

tlačani so najbolj uporni in nemarni. Take je poklical predse in jih našilgal sam z bičem.

Rus posluša to povest z odprtimi ustmi, začne se tresti, bledeti in rudeti. Krvavo pogleda strica in zatuli zdivjan: „In vi šlape! To ste trpeli! Oh, oh! če bi bil jaz med tlačani, bi bil pokazal sedemsto solnc temu satanu Kunu, temu podrepnemu ciganu Mlakarju. Vi pa, fej te bodi, ste ga morda še častili — u hu hu!“ Dalje ne more govoriti, vrže se na tla, grize travo, prst, in kamenje; vkloni se in začne ruvati iz zemlje mlade gabre in smreke, odlomi debelo bukovo vejo in mlati z njo zemljo, drevje, sebe in strica. Mož se tako prestraši, da se ne more ne braniti, ne besedice ziniti. Bil je prepričan, da se je fantu zmešala pamet. V nekoliko trenutkih se je bil tako spremenil, da ga ni poznal. Skrčeni obraz mu je bil brez barve, modra usta so tiščala peno, oči so zijale tako neznansko ostudno, kakor da so izbite iz jamic in se drže glave le še za tanko žilico.

Ko se starec nekoliko zave, pobegne v vas in skliče ljudi, da mu pomorejo zvezati norca in ga spraviti domov. Vaščani gredo z njim v hosto in najdejo Rusa — pametnega in zdravega! Ljudje začno majati z glavami in pravijo, da je obnorel bržkone stric, ne pa sinovec. Vsi nejevoljni se vrnejo. Starec zdaj sam ne ve, kaj bi si mislil. V čudu povprašuje Rusa, kaj mu je bilo prišlo. Fant se nasmeje in veli: „Saj ste vi krivi. Pripovedovali ste mi take strašne reči! Kdo hudiča bi vas mogel mirno poslušati?“

Odslej se je mož Rusa bal in gledal, da se ga znebi. Pri sestri mu je kri nekaj tednov počivala. Svoj god pa je praznoval zopet z grozovitim ravsom, ka-

kršnega še ni doživel. Bil je pripeljal na njivo gnoja. Naenkrat prileti Mana in zavpije že od daleč: „Janez, beži hitro domu. Pri Jakličevih se je utrgal bik in dirja na polje. Viž ga, je že polomil ograjo!“ Rus se smeje in pravi: „Vola se pa že ne bojim.“ Skrbna sestra kriči: „Ne, ne! Bik je, ne vol. Za božjo voljo, teci!“ Rus odgovori mirno: „Bik je vol, ki ni popravljen. Volu ne bom bežal.“ Mana vidi, da je ne posluša in uteče domu.

Zver prilomasti. Ni spadala ravno med največe in silnejše, ali bila je vendar le — bik. To ni šala. Rus jej skoči naproti in jo zgrabi. Vname se ljuta borba. Bik hoče fanta pritisniti k tlom, Rus skuša biku spodbiti noge in ga vreči. Namen ne steče ne enemu ne drugemu. Potiskala in gonila sta se semtertja brez pravega uspeha. Na cesti se je zbralo vse polno ljudi in gledalo nenavadni prizor. Bik postane čimdalje bolj besen in Rus čimdalje bolj jezen. Pririla sta se do voza. Fant prime gnojni koš in ga povezne biku na glavo. Predno ga še more otresti, skoči mu Rus na hrbet in ga zajaha. Zdivjanost dospe zveri do vrha. Zamolklo tuleča se spenja in suje, dokler se ne znebi koša in jahača. Bila je tako zbegana, da ni ne videla ne slišala, ampak divjala tja naprej in upirala vsak hip čelo proti tlom, kakor da ima žrtev pod sabo. Ta slepi bes je pomogel Rusu bolj ko vsa moč, rešil ga je bržkone smrti. Kmalu nosi bik iznova koš na glavi in jezdeca na sebi. Nevarni boj je trajal dobro uro. Ko otrese bik morda že deseti krat svoje breme, ni ponovil več napada, ampak je ves oplāšen in spehan pobegnil. Brez ruvanja in neprilike ga je gospodar lahko vjel in pripeljal v hlev nazaj.



Tako slavno je zmagal bika predrzni Rus. Takrat mu narava še ni bila podelila vse krepkosti, dopolnil je ravno sedemnajsto leto. Brez števila pretepov, katere je imel ta čas in pozneje s fanti, me ni volja popisovati. Vsi so dokazali, da ga ni mogel noben posamezen več užugati, niti štirindvajsetletni korenjaki se niso mogli skušati z njim.

Kamor koli je Rus prišel, je slišal gospodo preklinjati; ni tedaj čudo, da jo je tudi on sovražil. Še bolj ga je razpalilo stričevo pripovedovanje. Po njegovi razbrzdani domišljiji ni bila drugo kot krdelo lačnih volkov, ki preganjajo in mesarijo ubogega kmeta. Hrepenel je po maščevanju. Celo okolico je vznemirila novica, da so prišli zemljemerci, pregledovat in cenit polje in hosto. Kmetje so ugibali: „To ne pomeni nič dobrega. Kadar so se prikazali taki možje, prišli so za njimi še vselej novi in večji davki. Bog se nas usmili.“ Rus čuje te in druge take marne, kri mu zavre. Nikomur ni rekel nič; molče je vzel kol in šel od doma. Ves dan je blodil semtertja in iskal mernikov. Trudil in postil se je zastonj. Vsekako je bila sreča za gospode, da jih ni zasledil, morda še večja pa zanj. Ti možje nosijo včasih s sabo pištole in revolverje, zoper katere se ni lahko vojskovati s kolom in rokami.

Važne nasledke pa je imela jeza, ki so jo zbudili v Rusovem srcu novi — črevlji. Kupil je bil zanje prav lepo usnje in se jih veselil kakor otrok. Ko mu jih črevljar prinese, mu plača precej račun, ki ni bil majhen. Kōpitni mož odide. Rus jih začne obuvati, da vidi, če so mu prav. Ne le, da so mu bili veliko pretesni, še cveki so štrleli znotraj, tako nemarno so bili zatolčeni. Fant se razhudi in jih zažene proti oknu,

da se razbije na drobne kosce. Mimo hiše je korakal sosed in rekel glasno, da se je čulo v hišo: „Rus že spet nori.“ Te besede ga tako razkačijo, da res zdivja. Jel je pobijati tudi druga okna, potem pa posodo, pohištvo in orodje, z eno besedo, kar je le videl in dosegel. Sestri ni storil še nikoli nič žalega, vendar se ga tako zboji, da se mu skrrije. Iz hiše vihra na dvorišče in v hlev. S sekiro potolče petelina, dve kokoši in ovco. Dobro, da goved ni bilo doma, težko da bi jim bil prizanesel. Ker je strahovito rjul, se začno sosedje zbirati in povpraševati, kaj je. Nekatere je srbel jezik, da so mu na ves glas zabavljali: „Mali Kurent je umrl, veliki nam je ostal. — Rus je obseden, ima sedem hudičev v vampu! — Kaj sedem, reci rajši sedeminsedemdeset, sedem sto . . . Treba ga bo prikleniti, da nam bo stražil. Jesti mu bomo nosili vsak dan eden. Zato bo moral varovati vsak dan drugo hišo. Privezan naj laja in grize, kolikor ga je volja.“

Otrokom je ta misel tako ugajala, da so jeli jeznega pozdravljati: „Čuvaj, vav vav!“ Tako zabavljanje bi razkačilo vsakega, kaj ne Rusa? Sreča, da je bil sekiro že nekam vrgel. Na vaščane naskoči s kuhinjskim tolkačem. Padalo je po glavah kakor toča. Nekatere grabi za lase, druge za ušesa, enega podere z brco, druglega s pestjo, tega suje, onega bije, med dobo in spolom ne dela nič razločka. Dva soseda ga primeta vsak od ene strani, da bi ga vrgla. Ali se presneto spečeta! Rus jih tako odrega in naklesti, da se nista mogla držati po koncu. Drugi, to videti, kriče pobegnejo. Rus jih preganja od hiše do hiše in jim deli še marsikaj gorkih. Ljudje pozapro vrata in se skrrijejo. Samo v samotni koči na koncu vasi je še vpila stara

baba, sebenka. Ko se Rus približa, zaklene tudi ona vrata, ali se nikakor ne more premagati, da ga ne bi zmerjala skozi okno. On se loti, ne trohnelih vrat, katera bi bil odprl lahko z enim udarcem, ampak cele kolibe. Žalostno mu stoka pod rokami, bruna cvilijo in se trgajo drugo od drugega, naglo odjenja klin za klinom, žrebelj za žrebljem. Babo obhajajo smrtne težave. Hišica se maje, kakor da jo ziblje potres. Če se zruši, jej pade na glavo in jo zmečka. Če ostane živa, pride v pest grozovitemu Rusu. Kaj se bo dalje z njo godilo, si ni upala misliti. Njen strah ni bil prazen, ali prevelik. Fantu se je bila jeza že precej izkadila. V hišo je butal, da jezičnico malo oplaši, ne pa zato, da bi jo pokopal v razvalinah.

Moglo se je reči, da so vaščani to dobili, česar so iskali. Dasiravno so dobro vedeli, kako naglo in strašno se razsrdi, so se mu vendarle prišli nastavljat in zabavljat. Nekateri so prejeli težke rane, da so se morali zdraviti, štirim ali petim je bila izpahnjena roka ali noga. Sosedo, ki mu je pljuvala med bojem v obraz, je doletela tako zdatna zaušnica, da na eno uho ni nikoli več slišala in so jo na tisti strani pogostoma zobje boleli. Soseska toži Rusa sodniji. Zaradi mladosti in drugih olajšujočih okoliščin je bil obsojen samo na poldrug mesec zapora.

Ta sramota je zadela junaka, ko je imel šele osemnajst let in nekaj tednov. Po dnevu se ni hotel vrniti domu; bilo ga je sram. Priplazil se je pozno zvečer, nič nejevoljen, še rajši vesel. Mani veli: „Pripravi mi kaj večerje, potem ti porečem: Z Bogom! Zarja me ne bo videla več v vasi. V svoji kletki, veš, sem namenil, da se bom poboljšal. Doma bi bilo to

precej težavno. Pobral se bom na Hrvaško, iskat si dela in zaslužka.“

Sestra se ustraši, ali ni skušala odgovarjati ga, ker je poznala svojega brata. Nastopila je viharna noč z bliskanjem in treskanjem. Skoraj noben vaščan ni mogel spati. Z divjanjem nevihte se je mešalo celo noč neko čudno ropotanje in rožljanje po vseh hišah in cestah. Včasi je drdralo bolj na enem, včasi bolj na drugem koncu vasi, kakor da se podirajo skladi drv in prepe-ljavajo vozovi. Psi so strašno tulili, včasi pa tudi cvilili kakor ranjeni. Ljudje so se križali, molili in ugibali, kaj to pomeni. Eni so rekli: „To je spomin!“ drugi: „V soseski bo smrt!“ Nekateri so tolmačili pasje la-  
janje tako, da se je priklatil v vas gotovo kak tat ali razbojnik; tako druhal da spoznajo najprej. Z večine pa so mislili, da rogovilijo coprnice in strahovi. Še večja groza pa je obhajala ljudi zjutraj. Brez kvara ni ostala nobena hiša. Skladi drv so bili vsi podrti, orodje razmetano na cesto, voza nikjer nobenega, hlevi prazni, semtertje strehe grdo izskubene in deloma odkrite. Zdaj se je pokazalo, da psi niso zastonj tulili; ni dvombe, da je prihrumelo v vas celo krdelo tolovajev, morda s Hrvaškega ali celo iz Turčije.

Stari možje so se spominjali hajdukov, katere je privlekel s sabo harambaša ravno tako nenadoma in natihoma, kakor so se pritepli ti hudodelniki v vas preteklo noč. Kolikor dalje pregledujejo okolico, toliko bolj se čudijo in strme. Semtertje leži kak crknjen pes, semtertje kupi mrve. Zakaj so tatovi pse pobijali, razumejo vaščani. Nikakor pa ne morejo uganiti, kaj jim je bila mrva na poti. Ko pridejo iz vasi, pa od čuda kar zazijajo. Tu stoje na cesti in trati njihovi

vozovi, ne eden pri drugem, ampak zmetani v visoko kopo drug čez drugega. Cesta je bila tako zadelana in zaprta, da so vozniki, ko so prišli do vasi, morali počakati, dokler niso gospodarji razdrli barikade in odvezli kola domu. Čudo se spremeni v veselje, ko zagledajo vaščani svojo ljubo živinico. Pasla se je dobre volje v žitu in ni bila nič kaj zadovoljna, da je morala korakati nazaj v hleve in svinjake. Tolovaji so morali biti vsekako neke nove, dobre vrste, ker niso vzeli ne enega repa s sabo. Sploh se je pokazalo, da so hoteli le nagajati, ne pa krasti. Veliko dni ni slišal človek v celi vasi nobenega drugega pogovora kakor o tej skrivnostni nočni kolobociji. Neprenehoma so se povpraševali, kdo bi jo bil napravil? Sčasoma so bržkone pogodili. Dejali so: „Noben drug nam ni naredil tega šenta, kakor ta prekleti Rus. Predno jo je popihal na Hrvaško, se je hotel znositi, da smo ga bili izročili pravici.“ Nekateri so vpili, da ga je treba spet tožiti. Drugi so se jim pa smejali in so rekli: „Bodimo veseli, da smo se divjaka odkrižali. Če ga bomo preveč preganjali, nam bo zažgal vas in nas morda začel pobijati, kakor nam je potolkel pse.“

Rus ni prišel nazaj več ko dve leti. Služil je najprej v Karlovcu za hlapca. Kmalu si je dobil boljše mesto na graščini grofa Nužana. Oskrbnik je poslal njega in še pet drugih delavcev v gozd sekati drevje in delati sežnje. Rus je vihtil sekiro spretno, silno in navdušeno, da noben drvar tako. Že čez dva meseca ga je postavil oskrbnik tovaršiji za predstojnika in paznika. Obenem mu je povišal dnevno plačo od dveh goldinarjev na tri. Gospod si je dobro izbral; družba je morala pridno drvariti, ni smela ne pohajkovati ne

pijančevati. Ta ostrost jej ni bila všeč. Vsi so godrnjali, da morajo ubogati najmlajšega. Ta iz vseh vetrov zmetana sodrga ni govorila tega iz kakega razžaljenega ponosa, jezilo jo je samo to, da je morala pod novo zapovedjo svojo dolžnost tako natanko izpolnjevati. Tovariši bi bili Rusu kaj radi nagajali, ali se niso prav upali. Nekoliko so se bali gospode, še bolj pa njegove težke roke. Gozd, v katerem je delal, stoji med Karlovcem in Zagrebom blizu Jaske. Med tednom si je družba kuhala v svoji kolibi, nedeljo so prebili udje, kjer so hoteli. Rus je ostajal po navadi v Jaski, da se more udeležiti božje službe. Na tujem ni pozabil materinih in župnikovih nauk, se ni izneveril pobožnim šegam svoje domovine. Brez molitve ni šel nikoli delat, nikoli spat, vsako nedeljo in praznik je bil vsaj pri eni maši, včasih tudi pri dveh. Hrvaško se je kmalu naučil, ali ga take pridige, kakršne so kvasili jaški popi, niso mogle dosti mikati ali naučiti. Ko je stopil prvokrat v cerkev, se je kar zgrozil, zdela se mu je grša od grajskega hleva. Tal ni imela kamnitih, bila je kakor posuta z razbito opeko, sempatam so zijale debele razpoke in jame, da bi si bil človek lahko nogo zlomil. Proti nečednemu stropu so molele gole, razprskane stene, na nobenem altarju ni opazil nič lepega, bliščečega in pisanega. Tako borne ni videl še nikoli nobene cerkve. Edini lišp je bila ena močno zakrpana zastava in ena podoba, katero je pribil nekdo zadej na vrata.

Rus je slišal in tudi sam se prepričal, da je duhovnija velika in premožna. Jaska se ni zvala vas, ampak trg in se je repenčila prav bahato. Ta sramotna revščina cerkve se ni mogla pripisovati srenji, ampak najemnikom

v gospodovem vinogradu, brezdušnim popom. Poln nejevolje se je oziral Rus po njej, zbujala se je v njem stara znanka, kranjska jeza. Po cerkvi prikoraka proti njemu star duhoven, morda župnik in ga vpraša, če ne želi dati za kako sveto mašico. Fant misli, da je župnik in zarohni srdito: „Zanikarni far! taka je tvoja cerkev? Tako skrbiš za božjo čast? Skopa grdoba!“ Svetost kraja ga je zadržavala, da ni popadel in stresel popa. Zunaj cerkve bi se bilo to brez dvombe zgodilo.

Rus je bil z gospodarjem in zaslužkom popolnoma zadovoljen, ali presedala mu je čimdalje bolj poredna družba. V Jaski se je bil seznanil s štacunarjem, rojenim Ribničanom. Popila sta skupaj marsikateri polič v poštni gostilnici, ki slovi za eno najboljših hrvaških. Temu poštenjaku je dajal hranit praznično obleko in denar. Ribničanu se odkritosrčni in pridni Herkul priljubi. Jame ga nagovarjati, da naj pusti šumo in pride rajši k njemu služiti. Plačo in postrežbo mu obeta tako dobro, da se v petih minutah pogovorita in pogodita. Rus je obračal, njegovi tovariši so pa obrnili. Ker mu niso mogli priti do živega kako drugače, so mu razrezali lep, še skoraj nov kožuh, ki mu je služil obenem za zimsko oblačilo in za odejo. Kolikor dalje je molčal in trpel, toliko strašneje ga razvname ta hudobija. Vzame debelo gol in jih začne udrihati, da so bili kmalu vsi na tleh. Brez težkih ran ni ostal nobeden, dva sta skoraj poginila. Poboj se naznani sodbi, ki izreče za Rusa trimesečno ječo. Ribničan mu da razne dobre svete, najboljši je bil, da naj si priveže na goli život dvajset goldinarjev, nekoliko grošev pa naj vtakne v mošnjo, da ne bi prazen obudil suma. Predno ga pahnejo v zapor, mu vzamejo mošnjo, ali ga ne pre-

iskužejo dalje. Na jetnike je pazil dobrovoljen pijanček, ki je na vso moč trpinčil tatove, s pretepači in drugimi takimi pa je imel usmiljenje.

Kazen Rusa še ni toliko pekla, ali bal se je konca. Sodnik mu je namreč povedal, da ga bodo odtirali domu po žandarjih, ker ni mogel pokazati popotnega lista. Morda bi ga pa te sramote ne bil rešil niti popotni list. Iz zadreg ga je otel ječar. Precej od konca ga je že omiloval in tolažil, da mu bo olajšal kazen, kolikor bo le mogoče, ker ve, da je pošten človek. Grofov oskrbnik da ga je popisal prelepo, kako zvesto in pridno mu je služil. Enkrat pride mož v zapor ves natrkan, se usede k njemu in jame jokati in jecljati: „Ubogi revež, da moraš sedeti tu po nedolžnem! Tvoji tovariši so bili vredni, da bi jih bil vse kar poklal in ne le obunkal. Tisti, ki so te obsodili, so stokrat veči lopovi in sleparji, kakor ti ali jaz. Oh, če mi pridejo v pest ti falotje, jih bom vse drugače mečkal in pestil kakor tebe, preljubi moj Kranjec! Gotovo si se že strašno vžejal v tem brlogu. Čakaj, prinesem ti ga polič, velik hrvaški polič iz svoje kleti. Saj vem, da ti bo teknilo, Bog ti ga blagoslovi!“

Ječar mu res prinese vina in stori to še večkrat, vselej, kadar se je prav vdobrovoljil. Skoraj vsak dan se je prišel s fantom pogovarjat in ga milovat. Rusu zasije zarja upanja. Ječarju veli: „Vaše vino je dobro, ali me je sram, da se dam tako gostiti. Prosim vas, pošljite v krčmo po moslavinca in slatine, da boste tudi vi enkrat gost in ne zmerom le gostilec.“ Ječar ga od konca ne razume in veli zabavljivo: „Lej ga hudiča, da mu ni všeč moje vino. Po družega ti pa že ne bom hodil; ne ostaja mi tako denar, da bi še plačeval



za žejne jetnike. Tebi so tako vse pobrali, nimaš drugega ko kako uš, s tem lazečim novcem pa ne dobiš ne moslavinca, ne slatine.“

Rus se zakrohoče tem besedam in privleče izza srajce listnico z bankovci. Zdaj se začne krohotati ječar in pravi: „Prokleti Kranjec! ti si bogme modra glavica; za take uši ni strahu, da nama ljudje ne bi dali, kar le hočeva.“ Čez pol ure že stoji na klopi črni moslavinec z jamniško kislico. Pri žlahtni pijači se Rus in njegov čuvaj popolnoma sprijaznita in celo pobratita. Pila sta ga še večkrat za fantove denarje. On se ni vpijanil nikoli, ječar do malega vselej. Ko je Rus mislil, da ga je že dosti omečil in si pridobil, začne ga povpraševati, če ne bi hotel zamižati in mu pomoči. Mož je precej razumel, kaj meni, pa se je zasmeljal in dejal: „E, Bog ti daj srečo! Sediš že tri tedne v tem smradu. To je strašno, kaka krivica se ti godi. Beži, kolikor in kadar hočeš, samo te prosim, da ne skoz vrata. To bi mi zavilo vrat, ker sem odgovoren za ključ. Šibe v oknu so res da železne, ali tenke, slabe, razglodala jih je rja.“ Rus je videl, da se mu čuvaja ni bati. Še tisto noč je smuknil skoz okno in utekel.

To se bo zdelo marsikateremu kaj čudno in neverjetno. Kdor pa ve, v kakem neredu se nahaja sodništvo semtertje na Hrvaškem, kako malo se nekateri pazniki brigajo za jetnike in kako pogostoma in lahko ti pobegnejo, ne bo majal čisto nič z glavo, ampak mi potrdil, da je Rusova pripoved mogoča in prav verjetna. Domu je bežal noč in dan brez pomude. Hodil je večidel po hosti, cest in večih potov se je ogibal. Samo pri Ribničanu je ostal nekoliko ur, da

vzame obleko in se okrepča s spanjem in hrano. Dobrosrčni rojak ga je spremil do Karlovca in se pristrčno poslovil z njim. Pobeg mu ni bil ravno nič po volji, ker po takem činu fanta ni mogel jemati v službo. Ali imel ga je tako rad, da mu je, kolikor se je dalo, pomogel. Karlovško okolico je poznal, zato mu je lako zaznamoval, kod in kako naj beži, da pride srečno do Kolpe.

Na Kranjsko je došel brez neprilike, ali moker. Ker mosta ali broda ni bilo varno iskati, je moral preplavati Kolpo. Zdaj bi si bil lahko oddahnil, ali ni hotel. Ustavil se je še le na Gorjancih, ko je zagledal Ljubno. Iz Jaske do tod je imel hoda dobrih petnajst ur. Na potu ni ne počival, ne jedel in pil. To je tudi za dobrega junaka dosti težavno. Trebalo se je odškodovati. Pod Mihovim si kupi jagnje, ga speče in poje celega, zraven popije tri bokale metličana. Čil in vesel prižvižga popoldne domu.

Mana se ga je na vso moč obradovala, vaščani pa na vso moč prestrašili. Ravnali so z njim kaj lepo, da jim ne bi naredil kake nove škode. Bali so se ga brez vzroka. Rus je miroval kakor ovca, dokler ga ni kaj razdražilo. Med domačimi fanti je prvakoval brez ugovora. Soglasno so priznali vsi, da takega korenjaka nima fara. Srebrno dvajsetico je prelomil ko nič. Če je šlo za stavo, je prelomil tudi podkov. Iz hoste je nosil debele hlode na plečih, da je bilo grdo videti. Ko je šel z vozom po drva, jih stara kljusa ni mogla speljati. Rus jo odveže, vpreže sebe in — voz se začne pomikati vkljub blatu in grapam. Vse je vrelo skupaj, gledat čudno čudo, da vleče polna kola človek, zraven njega pa koraka prazen konj. Jako pa bi se motili,

ko bi mislili, da so se drugi fantje podložili Rusu in se bali in ogibali bojev z njim. To ne, to! Slovenski junak se ne ustraši nikogar, ne umakne se nikomur, čeprav ve, da ima pred sabo močnejšega, nego je sam. Pretepali so se z Rusom dosti, včasi še ob delavnikih, gotovo pa v nedeljo. Odnegli so veliko črnih prog in oteklih lic, ali niti Rus se ni obvaroval vselej marog, prasek in ran.

Na Hrvaškem si je bil prislužil veliko denarja; več ko tri sto goldinarjev je imel v žepu. Udeleževal se je tedaj lahko shodov in drugih veselic. Take prilike so malo kdaj minile brez ravsa. O svetem Vidu je šel na Ljubno k maši, od maše v krčmo. Gospodar mu veli: „Janez, ostani zunaj, notri so gospoda.“

Rus zareži: „Šlapa, kaj moj denar ni toliko vreden, kakor teh nemškutarjev? Bom videl — zdaj pa nalašč nečem ostati zunaj.“ — Jezen plane v hišo in pomeče izza mize brez milosti gospodične, gospe in gospode. Pijoč svoj bokal se sladko smeji pogovoru pregnane gospode, ki se togoti zunaj krčme pod oknom. Bledolična krasotica pravi: „Ne, tega pa že nisem mislila, da bom doživela danes to sramoto. Štirje možaki ste se z bali enega pavra, fej te bodi!“ Gospod jo tolaži: „Ne sodite tako naglo, poslušajte me! Kdo se bo ruval s pavri? Veče sramote ne poznam, kakor tepsti se s tako sodrgo. Kdor se bojuje z blatom, se oblati. Hiše nisem zapustil iz strahu — to bergljo bi užugal sam, stokrat, ne le enkrat, če le hočem. Ali treba je pomisliti, da ni sam. Njega bi bili lahko ožehtali kakor kunjjo, ali ne smemo pozabiti, da smo zašli med pavre, da nismo v mestu. Si bom že zapomnil obraz; kadar se prikaže med nami, mu bom plačal dobro ta dolg

z obrestmi vred. Toda tukaj ni čas in kraj zato. Le potrpite malo.“ Drug gospod zagodrnja: „Jaz pa ne mislim tako dolgo čakati. Videl sem nekoliko mestnih postopačev, dal bom vsakemu goldinar, pa boste videli, kako bodo pomečkali to pošast. En mestni fant dene v koš pet pavrov, seve da ne zastonj. O, poznam dobro našega Toparja, našega Švarceljna in našega Láporja. Brez njih ni nobenega sejma, nobene slovesnosti; kjer so oni, ne prejde noben shod brez pretepa. Znajo udariti, da se kaj pozna. Vsi trije so danes tukaj, menim, da ne daleč. Grem jih iskat. Tekla bo kri kakor Krka, samo to prosim, da ne boste nikomur izdali, da sem jih jaz najel. Veste, s sodbo nečem nobene sitnosti imeti.“

Ta naklep razveseli vso družbo, sosebno ženske, ki so na vse kriplje hujskale, da naj postopači le dobro mahajo, nič ne de, če mu odtrgajo tudi uho. Rus je zdaj vedel, kaj ga čaka, bil je pripravljen. Slišal je kmete hudo zaničevati, še hujše je on zaničeval meščane. Prišli bodo nanj trije; mislil si je: „To je komaj za ruček. Danes je praznik, treba bo pritrkavati.“ Fantom ni povedal nič, ker je hotel vršiti boj brez pomoči. Znancev in tovarišev se je nabralo v krčmi vse polno. Rus se je zabaval prav rad z njimi, ali vsake pol ure se je dvignil in prehodil okolico, da se pokaže sovražnikom v znamenje, da se jih ne boji. Ob eni popoldne, ko se romarji že zelo razidejo, ga primejo za cerkvijo. Gospoda, katero je bil prepodil iz krčme, je prišla gledat. Eden mu spodbije nogo, drugi ga dregne v hrbet, tretji ga lopne po nosu. Rus omahne in telebne. Postopači se vržejo nanj in ga začno dušiti in nabijati. Gospe in gospodične ploskajo, se smejejo in

spodbujajo: „Bolj, le bolj, da bo mrha čutil.“ Ali veselje se jim kmalu skali. Rus se otrebi nasprotnikov in skoči po koncu. Hočejo ga podreti tako kakor prvi-krat. To jim spodleti, ker zdaj ve, kako se bojujejo in se varuje njihove umetnije. Enega poči po glavi, da se zgrudí, drugega sune v trebuh, da se zvije in odskoči, tretjega zgrabi za pleča in ga trešči ob tla. Napad se ponavlja, meščani padajo hitro, ali hitro tudi vstajajo in butajo vanj s čimdalje večjo silo in srditostjo. Rusa zgrabi kranjska jeza. Zdaj ne mara nič, če izbije tudi oko in dušo; sovražnikom deli smrtne udarce, zraven pa kako brco tudi gosposkim zijalom. Postopači komaj še dihajo in gibljejo, roke jim otrpnejo in opadejo. Rus jih prime za dolge lase in začne pritrkavati, tolči z glavo ob glavo, da je kar bobnelo in zvonilo. Iz krčme prihite pivci in prosijo Rusa, da naj odneha. Jezo si-je bil že pogasil, da posluša opomin. Postopače zažene enega za drugim dol po hribu, pljune dvakrat pred gospodo in se napoti nazaj v krčmo na počitek in krepčanje.

Sijajno je izkazal ta dan dve glavni lastnosti: Svojo telesno silo in brezobzirno surovost. Vsi pivci so ga hvalili in častili, ne toliko zaradi zmage same, ampak za to, da se je lotil gospode, da je razžalil in premagal gospodo. Kmetje, ki ga niso mogli prej živega videti, so mu podajali roke in navdušeno napivali; ta pretep z gospodo mu je izbrisal vse grehe in nerodnosti, naenkrat je postal popularen, ljubljenelec cele duhovnije.

Tako čudne in žalostne razmere vladajo na Dolenjskem in morda po celi Sloveniji. Stanovi ne delujejo vzajemno za občo korist rodu in domovine, ampak stoje ločeni vsak zase kakor zagrizene kaste ali so-

vražni tabori. Domoljub, ki nam bo poravnal to pogubno razprtijo, si bo pač zaslužil, da se mu oplete okrog glave najlepši venec slave in neumrlosti. Za zdaj še žalibog nimamo nobene nade.

Dosti pametnejše se je obnašal Rus proti Kočevarjem. Ti ljudje žive z našimi rojaki navadno v miru in deloma celo v prijaznosti. Če vstane kak prepir, so mu večidel krivi Slovenci, ker obsipljejo sosede grozno radi z grdimi pridevki in drugimi zabavljicami. Kočevski in naši fantje so se enkrat nekaj sporekli in začeli preganjati. Rusu so tovariši to reč tako razložili, kakor da iščejo pretepa Kočevarji v nedeljo popoldne, da jih bodo čakali in napadli. Rus pravi: „Naj le pridejo! Pozdravili jih bomo, da bodo pomnili.“ V nedeljo koraka sam proti kočevski krčmi, v kateri so se sovražniki zbirali, da vidi, koliko jih je in če so res tako razdraženi. Kočevarji mu ponudijo piti in se začno prav lepo z njim pomenkovati. Kmalu se prepriča, da so se mu tovariši zlagali in da žele boja oni sami. Nejevoljen pride nazaj in veli: „Šlape, ali vas ni sram? Nas je petnajst, njih komaj deset in še ti so komaj za enega, brez pleč, brez prs, vsi medli in izstradani. S takimi junaki se je lahko vojskovati. Pa nam tudi čisto nič ne zabavljajo. Pil sem z njimi gotovo dve uri in nisem slišal ne ene žal-besede. Kar naravnost vam moram povedati, če mislite res nanje udariti, da bom pristopil k njim, ne pa k vam. Kočevarje bom takrat tepel, kadar me bodo razžalili. Dokler pa ostanejo tako pohlevni in krotki, jih pa hočem, pri moji krščeni duši, braniti — gorje tistemu, ki se jih dotakne.“

Ta odločnost in močatost oplaši fante, da puste Kočevarje na miru.

Vsi vrstniki so si našli ljubice, dobil si jo je tudi Rus in je gostil, kakor je navada, svojo Katrico vsako nedeljo in na vsakem shodu. Deklica je bila precej ošabna, človek se jej je kmalu zameril in jej težko ustregel. Rusu je prizadela veliko sitnosti in grenkih ur, sladkih pa prav malo. Neprenehoma je godrnjala in jezijkljala nad njim. On je trpel vse z voljo, vesel, da hoče z njim hoditi in se zvati njegova milica. Junastvo, katero ga je dičilo v boju, se mu je izneverilo v ljubezni skoraj popolnoma. Fantje se mu niso mogli načuditi in so ga jeli zasmehovati in zaničevati. Neko nedeljo stoji med njimi pred cerkvijo. Zraven se zbirajo in pomenkujejo dekleta. Nek glas vpraša Katrico, če pride po nauku z Rusom pit. Ona veli: „Bom že prišla, če se mi bo zljubilo. Pa se mi menda ne bo. Te nadloge sem sita. Vsak človek mi nagaja in poprašuje zbodljivo, če me brlez še ni nabunkal. Bila sem neumna, da sem se začela meniti s takim razsajanjem, s takim divjakom. Prav sram me ga je. Če ga pustim, dobro vem, da ne bo marala nobena več za to grdobno.“

Take besede mu je govorila že večkrat, ali jej je odpustil, ker sta bila sama. Zdaj pa so slišali njegovo sramoto fantje cele vasi! To je prehudo, žolč mu zakipi. Hitro stopi h Katri, jej pomoli figo pod nos in veli: „Tu jo imaš, zanaprej naj te napaja ta, jaz te več ne bom. Še danes pa ti bom pokazal, da si znam dobiti boljšo ljubico, kakor si ti, negodna mrcina!“

Katrici je bilo, kakor da bi jo bil grom zadel. Še nikoli prej ga ni videla jeznega. Mogoče je tudi, da ga je v srcu ljubila in mu le navidez nagajala. Vsa preplašena in uničena zajeclja: „I, ne bodi no tako

hud — saj nisem rekla nič tacega.“ Rus se zaničljivo nasmeje njenemu izgovarjanju in beži proč iz društva, kakor da ga drvi vihar.

Popoldne sedé fantje in dekleta po krčmah in se pogovarjajo o sporu, ki je razdril zavezo med Rusom in Katrico. Fantje ga hvalijo in branijo, dekleta pa grajajo in opravljajo. Samo Anžinova Metika, najlepše dekle v fari, se potegne zanj in pravi: „Molčite že no! Katra je dražila Rusa, ker ni vedela, koga ima. Jaz pa pravim, da je velika čast za punco, če jo ljubi junak, ki se ga svet boji. Ako ne bi imela tako rada svojega Jožka, pri moji veri, da si izberem precej Rusa. Njemu bi izkazovala lahko pokorščino, ker je možak. Kdor je mojih misli, naj vzdigne kupico in pije na njegovo zdravje.“ Fantje vstanejo, trčijo in izpijo, zaradi njih mu nazdravijo tudi dekleta.

Društvo se je še veliko menilo o Rusu in se šalilo in smejalo njegovim zgodam in nezgodam. Proti večeru se vrata s hrupom odpro, v hišo stopi — Rus. Prijazno se približa Metkinemu Jožku in veli: „Rekel sem Katri, da si bom našel ljubico, ki je boljša in lepša od nje. To veš, da mora ostati človek mož-be-seda. Daj mi tedaj svojo Metko z lepo, če ne z lepo, jo boš dal z grdo.“ V takih rečeh zvihra še leni Turčin, nikaar Slovenec. Le škoda, da je bil Jožek prepameten. Zastavno in ostro odgovori Rusu: „Bi menda že spet rad sedel, ti arestant ti! Če se ne pobereš, pojdem po žandarje, da te uklenejo in spravijo.“

Ta pretnja Rusa vžge; ves divji mu veli: „Dozdaj med fanti še ni bila navada, da kličejo na pomoč žandarje. Ti nam hočeš staviti nekake novice, bogme, bodo ti presedale. Tvojih žandarjev se bojim prav to-



liko kakor tebe.“ Ob teh besedah skoči v Jožka, ga vrže ob tla, prime za pete in mu treska z glavo ob pod, ob mizo in zopet ob podnice. Fant, človek šibke rasti in srednje moči, se ne more ruvati z njim, v možgane mu šine kri, revež trpi grozne bolečine. Onemogel in prestrašen začne Rusa prositi, da naj ga za božjo voljo pusti, saj ga ne bo nikoli več razžalil. Zmagovalec se mu zaničljivo nasmeje in ga brcne proti durim.

Jožek vstane in vabi Metiko: „Pusti ta brlog, pojdiva drugam! S tem rokovnjačem se bova že pomenila v mestu.“ Metika pa se dvigne in veli ponosno: „Odrini brez mene! Ne maram fanta, ki me ne more braniti sam. Žandarske podpore ne potrebujem. Z Bogom!“ Fant se udari v čelo in jokaje odide. Tovaršija se zanj ne briga. K Metiki sede Rus in se z njo razveseljuje in pošaljuje do polnoči in še dalje. Drugi dan je šla od vasi do vasi, od ust do ust čudna novica, da se Rus in Metika ljubita.

Ali niti ta iz same gizdavosti začeta zaveza ni dolgo trajala. Fant se nekaj zamisli in reče sestri: „Mana! to veš, da so zapustili starši hišo meni. Ali jaz ne maram zanjo, dam jo tebi. Gospodarila si dozdaj, gospodari še znaprej, Bog ti daj srečo! Jaz grem v vojake. Če se vrnem, mi boš odštela par sto gol-dinarjev in mi boš stregla, ako bi utegnil kaj zboleti ali če učakam starost. To je edino, kar želim, da mi v sili in potrebi ostane očetov dom odprt in prijazen. Če si zadovoljna, bo potrdila to mojo voljo gosposka.“ Sestra je imela brata rada, še rajša pa sebe. Z veliko radostjo in hvaležnostjo sprejme bratovo ponudbo. Nad Avstrijo so se vili strašni viharji, od vseh strani so se

naznanjevali krvavi pundi in nevarne vojske. Rus se je tega veselil, duša mu je hrepenela po bojih in zmagah. Vojaška komisija bi se ne branila takega korenjaka niti v miru, nikar v toliki stiski. Od konca mu novi stan ni dosti ugajal. Moral se je vaditi razne reči, ki so se mu zdele nepotrebne in smešne. Ko ga je surov desetnik učil korakati in ga jel nekaj zmerjati in drezati, ga je obšla taka nejevolja, da se je zakadil vanj in ga začel daviti. Za srečo je priskočil oficir ter je hudo oštel desetnika, Rusa pa opomnil z lepo, da mora biti vojak podložen in poslušati.

Ko se je že precej izuril in je vojaščino bolje spoznal, se je čutil prav dobro, samo oficirje je gledal pisano. Po njegovi misli niso razumeli nič, razun tistih, ki so se rodili iz kmetov. Kakor mnogi drugi tovariši, je bil tudi on prepričan, da se gospoda prodaja sovražniku in da izdaja cesarja. Večkrat je rekel, ko bi imel on oblast, da bi dal vse gosposke oficirje postreliti ali odgnati, za poveljnike pa bi postavil korporale in feldvebelne, potem bi naš cesar nobene vojske več ne izgubil, ker nima noben kralj tako hrabrih in zvestih soldatov.

Ko so se vzdignili Lahi, je moral z drugimi rojaki vred potovati proti Veroni. Pri Kustoci udarijo sovražniki na naše. Naskakovali so srčno in neutrudno; cesarski so jeli omahovati in se umikati, dokler ne pride hrvaški general s podporo. Bitev se ponovi, Lahi vidijo, da ne opravijo nič in odidejo z bojišča. Rusova kompanija je stala na levi strani in dolgo ni prišla v ogenj. Blizu nje se je postavila močna truma sovražnikov, ali ni ona ni dobila ukaza, da bi napadla ali streljala. Nasprotniki so se gledali tako več ur, iz dol-

gega časa so nekateri polegali, drugi kadili, tretji napijali; kazali so si tudi drug drugemu pesti in jezike.

Nestrpljivo čaka Rus znamenja. Drugje grmi boj že celo jutro; kaj je to, da se miruje ravno tukaj? Vsak pok mu pomnoži sum in nejevoljo. Polaste se ga vse groze kranjske jeze: oči mu zaprežajo, lica zagore, čelo se nagrbi in zatemni, usta zapenijo, lasje naježe, vse žile napno in zakrvavé. Besen zatuli: „Šlape, ali nas ni sram, da pasemo tu lenobo, med tem ko nam bratje pogibljejo? Oficirji nas hočejo izdati! Udarimo brez njih — kdor je z mano, naprej!“

Poročnik se mu zagrozi, da ga bo posekal, če ne bo molčal. Rus ga pahne v grabo in se zažene čezenj naravnost med Lahe. Prilomastil je tako iznenada, da niso utegnili streljati. Z obrnjeno puško jih začne mlatiti in pobijati. Od vseh strani ga obsipljejo, zajamejo, bijejo in bodó. On ne čuti nobenega udarca, nobene rane, vojskuje se stoje in nazadnje na tleh do zadnje kaplje, do zadnjega giba in zdiha. Po končani splošni bitvi ga najdejo tovariši vsega razsekanega med celim kupom mrtvih sovražnikov. Nekateri so rekli: „Ko bi imel naš cesar same take junake, bi pridobil ves svet, če bi hotel.“ Razumnejši so jim odgovarjali: „Ali pa bi izgubil še to, kar ima.“ Ranjki je bil pre-nagle jeze. Vsi znanci so pa soglasno hvalili njegovo moč in srčnost in so se žalostili iz resničnega srca, da jim je vrli družabnik moral poginiti. V domačem kraju so njegove slabosti že davno pozabljene, z veselim ponosom pa se spominjajo stari in mladi še dandanašnji njegovega nikdar premaganega korenjaštva.

Pripovedovalko sem vprašal: Kaj misli, če ni gnala Rusa k vojakom morda nesrečna ljubezen do

Katrice? Ona veli: „Mogoče, ali ne verjamem. Janez je šel radovoljno, ker je bil za vojaški stan kakor nalašč vstvarjen. Pa saj bi bil lahko dobil, katero bi pozelel; na celo kmetijo se omoži vsaka rada. Katrica je hodila pozneje dosti za njim, ali se je ni hotel več usmiliti. Če bi jo bil prišel snubit, vem, da bi bila od veselja zavrnila in poskočila do stropa. Treba je pa še nekaj pomisliti. Janez, vidite, je delal pridno in dobro, ali skrbi se je bal; živel je kar tje naprej; nikoli ni vprašal, kaj bo treba kupiti, kaj napraviti; da je imel le danes jed in drugo potrebo, za jutršnji dan se ni brigal prav čisto nič. Takih fantov se nahaja povsod grozno veliko. Zato se bojim, da bodo naši bodoči gospodarji še slabejši, kakor so sedanji. Janez je ravnal prav pametno, da je izročil kmetovanje spretnejšim rokam in skrbnejši glavi. Z zemljo se mora človek hudo ubijati, mora premišljevati noč in dan, kako in kje bo vjel kak krajcar in kako in kam ga bo obrnil, da bo več zalegel; drugače se ne izdeluje. Mana si prav lepo pomaga in bo ostala Janezu do smrti hvaležna. Meni sicer ni podaril kmetije, ali sem ga imela rada morebiti bolj ko vse druge sestre. Rekla sem že in pravim tudi zdaj in bom govorila, dokler bom živa: Bog mu daj mir in pokoj in svoj nebeški raj! Ker sem vam povedala toliko o njem in ste me poslušali tako pazljivo, vas prosim, da primete kupice in trknete z mano na njegov spomin.“





NARODNA IN UNIVERZITETNA  
KNJIŽNICA



00000421897

